

Pod svobodnim solncem.

Povest davnih dedov. — Spisal Fr. S. Finžgar.

Druga knjiga.

(Dalje.)

XII.

Pred Iztočnimi vrati trdnjave Toper je stala visoka dvokolnica, zakrita s platneno strešico. Voznik je pogovarjal ognjevita konja, ki sta nemirno kopitljala ob tlak, v katerem so se sledile izvožene kolesnice. V stolpiču nad vrati se je naslanjal preko kamenite ograje stražnik.

„Vročina! Da se naravna prefekt na pot tako kasno!“

„V senci se spenijo konji! Bogovi naj imajo modrost visokih gospodov; jaz je ne razumem.“

Vojak na stolpu se je hipoma vzravnal. Zabiskal se mu je šlem, kakor iskra se je zasvetila sulica. Začul se je počasni konjski peket.

„Prihaja?“ ga je vprašal voznik, gibajoč samo z ustnicami. Glasno si ni upal izpregovoriti.

Vojak je zamahnil z levico s stolpa in ni odgovoril. Sedmero jezdecev se je bližalo vratom.

Prefekt Rustik je takoj ob vozu razjahal, vojaki spremljevalci so pridržali konje za vozom. Voznik je dvignil zaveso pri strešici, pripel prefektovega konja od zadaj k vozu in pokorno čakal, kdaj pomore Rustiku v voz.

Takrat nenadoma zabučil nad Pristaniškimi vratmi — proti jugu — slovesni glas trombe. Čuvaj Iztočnih dveri se ni ozrl na morje. Ni utegnil. Zaokrožen rog je pritisnil k ustnicam in ponovil doneči signal.

Prefekt je uprav dvignil nogo na dvokolnico ob signalu jo je pa naglo umaknil, odvezal konja in se popel zopet v sedlo.

„Koliko ladij?“ je zakričal čuvaju na stolp.

„Ena — brzojadrnica!“

„Blizu?“

„Že spušča sidro!“ — Prefekt se je razveselil, da je popival prejšnji večer tako dolgo. Sicer bi se bil gotovo že odpeljal in carska ladja bi ga več ne dobila.

Okrenil je konja nazaj v mesto, pred vojašnico zaklical spotoma nekaj kratkih in rezkih besedi v povelje tamkaj stoječim Herulom in Alanom, ki so se radovali v senci, da odide strogi prefekt vsaj za nekaj časa iz Toperu — in hitro odjezdil v pristanišče k morju.

Meščani so poznali glas trombe, ki je napovedal, da je priplula vojna ladja. Vojaki so bežali iz tabora v vojašnico, ljudje so trumoma drli skozi Južna vrata v pristanišče. Rustik je naglo prepoznal brzojadrnico. Bila je najboljša vojna ladja despota Justinijana, kar jih je plulo v bizantskih vodah. Polastil se ga je nemir. Kdo prihaja z ladjo? Kaka poročila? Morda Belizar? Ali Mundus? Raznesle so se že govorice o vojni z Italijo. — Če mu odvzame Justinijan pol legije? — Kaj bi sam s polovico? Komaj bi zastavil z njo topersko ozidje. — In barbari na severu udarijo brez dvoma čez Donavo, ako zvedo, da ima despot svojo vojsko na zapadu. — Konj je prhal, grizel v jekleno brzdo, da je letela pena v vetru, grebel z nogami, bočil vrat in se umikal močni Rustikovi roki s tem, da se je zaganjal nazaj v množico, ki je vrela skozi vrata in kričeč bežala pred nemirnim konjem.

Ko se je zazibal na morju čoln in se bližal obrežju, je Rustika čedalje bolj skrbelo. Ljudstvo se je oziralo v njegov svečani izraz in sodilo, da se še ta dan razve novica, o kateri bodo govorili cele tedne. Prefekt jim ni razodel z obličjem velike skrbi, ki ga je trla. Domislil se je celo, da utegne dobiti pismo, podpisano od samega despota, ki mu odpoveduje prefekturo v Toperu ter ga kliče v Bizanc, kjer bo sicer živel v blesku — toda ob carski mezdi pošteno stradal.

Čoln se je približal ladjišču, prefekt je snel desno nogo iz stremena in hotel s sedla, da v svetem

spoštovanju in ponižnosti sprejme visoko odposlanstvo. Njegove oči so iskale v čolnu poveljniških insignij, vsaj zlatega orla na prsih. — Polagoma je zlezla noga nazaj v posrebrnjeni stremen, in prefekt je obsedel vzravnani v sedlu, ko je zagledal sredi veslačev Azijatov in Afrikancev pozlačeno palčko mladega centurija.

Čoln je pritisnil k bregu, ljudstvo se je nagnetlo do konj, ki so obdali prostor ob morju, kjer se je izkrcal centurio.

Z graciozno kretnjo pravega dvornega častnika je zavihnil konec penule krog levice, prijel za slonokosteni ročaj kratkega meča in se rahlo poklonil prefektu. Rustika je pograbilo, da se ta mladič, centurio, vede tako ošabno in zato ni mogel zabrisati srdite poteze, ki se mu je začrtala krog ustnic.

In mladi častnik, ki se je na dvoru naučil, kako se uganejo tajne z obličja, se ni splašil prefektove jeze.

— Ožgan, kakor barbar! — je razsodil v srcu in izpregovoril:

„Flavij Pavlinus, centurio palatincev, sin konzula Flavija Bazilija, prihaja na povelje prejasnega despota, vladarja morja in zemlje, ki ti veleva —“

Ob teh besedah je bil prefekt na tleh in je poslušal globoko sklonjen povelje despotovo. Mladi gizdalinček je pa pomežiknil z levim očesom, kakor je bila navada na dvoru, kadar je kdo koga ponižal ali po krivem očrnil . . .

„— ki ti veleva, da izjavi tvoja jasnost: Ali je priplula semkaj jadrnica Epafrodita, velikega lopova in žalivca najsvetejšega veličanstva? Sledili smo jo do tu — in sedaj je ni. Ali so nas varale kupčijske ladje, ki so nam govorile o tem?“

„Sporoči, centurio“ — Rustik mu nalašč ni nadel vzvišenega naslova, ker ga je togotila ošabnost mladega dvorjaniča — „sporoči, centurio, da se najponižnejši hlapec, prefekt Topera, poveljnik 33. legije, tračanske prejasnemu despotu klanja v prahu in naznanja sledeče: Došel je žalivec najsvetejšega veličanstva v luko, odpustil sužnje — in se potopil z ladjo vred. Sam sem videl!“

„Ni bilo prevare?“

„Deset vesel od ladje sem bil, ko se je pojavil na krovu Epafrodit.“

„In nato utonil?“

„Z ladjo vred!“

Centurio se je zopet rahlo uklonil:

„Dovršeno!“

„Morda izvoliš v mesto?“

„Odrinem takoj. Sama prejasna despojna se zanimlje za to poročilo!“

Centurio Flavij je skočil v čoln, rahli valovi so plusknili ob breg za odhajajočo šajko.

Prefekt je pa hitro zajahal in zapodil k vratom, kjer je še vedno čakal voznik.

„Gizdalinček, ne boš ti oznanil prvi te novice v Bizancu! In če uničim vse konje!“

Rustik je zgrabil sam vajeti nepotrpežljivih konj, za dvokolnico se je kadilo, in izginil je voz po ravni Solunski cesti proti Bizancu.

Dasi je plul Flavij s polnimi jadri in priganjal z barbarsko surovostjo veslače, se mu je zavlekla pot v Bizanc nenavadno dolgo. Takoj se je namreč dvignil močan vzhodnik, ki je prisilil carsko brzoplovko, da je povezala jadra. Eno samo se je bočilo v hudem vetru, da je škripal jambor. Ladja je pa plula proti jugu. Ob otoku Lemnos so se celo morali vkrcati čez noč. Mornarji so se bili uprli in odrekli veslanje. Na vzhodu se je začrtala črna progga po obzorju. Vihar se je dvigal. Ko bi gnali brod proti njemu, tirali bi ga s seboj vred v pogubo.

Rustik se je zadovoljno smehljal, ko so se vpo-gibale oljke in terebinte v puhanju vetra ob poti. Vojaki spremljevalci so se znojili na penastih konjih. S tihimi pogledi so povpraševali drug drugega, kaj je prefektu, da goni kakor zbesnel. Željno so hrepeneli solnčnega zatona. Ali nadeje so jih varale. Samo dve uri oddiha je dovolil molčeči Rustik. Nato je šlo v istem diru dalje v noč. Tretje jutro so zagledali Proponto. Ob njej so se zalesketale pozlačene strehe carske palače. Še pred poldnem so zajezdili pri Adrianopolskih vratih v mesto. Ljudje so obstajali in gledali. Vse je bilo prepričano, da so udarili na severu barbari v cesarstvo in da je ta konjica žalostno poročilo o grozodejstvih na severu. Zakaj konji so bili upali, pokriti s sivim prahom, jezdecu ožgani in zakajeni, da se ni razločilo, če imajo oklepe ali same tunike iz umazanega, sivega platna.

Rustik se je napravil takoj v carsko palačo. V stražnici se je pri častniku umil in pomazilil lase. Sužnji so mu očistili opravo. Ko je zvedel, da se še ni vrnila brzojadrnica, se je razveselil. Hitro je prijavil svoj prihod carskemu silenciariju in prosil, če bi mogel do Upravde.

Namesto odgovora je prišel magister equitum Azbad. Dasi sta zaeno služila kot principala pri konjici, je Azbad vendar jasno pokazal, da je on mo-gočen in oblasten poveljnik palatincev — prefekt pa pravzaprav glavbar barbarov — kmetov. Z veliko dostojnostjo in samozavestnim ponosom je odzdravil prefektu in mu povedal, da nekaj dni ne more do despota. Zakaj noč in dan ga tarejo skrbi in delo za vojno v Italiji in do njega ne pride nihče razen Belizarja in Munda. Sme pa zaupati njemu, kar bi želel. Če je stvar tehtna, naznani jo on pismeno po silenciariju Upravdi.

„Do tal se klanja hlapec nedosežni modrosti jasnega despota in nikdar se ne drzne, da bi za hip motil delo onega, pred katerim pokleka zemlja in morje. — Sporočil pa bi rad o begunu Epafroditu.“

Ko je Azbad zaslišal trgovčevo ime, je pozabil svojega dostojanstva. Prijel je za roko prefekta, lice mu je zažarelo, ustnice so mu drhtele, da se je Rustik začudil.

„Nebo te je poslalo, prijatelj iz mladih let! — Pojdi z menoj! Vsa zadeva lopova, upornika in sleparja Epafrodita je poverjena meni.“

Azbad je takoj naročil dvosedežno nosilnico. Sužnji so jo dvignili in odnesli oba poveljnika preko fora v krasni Azbadov tablinij.

„Izvoli, magnifica auctoritas tua!“

Prefekt je sedel na nizek stolček, ki je bil pokrit z baržunasto blazinico.

Dve krasni grški deklici sta prinesli vrč vina in sadja. Rustik je ostrmel in se zagledal v sužnji. Ko sta poljubili z drobnimi ustnicami Azbadovo roko, sta izginili po mozaiku, kakor bi v tenčico zavita božica ubežala človeškim očem.

„Pri Afroditinih kolenih, excellens eminentia tua ima božice za služkinje!“

„Ni sile! Prihajaš seveda iz Topera in te gane snažno dekle. Za nas so to vsakdanjosti.“

„Mnoga leta, dobre zmage, prefekt in poveljnik trasiške legije!“

Azbad mu je napil z lezbiškim vinom.

„Govori sedaj o Epafroditu! Naj mu ne bo milostljiv satan!“

„Če mu je milostljiv ali če mu ni, ne vem. Sešla sta se pa že v Hadu!“

„Epafrodit — mrtev? Govori! Ves pekel si ne izmisli muk, katere sem mu pripravil, če ga dobimo!“

„Žal dolgih misli! Epafrodit vasuje pri delfinih v toperskem pristanišču. Videl sem ga sam, kako se je pogreznil z lepo barčico.“

„Torej vendar resnično! Pisal je tako. Verjeli nismo. Kleti lisjak! Zavohal je žaltovo slanino in se rajši napotil sam k Luciferju. Kako je z ladjo, ki ga je zasledovala? Flavij je sicer na dvoru in pri ženskah nedosegljiv. Ampak na morju — ne vem. Lahko brodari tako nespretno, da zapravi brzojadrnico.“

„Flavij — centurio je bil že v Toperu!“

„V Toperu? Torej ga je izsledil. Pri Veneri, despojna ga nagradi, in dvorjanice ga kakor v tekmi zaljubijo. Bedak ima srečo!“

„In kako bi sporočil jaz despotu, preden se vrne Flavij? Pomisli, kako sem vozil, da sem ga prehitel po kopnem! In oprost, jasnost konjeniška, rad bi pred Flavijem do Upravde.“

„Ne prideš zaradi tega do prestola. Despot je preveč zapleten v vojne skrbi. Zato je vso stvar izročil — sveti despojni.“

„Sveti despojni?“ se je zavzel prefekt.

Azbad je vstal, odgrnil zavese pri vhodu tablinija in se skrbno ozrl po vseh kotih. Nato je primaknil stolček prav tikoma Rustika in pričel skrivnostno.

„Rustik, poveljnik si in prefekt — torej mož! Poglej — sediva sub rosa...“ Azbad je dvignil kozarec, na katerem se je svetil težek prstan, proti stropu.

Prefekt je dvignil takisto prst proti stropu, pritisnil ga potem na usta in ponovil:

„Sub rosa!“

„Tebi je stvar o Epafroditu nejasna. Poslušaj. Po čudnem slučaju je prišel med palatince neki barbar, Sloven — Iztok. Stanoval pa ni v vojašnici, ampak pri tem Grku, ki je mladeniča ljubil kakor sina. Zakaj — o tem molči Bizanc. Povem ti pa, da je bil to vojniki, kakor ga nimata ne Mundus ne Belizar. Lep, da je očaral vse ženstvo, lokostrelec, ki nima para, jezdec — kakor Centaver, razumen kakor filozof iz grških šol. In Teodora ga je zaljubila s strastjo, ki polje samo v njenih žilah. Barbar — pa jo je sunil od sebe, ker je ljubil neko dvorjanico. Sedaj veš vse. Iztok v ječo — Epafrodit ga je otel — Sloven je utekel preko Donave — in najlepše — odvel je seboj celo dvorjanico — katero ljubim jaz s pravo Teodorino strastjo in ognjem. Ah, ko bi ti videl — Ireno.“

Azbad je mehanično segel z roko proti srcu, ki se mu je razburilo ob samem imenu: Irena.

„Ireno,“ je povzel Rustik in nemo gledal v tovariša, ki si je grizel ustnico. „Ko bi bila ta dvorjanica moja nečakinja?“

„Tvoja nečakinja — Irena? — Rustik — primi me za čelo in razženi te grozne sence! Da se nisem tega domislil — saj vendar to vem! Oprosti, ker sem ti izdal jaz to sramoto tvoje varovanke. Veruj mi, da sem prebil živi pekel, ko se mi je dvigal v srcu črt — pa ga je morila ljubezen.“

„Če ni bila kaka druga dvorjanica!“

„Ni bilo tega imena med njimi. Ona je edina.“

„Toda ona ni utekla z barbarom!“

Azbadu so se zasvetile oči. Prijel je z obema rokama Rustika za glavo in bolj jecljal kakor govoril:

„Ni utekla? In ti veš za njo? Prefekt — povej — izroči mi jo, vrni jo moji duši — izreci željo — izpolnim ti jo — samo povej, kje je Irena?“

Prefektu ni mogla beseda iz prsi. Preživel je dokaj let kot častnik v Bizancu in ga poznal do mozga. Strmel je v Azbadove oči, da bi razbral,

je-li resnica v njih ali prevara. Da bi se oženil magister equitum — z Ireno! Ne veruje. Za tak zakon je treba milijonov. In teh nima ne on ne Irena. Da bi mu bila Irena igrača — temu se je uprla sorodna kri in vkljub bizantinski gnilobi, ki tudi njemu ni prizanesla, se je oglašala vest: Da bi izdal njo — kloaki? Ne! Hkrati si je domislil Teodore in izpregovoril:

„Zlo za Ireno, če despojna ljubi barbara!“

„Ne ljubi ga več. Koprni edino po osveti. Povej, ako veš o njej!“

„In ko ni Epafrodita, ko je utekel barbar — zadene srd glavo Irenino!“

„Ne zadene je! Zakaj sama despojna se razžari veselja, ko zve, da ni šla Irena s poganom. In njena želja je, da je Irena — moja.“

„Da je tvoja?“ je vprašal s povdarkom Rustik.

„Moja — moja legitimna žena! Prefekt — sedaj ti nudi usoda, da ti roka despojne odpre vrata do odlične službe v Bizancu. Povej, daj, izroči mi Ireno!“

Zviti Azbad je poznal slavohlepje. Zadel je z ostjo na kraj, kjer je bil ranljiv vsak pravi Bizantinc. Za čast, za odlikovanje, za bogato službo bi bil prodal marsikdo ženo, izročil hčer v hipodrom in sina propalicam v žrtvo.

Prefekt ni takoj odgovoril. Azbad je izpustil njegovo glavo, roke so mu omahnile — obrnil se je proč, obraz naslonil na kipeče naslonjalo in vzdihal: „Amor, zakaj me mučiš? Beži od mene! Poveljnika palatincev ponižuješ, da se klanja v prahu ženski, ki zasluži ječo, ker je kot dvorjanica občevala z — barbarom, kristjanka — s poganom! In jaz sem to vedel! In nisem je izdal — iz ljubezni — in sem prekršil sveto pravo — svetega dvora. — Božja kazen!“

Ob teh besedah se je Rustik prestrašil. Če je ne izroči Azbadu, osvete se ta nad njim. Koliko lačnih častnikov čaka na prefekturo, da si napolnijo blagajne z ljudsko krvjo. Kaj stane Azbada — dvornega ljubljence — da mu odje službo. Dobi povelje, da gre kot comes s praznim naslovom na vojno v Italijo.

„Ne toži, jasna dobrotljivost! Povem ti, da je Irena pri meni — in da je tvoja.“

Azbad se je naglo okrenil, natočil čaši, da se je kipeče vino razlilo v črnih marogah po mozaiku in prisegel:

„Ako mi izpolniš, kar si obljubil, izpolnim jaz, kar sem ti obetal. Naj je moj delež z Iskarijotom in moj konec konec Absaloma, če lažem!“

„Naj se zgodi!“

Prefekt je izpil v dušku, Azbad ga je gledal z lisičjimi očmi preko kupe.

„In sedaj — grem takoj k despojni — še danes začuješ sveto zahvalo, katero ti sporoči carica zemlje!“

Prefekt se je poslovil — sicer nekoliko vznemirjen — vendar zadovoljen v hrepenenju, da zaseže v Bizancu odlično mesto.

„Naj mu že bo legitimna žena Irena — ali — ali . . .“

Rustik je potegnil preko čela, ko je stopil na forum in zamrmral cinično:

„Naposled — kaj meni mar!“

Azbad se je zakrohotal na glas, ko je udaril suženj v atriju s kladvicem v znamenje, da je gost že čez prag.

„Rustik — ha — ime pove vse! Kmet — in nič drugega! O — še magister officiorum boš — seveda! — Tvoja — Irena — barbarova ljubica — moja legitimna soproga! Le ostani v Toperu — še tega nisi vreden! Za granico naj te pošlje Uprava — v razdejani Turris ob Donavi, da bo tvoj delež z barbari!“

Veselo je tlesknil z rokami in se prešerno zleknil na otoman. Zagrinjalo pri vhodu se je zganelo in prišla je, kakor dih z belega citroninega cveta, k njemu lepa sužnja Melita.

Azbad ji je namignil z roko. Sužnja je sedla k njegovim nogam.

„Melita, gospodarico dobiš! Dvorjanica Irena pride k meni — in bo moja.“

Sužnja mu je objela kolena in zajokala. Azbad pa se je sklonil in jo dvignil k sebi ter ji pošepetal:

„Ne jokaj, božica! Pride Irena — pride ljubica barbara — pa ne bo moja — žena — ampak tvoja dekla!“

Melita ga je krčevito objela.

Še tisti dan se je pojavil Azbad na dvoru pred vratmi despojne Teodore. Nekaj sivolasih senatorjev, dva gizdalinska diakona in pet palatinskih častnikov je čakalo v dvorani. Niso črhnili besedice med seboj. Govorile so samo oči, iz katerih je sijala grozna zavist. Nekateri izmed njih so prebili že tretji dan v čakalnici, pa še ni zažarela milost despojne, ki bi jim dovolila vstop.

In sedaj vstopi nenadoma Azbad.

Odkar je utekel Iztok, se magister equitum ni smel približati tronu despojne. To je bila javna tajnost na dvoru. Kdorkoli ga je srečal, je proklinjal Epafrodita, ki je otel barbara — in prevaril stražo. Rotil se je na glas pri sveti Sofiji, da mora napočiti dan osvete — za Azbada pa zasijati vnovič solnce naklonjenosti s Teodorinega trona.

Azbad je taka dvorljiva sočutja sprejemal s pravo dvorno masko. Ko je pa odšel senator, zavil

za vogel častnik, se je ozrl Azbad za njim, cinična guba ob ustnici mu je zaigrala in polglasno je izpregovoril:

„Poznam vas! Kleti hinavci!“

In danes je vstopil nenadoma pod zaveso s ponosnim korakom Azbad. Vsi so vztrepotali, vsi se poklonili in povesili oči. Magister equitum je pa korakal med njimi ponosen, z dvignjenim čelom. Prav tikoma vrat je potegnil oblastno z nogo krasen stolec

Ko je ošabni palatinec, ležeč po dolgem na tleh, poljubil drobni biser na koncu svilenega sandalčka, se je dvignil na kolena:

„Sveta despojna! Najnevrednejši hlapec prosi milosti!“

Teodora je z drobno roko trčila ob zlato naslonjalo v znamenje, da naj govori.

„Prihajam kot grešnik, vračam se kot izgubljeni sin . . .“

CVETLIČNI KORSO V OPATIJI

in sedel nanj, da se je vsul snop solnčne luči na njegov zlati oklep. Od bleska je zaščemelo zavidljivce po očeh in srce se jim je skrčilo v prsih. Zakaj Azbadovi zaničljivi pogledi so oznanjali zmago.

Preteklo je komaj nekaj trenutkov, ko sta dva evnuha dvignila zaveso in mu velela vstop k despojni v zlato dvorano. Zavesi sta se strnili, pogledi vseh čakalcev so se zapletli v rese in prodirali skozi nevidni prostor. Vsi so čutili, kako je trčilo koleno na tla, kako je tiho šumelo po preprogi, ko se je magister equitum bližal despojni.

Teodori se je razlila tiha slast po licu. Zgledala se je v zlato sfingo, na katero so se vsipali žarki skozi blesteče fenicijsko steklo.

„Prihajam, da poravnaj nekaj svoje krivde. Epafrodit, žlahtnik peklenškega psa Cerbera — je pokopan v morju!“

Azbad je komaj vidno obrnil oči pod trepavnicami, da bi razbral vtisk te novice na Teodorinem obrazu.

Ona pa ni obrnila pogleda od sfinge. Z belimi, prozornimi prsti je zatrepala po naslonilu in rekla:

„Lažeš! Grk ni tako nespameten! Ne verujem!“
 „Pri sveti Trojici, prefekt Rustik iz Topera ga je videl, kako se je pogreznil z ladjo vred v morje!“

Teodora še ni okrenila glave.

„Tedaj je poblaznel!“

„Prokletstvo Kajново ga je tiralo v smrt!“

„Naj me osveti Lucifer! Sicer ne veš ničesar!“

„Našel sem Ireno!“

Carica je vztrepetala. Kakor bi jo prešinila skrivnostna iskra, se je obrnila proti Azbadu. Črne oči so se ji zasvetile sredi široko razprtih vek.

„Ireno? Privedi jo takoj — pred despojno!“

„Ni je še v Bizancu, prejasna!“

„Kje torej? Po njo!“

„V Toperu pri stricu — prefektu Rustiku!“

Teodora je dala znamenje. Suženj je prišel, razvil kos pergamenta in omočil trst.

„Rustik je v Bizancu,“ je omenil boječe Azbad.

„V Bizancu?“

„Prišel je sporočit o smrti Epafroditovi!“

„Se ni vrnil še Flavij?“

„Vihar je bil nevaren brzoadrnic.“

Teodori je obkrožil ustnice škodoželjni smehljaj — in izginil, ko se je spomnila Flavijeve žalosti, ker ga je prehitel prefekt.

„Sporoči torej prefektu, da takoj odide in privede Ireno. To je odločna volja despojne.“

„Prefekt je — stric — in kri je kri! Ko bi presveta poslala mene, nevrednega hlapca, po Ireno.“

„Orla po golobico! — Najprej se nasiti despojna — morda ostane tudi grižljaj za hlapca! — Rustik po njo!“

Carica je zgenila z drobnim sandalčkom, Azbad ga je poljubil in odšel.

XIII.

Sužnja Melita se je bridko varala, ko je venčala kubikul svojega orla z rožami in ga potresala z dehtečim žafranom. Azbad ni prestopil praga tisti večer.

Ko se je vrnil od Teodore, je poiskaj najprej Rustika, katerega je zadovoljil in nalagal, da mu je pot v Bizanc uglajena. Zakaj despojna ne pozabi nikdar, da ji je prvi sporočil o Epafroditu in obljubil Ireno njemu — kar je že dolgo srčna želja — despojne.

Prefekt je bil zadovoljen in je šel vesel v pretorij iskat znancev, katere je povabil v Zeuksipove kopeli na bogato večerjo.

Azbad je pa legel doma v pisarniški sobi na trd otoman, prevlečen s kravjim usnjem. Roke je sklenil pod glavo in se zazrl v strop, po katerem je Aurora vodila quadrigo mladega solnca.

Vedel je, da so se mu z današnjim dnem zopet odprla vrata do Teodore. Kljub temu pa ni bil zadovoljen. Ni ga grizlo, ker je bila despojna tako hladna, ni ga bolel trn, s katerim ga je pikro zbodla, ko mu je rekla, da je on nevaren orel za golobico Ireno. Navajen je bil žela, ki je pikal v besedah caričinih. Začutil je nenadoma v srcu drugega črva, ki se je zbudil in kljuval, da mu je plalo po žilah. Zagorela je tista tiha iskra, na katero je sicer navalil gomilo prokletstva in sovraštva razkošni palatinec, pa je ni ugasil. Kakor se o tihi polnoči sredi smradljivega močvirja izza ostudne golazni naenkrat ukreše plamenček, zatrepeta plašno nad sluzasto vodo in razsvetli v noč zagrebena ostudnost, tako je zaplapolala ta iskra nad Azbadovim srcem. Obdala ga je bolj z grozo kakor z radostjo. Nad vse dvorjanice, nad vsako gizdavo hotnico se je dvignila naenkrat Irena, kakor plamenček nad močvirje in razsvetlila s svojim žarom kalužo, po kateri je brodil Azbad. Davno je že zaigral vero v poštenje, v značaj, v resnico. Z jezikom je klical Krista, v srcu pa je žrtvoval malikom. Ali danes je dihnila despojna v njegovo dušo in razpalila žar, kateremu ni vedel imena. — Roke je snel izpod glave in jih sklenjene pritisnil na čelo.

„Ali sem ljubosumen na Ireno? — Kaj jo še ljubim? — Ljubim? Ali nisem že davno iztrošil zadnji nihljaj srca, ki bi mu utegnil reči — ljubezen? — Ljubezen — fantom. Užitek — resnica. — In vendar — — —“

Azbad je planil z ležišča in hodil nemirno po marmoru. V srcu je čutil vulkan. Kakor neprozorni valovi se je dvigalo nekaj iz prsi in pluskalo v njegovo glavo. Iskal je skale v teh valovih, da bi vrgel sidro, iskal je je — in je ni našel. Gledal je na valovih Ireno, katero muči na smrt maščevalnost Teodore. Iz valov je bleščal njen blede, solzni obraz, usehle roke so segale po penah in se lovile za nje — pa tonile in se pregrezale v brezdanje globine. Zdelo se mu je, da kliče Irena na pomoč, da je izrekla s tiho vdanostjo njegovo ime in ga rotila, naj se spomni ljubezni, katero ji je nekdanj prisegal ter naj jo otme. — — —

Razburjen, omotičen in razdvojen se je zgrudil Azbad na trdo ležišče, veke so se strnile, viharni sen je zgrnil čezenj peroti . . .

Drugo jutro je sedel truden ob mizi. V obrazu mu je svetilo solnce. Na obrazu mir, kakor gladina tihe Proponte.

Odmaknil je roko od glave, udaril krepko po mizi in se glasno zasmel samemu sebi.

„Nisem pil — in vendar sem bil pijan snoči! Smešno! Človeku zavre kri in iz moža se rodi zaljubljen deček! Pomni, Teodora! Tudi hlapec

zahrepeni po polni skledi. Ostanki so za pse. — Irene ne dobiš — ona bo moja. — Golobico si otme za večerjo jastreb iz zob — lisice!“

Azbad je zagrebel prste obeh rok v razmršene, neumite in nemaziljene lase, zaklopil oči in se zamislil ob mizi. Sužnja Melita je prinesla zajtrk na srebrnem ploščku; sadja, sirovega masla, sladčič in zavretega vina. Soparne meglice so kipele iz pozlačene vinske čaše. — Melita je stala ob Azbadu kakor svečenica pred malikom, kateremu žrtvuje kadilo. Vročina je izpuhtela iz vina, in magister equitum se ni ganil. Meliti so se dvigale razburjene prsi, odložila je zajtrk na kamenito mizico, pristopila k Azbadu in se dotaknila z belo laktjo njegove roke. Vztrepetal je, dvignil glavo, se ozrl in jezno velel:

„Proč! Miruj!“

Vdana sužnja, ki ga je ljubila blazno, je molče odšla; pred vratmi se je pa sesedla in na rdeči kamenček v mozaični zvezdi so tekle njene solze . . .

Dolgo se ni še ganil general palatincev. Zajtrk je omrznil nedotaknjen na mizici, pred vratmi je zastonj pritiskala Melita uho na zavese, kdaj se zdrami iz težkih misli njen sokol.

Naenkrat je pa planil Azbad od mize. Vse niti kovanega načrta so se združile v tesen voz, problem je bil rešen.

„Tako se zgodi! Hlapec bo obedoval, despojna pa bo pogrešala drobtin! — Torej jaz ne smem po njo. — Pojde Rustik. Naj gre! — Jaz pa napišem Ireni list — dobim tekača in ga odpošljem še danes. Razodenem ji načrt Teodore, prisežem svojo ljubezen — ponudim ji denarja, da ubeži, preden se vrne stric. Dam ji naslov v Adrianopol do prijatelja — odpovem se vsaki želji — zarotim jo pri svetem Trojstvu, da sem storil to iz gole nesamopridne ljubezni. — Irena se zboji dvora, verjame meni — in ko bo pri prijatelju — bo kmalu tudi pri meni! Teodora pa zve, da je utekla — in jaz bom imel priliko, da se ji osvetim, ker ni zaupala meni!“

Takoj je sedel in pisal list Ireni. Popoldne je pa dirjal zanesljiv tekač s pismom in denarjem iz Bizanca po Solunski cesti v Toper.

Rustikovo poročilo o Epafroditovi smrti je vznemirilo ves Bizanc. Senatorji so na forih glasno govorili o strašni božji sodbi, ki je gotovo zalotila žalivca svetega despota in šuntarja naroda zoper despojno. Z najživahnejšo domišljijo so prekašali drug drugega, ko so slikali, kake muke je pripravil satan na dnu pekla za tega izdajavca krščentikov in branitelja barbarov. Kadar so pa sedeli doma za dobro zapahnjenimi vratmi, so iskreno pomilovali njegovo usodo in premnogi kratkoinmalo niso mogli verjeti, da bi bil šel Grk sam v smrt. Zato so pa

na trgu še glasneje širili javno mnenje o njegovi pogibeli.

Še veliko večje je pa bilo zanimanje za bogatega Epafrodita po nizkih tabernah ob Zlatem rogu, kjer se je zbirala množica. Tudi ta je na glas klicala Luciferja, naj zakuri največji kotel za Grka. Ob pozni uri pa, ko so sence sumljivih dvornih ova-duhov poizginile, so se nagnili v stisnjene kroge preko lončenih vinskih vrčev in z napol pogoltnjenimi vzkliki kleli Upravdo in častili Epafrodita na zlatem tronu, blizu same svete Sofije, v nebesih.

Ob takih pogovorih se je vzbudilo vnovič veliko zanimanje za Slovena Iztoka. Z napeto radovednostjo so pričakovali novic od severa in stavili med seboj, je-li Sloven utekel ali ga je dohitela konjenica preganjavcev. Pozabili so ob tem celo na vojno v Italiji; generala Belizar in Mundus nista bila predmet tolikim pogovorom kakor Iztok. Nobenega ni bilo ne med barbari, ne med sužnji in celo pri vojaki ni bilo nikogar, ki bi privoščil Iztoku, da bi ga pritirali nazaj v Bizanz. Marsikdo je zastavil zadnje statere za Iztoka samo vsled iskrene želje, da bi utekel preko Donave.

Nad tem nevarnim vulkanom, kateremu je v srcu vrela nezadovoljnost in sovraštvo do despota, je pa sedel visoko v svoji palači Upravda in pisal nočindan prefektom v provincije nove davke za vojno in za stavbo cerkve sv. Sofije. Cele tolpe lačnih posestnikov, ki so pustili zemljišča, so se nateple v Bizanc ali uskočile preko meje k sovražnikom cesarstva, ker niso mogli zmagati davka. Vdanosti, ljubezni in zvestobe ni bilo nikjer. Vse se je klanjalo, vse klečeplazilo, srca pa so nosila same kletve in upor.

Zato je zašumelo mesto v skrivni radosti, ko so se vrnil vojaki, ki so zasledovali Iztoka. Vse taberne so bile nabite, na forih je bilo stebrovje preozko, da bi sprejelo vse množice odličnjakov.

„Utekel! utekel!“ je šlo skrivnostno od ust do ust. Na glas so pa donele kletvine in se dvigale pesti ter žugale severu z novim Hilbudijem. Vojaki, ki so šli čez Hem za bežečim Iztokom, so bili svobodni gostje pri vsaki družbi. Stokrat so s silnim pretiranjem ponavljali o grozotah, katere so videli v Trakiji in po Moesiji. Pripovedovali so, kako strašno je gospodaril bežeči Sloven, razdiral kastele, užugal cele legije, naropal orožja in blaga, gonil samega Tunjuša in prebrodil Donavo pri razvalinah trdnjave Turris, kjer je bil pred kratkim nepremagljiv Hilbudijev ostrog. In ko so se vračali s Tunjušem, katerega je pozval pred se Upravda, jih je dohitelo nekaj Hunov, ki so jim sporočili, da je Iztok porazil vso vojsko Antov, ki so bežali biti in klani kakor črede plahih ovca do reke Tiarantus in preko nje do doma Varhunov.

„Slavnejši od Belizarja je Iztok. Mundus je centurio — ne pa general v primeri s tem barbarom! Nad Bizanc pride! Naj pride! Prizanesel bo ljudstvu. Ampak Teodora in Azbad — vajini koži bomo kupili za stater in jih dali strojarju za jermena!“

Tako so tajno ugibale gruče ob pozni noči.

Drugo jutro, ko je moral Tunjuš pred Upravdo, dojde nenadoma poročilo, da so Huni pridrvili v Moesijo, prestopili že reko Panysus in da prete Trakiji. Justinijan je bil zbehan. Pozval je nekaj senatorjev, poklical Belizarja — toda pravega izhoda ni našel iz zagate. Belizar si je drznil, da je očital despotu občevanje s Tunjušem. Varalica je! Naj mu ne zaupa. Despot je zato zvestega zmagovavca nagradil s tem, da mu je črtal iz vojske najboljšo legijo, ki mora ostati v Bizancu za obrambo proti barbarom. Nato je takoj dovolil vstop Tunjušu.

Hunu so se pojavile sive pege na obrazu, katerega je pritiskal na preprogo pred Upravdo, ko mu je despot jezno očital, da Huni ropajo po cesarstvu.

„Niso Huni, niso ljudje izpod mojega povelja! Varhuni so, ki napadajo tudi mene, katerim sem zadal že mnogo porazov. Toda številni so kakor kobilice — in njih povodenj požira moje tebi zveste molojce.“

Justinijan je pomenljivo pogledal Belizarja, ki je stal ob tronu. Belizar je ponižno sklonil glavo, dasi je videl sumljive pege na Tunjuševem licu.

„Pomoči mi je treba, jasni despot — in v pomoč bi mi bili Anti, katere sem z velikimi žrtvami razprl s Sloveni.“

„Govori, kaj želiš?“

„Podari Antom opustošeno zemljo tostran Donave — in moja skrb je potem, da jih naščuvam zoper Varhune. Razplete se boj po Moesiji — in v Trakiji bo mir. Klali bodo drug drugega — in nihče ne prestopi Hema. Tudi Sloveni udarijo gotovo čez Donavo. Tam jih pa sprejemem jaz in Anti tako, da ne prestopijo zlepa več na desni breg.“

„Dasi nosiš pesjansko plavo med rameni, vendar ni nespameten tvoj nasvèt. Največji despot se poniža in pohvali tvojo misel. S teboj pošljem poslanice. Pokličì starešine Antov v Turrìs in tam se jim izroči zemlja, ki je doslej moja last, in sklene pogodba, da za plačilo odbijajo napade Varhunov na moje carstvo. Odpotuješ še danes s poslanstvom.“

Tunjuš je pripognil čelo zopet do tal, dvignil glavo in z drobnimi očmi prosil še besede.

„Jasni despot naj ne pozabi, da je pot nevarna. Sam sem — nimam spremstva, tolovaji se pa množe kakor gosenice.“

„Dam ti pismo, ki te bo čuvalo. Iz kastelov te spremijo legionarji. Brez skrbi boš potoval.“

„In taberne ob poti so se podražile. Nihče ne sprejme potnika zastoj. Denar sem iztrosil, ko sem zvesti hlapec sejal boj med Anti in Sloveni.“

„Tudi plačilo ti da tisti, ki je največji pravičnik na zemlji!“

Tunjuš je odšel iz palače. Po hrbtu je čutil curke potu. Poiskal je gostilno in z divjo slastjo trl koščice pečene perutnine in goltal vino, da se mu je počevalo po redkih kocinah.

Ko se je nasitil z obilnim obedom, je sunil z nogo mizico, da se je prevrnila in se zleknil po kameniti klopi.

„Pri Atilovi pameti, zopet sem ga potegnil! Kaj me brigajo Varhuni in kaj mi je mar njegovo carstvo? Tunjuš se briga zase — in za svojo lepo Ljubinico.“

Divjak je zacmakal z ustnicami in s širokim jezikom obliznil od vina mokre kocine pod nosom. Vzbudilo se mu je neizmerno koprnenje po ugrabljeni Ljubinici. Srce se mu je razburilo, da ni vzdržal več na klopi. Z divjim truščem je udrl iz pivnice in poiskal žida, ki je prodajal dragoceni lišp za ženske. Nakupil je polno nedrije narokvic, uhanov, koravd, zlatih zapon in zaponic, da odene z njimi lepo devojko.

Ko se je vračal v stražnico na dvoru, kjer je imel dobiti pismo od Upravde in denar, je godrnjal:

„Če bi vedel Upravda, da bo Iztokova sestra ovenčana z njegovimi bizantinci — ha — pri Atilovi modrosti — zvrtilo bi se mu na tronu. — Pesjansko glavo nosiš — mi je rekel. Ali so v njej možgani, ki so v žlahti z Atilo. In Atila je bil vladar — ti si pa babjek, oven, hudič. — Nahrulim narode — resnica — pa ne tebi v korist. Ti plačaj voli — meso bo užival Tunjuš — Zapleše boj — jaz se pa umaknem proti jugu — in svatujem z Ljubinico. — In še pismo mi daš. — Hvala lepa! Bom vsaj brez skrbi ropal! — Kaj res upaš, da ponesem svojo glavo pod Iztokov meč?“ — —

Ko je legal večerni hlad na Bizanc, so jezdili trije odposlanci skozi Adrianopolska vrata s Tunjušem na čelu. Nosili so seboj carska pooblastila, da sklenejo zavezo z Anti zoper Varhune in Slovene. Vinjeni Tunjuš je tehtal z levico težko možnjo zlatih bizantincev, ki jih je dobil v dar od Upravde, in godrnjal s hripavim glasom hunske pesem o beli golobici in sivem sokolu.

Skoro ob istem času je drdrala pri Zapadnih vratih iz Bizanca Rustikova dvokolnica. Prefekt je namreč veseljačil v mestu nekaj dni. Azbad ga nalašč ni opozoril, da mora takoj v Toper po ubeglo dvorjanico. Hotel je dobiti časa za njen beg.

In res je tedaj Azbadov dirkač že izročil pismo in denar Ireni v Toperu. In prav ta večer, ko je sanjal Tunjuš o Ljubinici, ko je prefekt zidal načrte

MADONA

GIOVANNI BELLINI

o bodočnosti, katero si kupi z nečakinjo, je ihtela pred sveto ikono uničena in zdvojena Irena.

„Kriste elejson emé! Edino ti, Kriste, me sedaj — otmeš — nimam drugega. O Iztok — kje si? — Na severu! — Epafrodit — moj dobrotnik — na jugu — — o — in po meni se iztega njena roka! — Oj mene, sirote . . .“

Zgrudila se je na preprogo, vzdihni so umrli na ustnicah, ždela je zakopana v grozno temo — nezane bodočnosti.

Nenadoma jo potreplje po rami mehka roka. Ob njej poklekne Cirila — pri vratih pa se ji klanja — kakor nekdanj na dvoru — evnuh Spiridijon.

(Dalje.)

O srce, kdo ume te?

Zložil Anton Medved.

Daleč tam, visoko tam
čaka rajska nas dežela.
Trudno pot ustavi nam
in otare rosna čela,

Strah in kes in skrb in dvom,
kakor vranov črna jata,
prebeže; ljubezni dom
večnosti odprejo vrata.

Solze, ki nam zdaj kipe
v hipih duševne težave,
v bisere se premene,
vkujejo na krono slave.

Vzdihni, ki se vijejo
zdaj iz prsi tesne ječe,
v pesmi se prelijejo
sladke, duše dno topeče.

Solza, ki zemljan jo vsak
v zadnji porosi minuti,
zadnje je bolesti znak,
ali prvo srečo sluti.

In ti grenka se nam zdiš,
bleda smrt s poljubom hladnim,
ti, ki sama snemaš križ,
težek križ trpinom jadnim?

In po nas zastaja kri,
ko umro nam dragi znanci,
in ne vemo, ali mi,
ali oni so izgnanci!

O srce, kdo ume te,
tvojo polnost in praznoto?
Ti črtiš in ljubiš vse,
svet, življenje, smrt, samoto . . .

Vijolica.

Zložil Griša.

Vijolica, v modrih očeh porojena,
ljubezni prve nedolžni dar,
okópana v solncu, s solzami dojena,
kot misel pobožna v srce presajena —
vijolica nežna, nedolžnost sladka,
kot žalost dolga, kot upanje kratka,
ne boj se srca razdvojenega!
Glej, te roke še moliti znajo
in duša ljubi, ljubi svet
in ljubi lepoto in ljubi nedolžnost
in ljubi tebe, pomlad in cvet!
In kadar bo veter zabril čez poljane
in duh zagrozi ti svobode pijane —

takrat se bodo sklenile roke,
kot jez peneč na valove bobneče,
in takrat odpre se ti željno srce . . .
In prstki te drobni iz zemlje dvignejo
s cvetovi vred,
s koreninami vred,
in pred vetrovi in pred viharji
boš mirno dehtela v nebeški zarji
v srcu pesnika, v srcu trpina . . .
O modre oči, o vijolice sladke,
ljubezni velike drobni dar,
mladost samotna vas kliče, hoče
na žlahtni svoj, na srčni oltar!

Janez Bilc, slovenski pisatelj.

Njegov lastni življenjepis. — Priobčil Viktor Steska.

Lani, 13. julija 1906, je umrl v svojem rojstnem kraju, v Ilirski Bistrici, duhovnik in slovenski pisatelj Janez Bilc. Že v rani mladosti je bil ta mož sklenil, da posveti vse svoje dušne moči domovini, a bolezen mu je, žal, bila vse življenje na poti, da ni mogel storiti, kolikor bi bil hotel. A kolikor je mogel, je storil.

Kaj je bil Janez Bilc slovenskemu slovstvu, sta že precej natančno popisala Josip Marn v „Jezičniku“ XXX., str. 14–20. in dr. Glaser v „Zgodovini slovenskega slovstva“ III., str. 187–191. in 304/5. Ker pa je bil Janez Bilc tudi „Dom in Svetov“ so-trudnik,¹⁾ naj njegovim bravcem še on sam opiše svoje življenje, kakor ga je očrtal v pismu do pokojnega Jožefa Benkoviča 29. januarja l. 1899. Vendar preden podamo njegov lastni življenjepis, ozrmo se nekoliko na njegovo slovstveno delovanje.

Kot pisatelj se je Janez Bilc že v šesti šoli oglašil v „Novicah“ l. 1858. Odslej je pridno priobčeval svoje spise po raznih listih. „Novicam“ je ostal zvest sotrudnik mnogo let. Zlasti je bil za oni čas pomenljiv članek, ki ga je priobčil v „Novicah“ l. 1871.: Nekoliko misli o naših šolskih zadevah. Za „Zgodnjo Danico“ in njeno naslednico „Danico“ je pisal od l. 1857. do zadnjega letnika, 1905. Od l. 1858. dalje je objavil nekaj spisov v „Slovenskem Glasniku“. Nahajamo ga pa tudi med sotrudniki „Mohorjeve družbe“. Leta 1865. je čitati njegovo ime med pisatelji v „Koledarčku“; istotako je spisal za „Koledar“ l. 1891. članek Slovenski drvarji na tujem (str. 100–105.) in l. 1895. življenjepis Antona pl. Valenčiča, c. in kr. generalnega majorja. Več prigradnih pesmic in dopisov je spisal za „Slovenca“, kjer je obelodanil v podlistkih tudi nekoliko črtic iz svojega življenja. Nekaj prav lepih njegovih pesmic je izšlo v „Dom in Svetu“ l. 1889., str. 69., in Pomladanske slike str. 101. V „Vodnikovem albumu“ str. 74. je še kot dijak objavil pesem Valentinu Vodniku o vesele stoletnici 3. februarja 1858.

Poleg teh manjših opisov je objavil tudi večja dela, ki naj tu sledé:

Pervenci. Poezije Janeza Bilca. V Ljubljani. 1864. 160. Stran 80. Natisnil J. Blaznik. Izdal A. Janežič v „Cvetju iz domačih in tujih logov“.

¹⁾ Njegovo sliko je „Dom in Svet“ objavil že leta 1906. str. 508.

Prevoda dveh spisov Krištofa Šmida: Sveti večer. Celovec, 1867. — Bogomir, mladi puščavnik. 1867.

Prestave najlepših himen sv. cerkve. Poslovenil J. Bilc. Del I. Ponatis iz „Zgodnje Danice“. V Ljubljani. 1869. 80. Str. VI+42. Natisnil J. Blaznik.

Prestave najlepših himen sv. cerkve. Poslovenil J. Bilc. Del II. Ponatis iz „Zgodnje Danice“. V Ljubljani. 1881. 80. Str. 66.

Tarbula, krščanska junakinja je izšla v „Zgodnji Danici“ l. 1868., v „Danici“ l. 1899. in posebej natisnjena l. 1899. Str. 49.

„Novice“ l. 1870. so prinesle: Smrt Smail-Age Čengiça, ki je v ponatisku izšla z naslovom: Smrt Smail-Age Čengiça. Po Ivanu Mažuraniću poslovenil Janez Bilc. V Ljubljani. 1870. 160. Str. 54. Natisnil J. Blaznik.

V „Zg. Danici“ je l. 1887. priobčil: Sveta Družina. Poljski spisal J. B. Zaleški. Prosto poslov. J. Bilc. — Popravljen izdaja je izšla v „Drobtincah“ XXIX. l. 1896., str. 6–24.

L. 1887. so „Drobtinice“ priobčile Venček pesmi o svetih dnevih, v „Zg. Danici“ l. 1888. so pa izšle Cerkvene himne Kraljici presvetega Rožnega venca I–IV.

Bilc je spisal tudi celo vrsto narodopisnih in zgodovinskih člankov. V „Novicah“ so izšli spisi: Popis Bistriške doline, Šege in navade Bistriške doline, Čiči in Čičarija, Kočani, Trsački grad, Pravljičica o Kurentu; v „Slovenca“: Na Mune; v „Dom in Svetu“, 1892: Bistrica in Trnovo; v „Slovenskem Glasniku“, 1862: Tri dni v Cirknici; v „Zgod. Danici“, 1877: Spomini na Oglej; v „Škofijskem Listu“ l. 1880. (Laibacher Diöcesanblatt) str. 34. in dalje: Kronika fare Trnovske na Notranjskem, in v „Danici“ l. 1905.: Črtice iz župne kronike Trnovske na Notranjskem.

Bilc je torej v prvi vrsti pesnik, ki je skoro pol veka prepeval Bogu in domovini v čast. Mnogo pesmi je iz drugih jezikov prevel v slovenščino, zlasti cerkvene himne. Ti prevodi so se mu deloma dobro posrečili. V njegovih pesmicah sicer zastonj iščemo visokega poleta, živih slik, izklesanih stavkov in oglašene oblike, kjer ne bi bilo mogoče ničesar več izboljšati; vendar tekó nekatere kitice, zlasti iz poznejše dobe, dokaj gladko in imajo prikupno vsebino. Kako pristrčna je pesem Upa n je v „Dom in Svetu“, 1889, str. 69.! Za zgled stoj tu zadnja kitica:

Oj upa sladko tolažilo,
zemljanom poslano z neba,
ti srcem si bolnim zdravilo,
ti dvigaš, pomlajaš duha!

Nič manj prijetne niso Pomladanske slike („Dom in Svet“, 1889, 101). Ko čitaš vrstice:

Ko radost nova vse stvari navdaja,
da gora se oživlja in raván:
i meni radost nova v srcu vstaja,
in pesmi jasne mi hité na dan --

ali si moreš misliti, da poje tako vesele pesmice petdesetleten mož?

Prav tako je jezik v drugi izdaji Svete družine („Drobtinice“, 1896) in v Tarbuli pravilen in blagoglasen.

Tudi nevezani spisi Bilčevi so po obliki dosti dobri, poučni in pogostoma pristrčni. Iz vseh se vidi, da se je pisatelj trudil v lepi obliki podajati koristno vsebino.

Bilc je v mladosti mnogo obetal, a huda bolezen, ki ga je skoro vse življenje nadlegovala, mu ni dovoljevala, da bi se mogel svojim željam in svojemu trudu primerno povzpeti. Idealen v svojem mišljenju, je želel vse za dobro in plemenito vneti. Njegova dela niso imela velikih uspehov, a delal je mnogo in porabil dobro svoje zmožnosti.

Tu naj zdaj sledi njegov lastni življenjepis!

* * *

V Zagorju na Pivki stoji tik ceste, katera pelje iz Ilirske Bistrice v vas, velika, s slamo krita hiša z gospodarskim poslopjem. To je hiša stare zagorske družine; že več ko dvesto let gospodarijo tu Bilci. Iz te hiše se je pred kakimi 150 leti preselil v Ilirsko Bistrico mlajši gospodarjev brat, Janez Bilc. Kroš-njaril je po vaseh, kupčeval z raznim blagom ter si s prihranjenim denarjem v Bistrici sezidal hišico in si nakupil nekaj zemlje. Njegov sin Anton je hišo vzdignil in razširil kupčijo in gospodarstvo tako, da je bil za tiste čase še precej premožen. Anton je imel več otrok, med njimi je bil France Bilc, duhovnik, prijatelj Vodnikov, domorodec in pisatelj slovenski (gl. „Koledar družbe sv. Mohorja“ za l. 1865.). Ta mož je še mlad umrl v Harijah na Notranjskem. Njegova žalostinka o Vodnikovi smrti se nahaja v „Vodnikovem albumu“.

Brat duhovniku Francetu je bil Miha, ki se je bil priženil na sosedovo posestvo ter je bil imovit in zelo spoštovan mlinar in kmetovalec. Sin mu je bil dobro znani in na Reki jako priljubljeni kapucin o. Ljudovik, ki je pred nekaj leti v reškem samostanu umrl.

Po očetu Antonu Bilcu je prevzel gospodarstvo najstarejši sin Janez. Ta mož je bil za tiste čase ne- navadno omikan in izobražen. Obiskoval je par let šolo v Ljubljani in na Reki ter je govoril in pisal prav dobro slovenski, nemški in italijanski, kakor

mi kažejo njegova stara pisma. Bil je jako pogumen in podjeten; imel je veliko lesno trgovino in bil celo zakupnik užitnine v treh okrajih, v bistriškem, podgrajskem in vološkem. Bil je poštenjak, čigar dobroto so nekateri ljudje zlorabili. Razne izgube in nesreče pri kupčiji pa tudi nekoliko prevelika potratnost so provzročile, da je prišel mož skoraj ob vse premoženje. L. 1845. je spremil svojo hčer, soprogo c. kr. davkarja v Bistrici, v Krško. V Ljubljani je zbolel in v Krškem je po kratki bolezni umrl. Njegov starejši sin Jožef je prevzel po očetu ostalino nekdanjega Bilčevega posestva. Bil je ta Jožef Bilc oče pisatelja teh vrstic.

Moj oče je bil jako nadarjen in omikan mož. Obiskoval je kot deček domačo šolo v Trnovem, ki je bila ravno v tistem času ustanovljena, in se potem šolal nekaj let na Reki. Govoril in pisal je dobro slovenski, nemški in laški jezik. V sodnijskih zadevah je bil jako izveden, zatorej so ga hodili sosede in drugi kmetje za svete popraševati ter mu nosili sodnijska pisma, da bi jih prebral in raztolmačil. Bil je priljuden, postrežljiv in sploh spoštovan mož. Soproga mu je bila Sankta Koprivec, porojena v Trstu od slovenskih staršev, ki so se bili preselili z Dolenjskega v mesto. Izmed več otrok sem bil jaz najstarejši, rojen 7. januarja 1839.

Srečni smo bili otroci, da smo imeli dobro in blago mater, ki je bila tiha, delavna in pobožna žena in ki se je trudila, da bi nas lepo vzgojila, ter nas je pristrčno ljubila. — Oče so čakali 74. leto; mater pa nam je smrt zgodaj pobrala; umrli so ob koleri l. 1855., takrat ko sem izgubil eno leto mlajšega brata Antona in malo sestrico, ki počivata z materjo v skupnem grobu.

Dovršivši sedmo leto sem začel obiskovati župnijsko šolo v Trnovem, kjer je poučeval stari učitelj Janez Klemenčič, Idrijčan. Že malim dečkom je mož vtepal v glavo blaženo nemščino. V prvem letu smo se šolarji že učili nemškega branja in se morali učiti nemške besede na pamet. Večji šolarji so bili kaznovani, ako so v šolskih urah govorili slovenski. Učili smo se tudi nekoliko slovenski brati, pa to se je bolj zanemarjalo in preziralo; v prvi vrsti je bila vedno nemščina. Ni čuda, da so se res nekateri šolarji navadili nekoliko brati in pisati ter žlobudrati nemški; v domačem jeziku pa ni znal nihče napisati pravilno par stavkov. Leta 1849. je učitelj Klemenčič umrl in na njegovo mesto je prišel zopet Idrijčan Leopold Belar, pozneje znani šolski vodja, organist in skladatelj. Umevno je, da se je zdaj v šoli vse izpremenilo. Potisnjena je bila nemščina na drugo mesto in na njeno mesto je stopil domači slovenski jezik. Belar je bil izvrsten učitelj; v par mesecih so se šolarji pri njem več naučili kakor prej

v par letih. Z novim učiteljem je prišel tudi nov dekan in župnik Anton Grašič v Trnovo, mož, ki je bil vnet za vse lepo in dobro ter je tudi imel gorko srce za šolo in šolsko mladino. Večkrat je prihajal v šolo ter se živo zanimal, kako se poučuje in vzgaja mladina. Pri slovesnem izpraševanju so se delila šolska darila, domača godba pa je svirala. Pisavca teh vrstic je doletela sreča, da je kot obdarovanec prinesel domov lepe bukvice, če se ne motim, Slomškove: „Blaže in Nežica“. To je še bolj utrdilo očetov sklep, da me popelje jeseni v Ljubljano nadaljevat šole. Ker pa je bil oče zadržan, me je izročil konec septembra 1850 sorodniku J. L-u, ki me je peljal s svojim sinom Aleksandrom v Ljubljano. Ni mi treba omenjati, kako težko sem se ločil od doma in od preljubih staršev in bratov. Zapisal me je L. v tretji, po sedanjem v 4. razred glavne šole. Učitelj mi je bil Martin Ivanetič, ki je vse predmete temeljito poučeval. Kdor je hotel, se je pri tem učitelju mnogo naučil. Edino napako je imela šola, da se je preveč nemčilo. Posebno slabo je bilo, da smo se dečki, ki smo prav malo nemški razumeli, učili krščanski nauk, zgodbe sv. pisma in evangelije po nemških knjigah. Da bi nam katehet Juri Zavašnik vsaj tvarino poprej slovenski razlagal in pojasnjeval, pa to je le redkokdaj storil; — bilo je vse nemško in neizrečeno trda se je godila učencem. Nikdar ne pozabim, s kako muko sem se učil in doslovno pripovedoval zgodbo o egiptovskem Jožefu, ki je nisem polovice razumel. Vendar sem srečno premagal tudi te težave in veselja mi je srce igralo, ko sem pri izpitu koncem leta zapazil med poslušavci očeta in ko je vodja Slakar med pohvaljenimi učenci bral tudi moje ime.

Prihodnje leto 1851. sem vstopil v prvi gimnazijski razred. Bil je takrat začasni vodja zavodu neki profesor Lužar, dokler ni prišel pravi ravnatelj vrli Ivan Nečasek, Čeh, ki je uspešno in izvrstno vodil gimnazijo. Katehet na nižji gimnaziji je bil priletni, blagi Jožef Globočnik, katerega so šaljivo Arona imenovali, ker je bil res pravi Aron, ki je imel v sorodstvu mnogo duhovnikov, ki so imeli le njegovo dobrotljivost zahvaliti, da so se zamogli izšolati. Bil je Globočnik blaga duša „verus Israelita“, ki smo ga kakor očeta ljubili in spoštovali. Razen veronauka je predaval tudi slovenščino. Med učitelji je bil tudi dr. Gregor Tušar, ki je kot star upokojen profesor pred nekaj leti v Gorici umrl. Tušar je bil v naši župniji, v Trnovem, duhovni pomočnik in je bil prijatelj mojemu očetu. Jako originalen in čuden človek je bil profesor Heinz, trd Nemeč, ki menda besedice slovenske ni razumel. Učil je večjidel naravoslovje. Par besed, ako mu jih je učenec prav odgovoril, mu je zadostovalo za odličen red v spri-

čevalu, pa tudi malenkost, ako je nisi pogodil, je bila včasih dovolj, da si siromak vjel dvojko. Spominjam se, da me je nekoč poklical iz klopi ter mi pokazal s palico na podobi naslikano čudno in redko žival. Po sreči sem pred uro ogledoval podobe in tako sem pogodil ime živali. Vesel me je poslal Heinz v klop ter mi zapisal najboljši red. Najbolj smo se učenci bali profesorja „starega Pogorelca“, ki je v drugi in tretji šoli učil latinščino. Bil je mož resnoben, strog, natančen, uzor pravega pedagoga. Pri njem je vladal v šoli mir kakor v cerkvi; zadostovalo je, da je mož ostro pogledal, in nihče se ni upal šepetati. Pri Pogorelcu smo se latinščine dobro in temeljito učili, postavili smo si temelj daljnemu učenju. Profesor Melcer je z vnemo in navdušeno predaval zgodovino. Bil je ta mož dobrega, blagega srca. Mislím, da ni nikdar nobenemu učencu škodoval.

Pravi učenjak, posebno v jezikoslovju, je bil stari profesor Peter Petruzzi, mož sicer prileten, pa vesel, navdušen, bistrega mladeniškega duha. Da ste ga slišali in videli, kako razvnet je bil, ko je s krepkim glasom mladim dijakom tretjega ali četrtega razreda bral ali deklamiral kako Schillerjevo balado n. pr. „Grofa Habsburškega“, ali „Borbo z zmajem“, ali kaj drugega. Predaval je klasične jezike v višjih razredih, na nižji gimnaziji je učil nemščino. Bil je pa velik prijatelj slovenščine in posebno goreč spoštovatelj našega Vodnika. Bil je rodom Italijan, če se ne motim, Tržačan. V tretjem razredu nam je dal nalogo, naj opišemo po svoji domišljiji po narodni pravljici, kako je silen podzemeljski zmaj porušil in pokončal neko mesto, čigar prebivalci so bili zlobni in brezbožni, in kako je potem nastalo v dolini jezero, kjer je prej stalo nesrečno mesto. Ako je kdo zmožen, sme to zgodbo v pesmi opisati. „Poskusite se v poeziji!“ — Par učencev je bilo tako predrznih, da je izdelalo nalogo v verzih in med temi sem bil tudi jaz. Naredil sem po meri in po obliki neke v berilu se nahajajoče Salisove pesmi kakih 30 ali 40 vrstic. Ta originalna in čudno skovana pesem se je začejala:

Donner brüllten, Blitze spielten — an dem grauen
Himmelszelt,
Und verdunkelt war der Sonne — schöne goldne
Krone,
Als ob gieng zu Grund die Welt.

Par dni pozneje je prišel Petruzzi s šopom zvezkov pod suknjo v šolo, prebral mojo poetiško nalogo in me pohvalil: „Bravo, le tako naprej. Seveda pomankljiva je pesem in ne brez napak, vendar za Vaša leta in za Vaše znanje dobra.“

Petruzzi je pokazal in prebral pesem profesorju Melcerju, ki mi je popoldne pri zgodovinski uri

OB POVODNJI NA LJUBLJANSKEM BARJU

M. JAMA

rekel: „Učite se in urite se v pisavi, in ako boste kdaj kaj pisali, pišite slovenski! Kaj hočete z nemščino!“ — Te besede dobrega Melcerja sem si zapisal v srce in že takrat sem se začel zanimati za slovensko slovstvo in z veseljem sem prebiral spise v slovenskih berilih in v drugih knjigah, ki sem jih mogel dobiti.

L. 1855. sem zvršil spodnjo gimnazijo. Konec šolskega leta je huda morivka kolera morila ljudi po Kranjskem. Meni je v istem tednu pobrala mater, brata in sestro. Našel sem doma v očetovi hiši nepopisno žalost. Po minulih počitnicah sva z očetom sklenila, da bom na Reki, kjer je bila takrat nemška gimnazija, šole nadaljeval. In res sem se vpisal v 5. razred na Reki ter dovršil l. 1859. osmo šolo ter prejel spričevalo zrelosti. Več o svojem šolanju na Reki in o bivanju v semenišču sem priobčil v osmih podlistkih v „Slovcu“ decembra 1898. Z Reke sem začel dopisavati „Novicam“ in „Danici“ in tudi novoustanovljenemu „Slovenskemu Glasniku“. Prvi poskusi, večjidel krajepisne črtice, so bili natisnjeni v „Novicah“ in „Zgodnja Danica“ je prinesla par nabožnih pesmi, med njimi dramatičen prizor „Pred jaslicami“. Vse je bilo pomanjkljivo in okorno. Veselilo me je pa, da so uredniki sprejemali moje vrstice; zato sem nadalje dopisaval.

Naj tukaj še omenim, kako sem se seznanil z blagim očetom koroških Slovencev, z ranjnim Andrejem Einspielerjem. — Bilo je o počitnicah po sedmi šoli. Vračal sem se od izprehoda zvečer domov in srečal blizu bistriške podružne cerkve neznanega mi duhovnika, katerega sem spoštljivo pozdravil. Duhovnik se ustavi in me prijazno nagovori: „Vi ste gotovo dijak?“

„Da, gospod, sedmošolec reške gimnazije.“

„Ste-li tu doma ali ste tujec?“

„Bistričan sem, Janez Bilc.“

„Drago mi je, da Vas zdaj poznam. Jaz pa sem „Slovenski Prijatelj“ iz Celovca. Potoval sem po Istri, bil na Reki in na Trsatu. Nabiral sem svojemu listu podpornikov in sotrudnikov med duhovniki. Zdaj se vračam domov. Imamo še uro časa, da odrine poštni voz. Vabim Vas seboj v bližnjo gostilno na kozarec vina.“

Kdo je bil srečnejši od mene, ko sem se tako nenadoma sestal z Einspielerjem. Šla sva v gostilno. V prijaznih pogovorih mi je kratki čas v trenutku potekel. Kmalu je pridrdral poštni voz, ki mi je blagega Andreja odpeljal. Videl ga nisem nikdar več.

O počitnicah sem rad obiskaval prijazne trnovske duhovnike, posebno vrlega dekana Antona Grašiča, ki mi je bil vedno očetovski naklonjen. Posojal mi je knjige, vabil me je na obedo, jemal s seboj na šolske izpite v bližnje duhovnije. Tako sem se na-

vzel spoštovanja in ljubezni do duhovnikov in do vzvišenega duhovskega stanu. Vsekako ravnajo prav in modro duhovniki, da so prijazni do dijakov in da jih v počitnicah vabijo v svojo družbo. Marsikak predsodek izgine pri mladini po takem prijateljskem občevanju in pogostokrat stopi na njegovo mesto zaupljivost, prijateljstvo in čut spoštovanja.

L. 1859. sem bil sprejet v ljubljansko duhovsko semenišče. Izpolnila se mi je želja, ki sem jo gojil v srcu od začetka svojega šolanja. Stopil sem v hišo posvečeno „čednosti in vedi“ s čustvi, kakor jih ima brodar, ki je po dolgi vožnji po nevarnem morju priveslal v mirno in varno luko.

Vodja semenišča je bil stari kanonik Novak, mož strog, včasih tudi nekoliko osoren, a dobrega, blagega srca, pobožen duhovnik. Podvodja Meršol je bil sama dobrota. Spiritual dr. Henrik Pauker, ki je še vsem v najboljšem spominu, saj je nedavno kot generalni vikar umrl, je bil omikan, učen, ljubezniv mož, posebljena ponižnost. Izmed profesorjev, ki so bili vsi vrli možje, neutrudni v svojem poklicu, mi je pa najbolj v spominu rajni dr. Leo Vončina, ki je bil povsod, kamor je bil poklican, mož na pravem mestu. Škoda, da ga je Gospod tako zgodaj poklical k sebi po plačilo. Vončina bi v sedanjem času zelo potrebovali; on nam bi gotovo mnogo koristil. Razumel je tok časa. Nagovarjal nas je, naj se urimo in vadimo v pravilnem in gladkem pisanju slovenskega jezika. Imel je že takrat načrt, da naj bogoslovci pišejo in s pomočjo duhovnikov izdajajo poučne in zanimive knjige. Tako smo štirje bogoslovci poslovenili poučno in zanimivo nemško knjižico „Črtice iz življenja sv. očeta papeža Pija IX.“ Bilo je opisano njegovo trpljenje v času revolucije, beg v Gaeto, življenje v Gaeti, povrnitev v Rim, priprava in razglášenje verske resnice brezmadežnega spočetja preblážene Device Marije itd. Ko je bila knjiga dovršena, so mene poslali h knezoškofu Jerneju Vidmarju, naj jo predložim v pregled in naj prosim dovoljenja za objavo. Knezoškof me je prijazno sprejel, me poprašal, ali morda iščemo založnika knjigi in obljubil, da rokopis prebere.

Kakor sem že omenil, sem že z Reke dopisoval „Novicam“; urednika Bleiweisa pa nisem osebno poznal. Šele v semenišču sem bil tako srečen, da sem se mogel seznaniti s tem slavnim možem. Izprehajat smo se hodili bogoslovci na vrt „Kmetijske družbe“ na Poljane, kamor je pogostoma zahajal dr. Bleiweis kot učitelj živinozdravništva in tajnik „Kmetijske družbe“. Predstavil sem se mu in razodel veselje, da zdaj poznam moža, ki ga visoko spoštujem, ki ga pa tudi ljubi in spoštuje kot očeta vsak pravi Slovenec. Bleiweis mi je prijazno podal roko in me povabil, naj se z njim izprehajam po obširnem vrtu.

Več kot uro časa sva se prijazno pomenkovala o tem in onem. Ko sva se ločila, je izrazil nado, da se še večkrat snideva. Vsakokrat sem bil vesel, ko sem blagega gospoda zagledal na vrtu. Približal sem se mu in sem z njim po stezah šetajoč preživel mnogo prijetnih in poučnih ur. Tudi v semenišču sem mu marsikatero vrstico poslal in poslovenil marsikateri govor iz deželnega zbora. Ko sem postal duhovnik, sem ostal z njim vedno v prijateljski zvezi. Izmed več njegovih pisem, naj objavim tu le eno:

„Vi imate tako vljudno pero, da pridem z vprašanjem, respective s prošnjo do Vas: Ali bi hoteli za Vodnikovo slovesno „besedo“ 2. svečana primeren prolog v poeziji ali v prozi nam poslati? Seveda če bi Vas bila draga volja, bi rokopis potrebovali vsaj kakih pet do šest dni poprej, da se ga govornik ali govornica nauči. Da ni zmirom eno, bi kazalo, da bi ga kaka gospodična govorila, in zato bi moral prolog tudi za govornico osnovan biti. Proza bi menda tudi bila primerna — v poetičnem duhu zložena. Utegnila bi ona reči, zakaj da ženska enkrat nastopi in Vodniku na čast govori. Iz njegovih pesem bi se to lahko motiviralo. Končno bi se smelo to tudi poudariti (seveda „zart und fein“), da je bil Vodnik duhovnik in da vsemu liberalizmu vkljub ga Slovenija med najljubše sinove šteje in tudi anno 1874 njegov dan slavi.

To le so moje „unmaßgeblich“ misli, ako bi Vam drago bilo, mojo prošnjo uslišati. Če pa ni mogoče, bi Vas prosil, da mi blagovolite kmalu odgovoriti, ker čas je že blizu. Z odličnim spoštovanjem Vas srčno pozdravlja ves Vaš

Dr. J. Bleiweis.

Ps. Kako je Vaše zdravje? Upam, da boste dobro okrevali na veselje domovini naši.“

Tudi urednika „Zgodnje Danice“, Luka Jerana, sem včasih obiskal in mu kako nabožno pesmico prinesel. Premnoga njegova pisma, ki mi jih je kot duhovniku na razne kraje pisal, mi spričujejo, kako blag in ljubezniv človek je bil pokojni monsignor Jeran. Za vsako malo pesmico, za vsak skromen spis, ki ga je za „Danico“ prejel, se je prisrčno zahvaljeval.

Janežiča nisem osebno poznal, čeprav sva si vedno dopisovala in sem bil do njegove smrti z njim v prijateljski zvezi. Poslal sem mu včasih kako malenkost za „Slovenski Glasnik“ in mu v semenišču in tudi v službah nabiral naročnike. Mož je tudi obelodanil moje pesmi „Pervence“; žal, da se ni s tem še počakalo. Pesmi niso dovolj oglašene in opiljene; nekatere bi morale izostati.

Čas semeniškega življenja se je nagibal koncu. Čakala me je še huda poskušnja. Na koncu četrtega

leta po preskušnjah, par dni pred posvečevanjem, sem hudo in nevarno zbolel. Oslabel sem tako, da ni bilo misliti na posvečenje; po zdravnikovem nasvetu sem odšel domov. Kako bridko mi je bilo, ne morem popisati; vendar me je tolažila nada, da morda še kdaj ozdravim ter bom mogel stopiti pred oltar Gospodov. Doma sem bil previden s svetimi zakramenti; slab pa sem bil več mesecev. Na priprošnjo preblažene Device, do katere sem se vedno zaupljivo obračal, se mi je spomladi zdravje zboljšalo ter poleti toliko utrdilo, da me je blagopokojni knezoškoč Jernej pri splošni letni ordinaciji, 1. avgusta 1864, posvetil v mašnika. Srčna čustva veselja in hvaležnosti do Boga in Device Marije sem razodel v skromni pesmici, ki jo je prinesla „Zgodnja Danica“. Novo sveto mašo sem pel 15. avgusta 1864 v trnovski župni cerkvi. Svoje službovanje v domači župniji, potem dveletno bivanje v knežjem gradu Haasbergu in pastirovanje v Lozicah v vipavski dolini sem popisal pod naslovom „Črtice iz dnevnika“ v „Zgodnji Danici“, zatorej nočem tukaj ponavljati, kar sem tam že precej obširno povedal.

V mirni prijazni vasici na podnožju Nanosa, med dobrimi, poštenimi ljudmi sem skoraj štiri leta zadovoljno in srečno preživel. Mala pa snažna cerkva, posvečena sv. misijonarju Frančišku Ksaverijanu, se mi je jako priljubila. Stanovanje sem imel sicer majhno, pa ker nisem boljšega zahteval, je za moje skromne razmere in potrebe zadostovalo. Tem lepši je pa bil za duhovniško hišo ležeči vrt, obsajen s plemenitim drevjem, katero je nekaj let poprej zasadil in cepil beneficiat Majnik, poznejši vrli in priljubljeni žirovski župnik. Bil sem prav zadovoljen v Lozicah in mislil sem ostati tamkaj, dokler me ne bodo drugam poslali. Pa človek obrača, Bog obrne. V mrzli zimski noči, pri hudem požaru, ki je par hiš upepelil, sem se prehladil in stara moja bolezen se je zopet oglasila. Skoraj celo leto sem se mučil in trudil opravljati duhovsko službo, dokler nisem bil prisiljen ločiti se od dragih mi Ložičanov ter oditi v začasni pokoj na svoj dom.

Preden par vrstic o sedanjem bivanju v Ilirski Bistrici napišem, naj še omenim o slavnih in znanih osebah, katere sem imel srečo videti, z njimi govoriti ali občevati.

Kot dijak nižje gimnazije sem parkrat videl slavnega provikarja Ignacija Knobleharja — Abuna Soleimana —, ko se je vrnil prvokrat iz Afrike in obiskal Ljubljano. Videl sem ga, ko je obiskal v hiši, kjer sem stanoval, znano mu rodbino. — Pokazali so mi tudi nepozabnega knezoškoča Antona Martina Slomška, ko je par dni bival pri knezoškoču Antonu Alojziju v Ljubljani. Tudi misijonskega škofa Friderika Baraga sem poslušal propovedovati v stol-

nici ljubljanski. Vodja Nečasek ga je pozneje peljal po vseh razredih gimnazije. Po kratkem, srčnem nagovoru, v katerem nam je priporočal, naj se varujemo greha, najhujšega zla, nas je blagoslovil. Kadar vidim njegovo podobo, ki ga navadno prav dobro predstavlja, se prav živo spominjam tega dogodka in svetega moža.

Bivajoč na gradu Wagensbergu sem pogostoma obiskoval pokojnega župnika in dekana Jožefa Burgerja v Šmartnem pri Litiji. Bil je uzoren, pobožen duhovnik in domoljub, ki je marljivo bral in podpiral slovenske časnike in knjige. V svoji mladosti je bil Metelkov prijatelj in je mnogo knjižic spisal v metelčici in dal na svetlo na svoje stroške. Bil je menda najmarljivejši metelčičar. Kakor sploh pisateljem iz Metelkovega kroga, tako je posebno Burgerju jezik lep, gladek, pravilen. Posebno „Evstahiju“ se moramo čuditi, da je prelagatelj že takrat tako klasično slovenščino pisal. Iz Burgerjevih in Zalokarjevih knjig se zamoremo še zdaj mnogo naučiti. Škoda, da so te knjige že skoraj pozabljene in se sploh premalo cenijo. Največ so temu krive nenavadne, nepriljubljene črke. Rad sem zahajal k temu znanstvenemu možu in se marsikako urico z njim v prijateljskih razgovorih kratkočasil.

Rad se tudi spominjam drugega moža, katerega sem vedno cenil in spoštoval, dekana postojnskega, že davno umrlega Petra Hicingerja. Mož je bil neutruden učenjak, uzoren duhovnik, skromen, ponižen, prijazen in gostoljuben. Lepo ga je opisal „Dom in Svet“ l. 1898. in resnično je bilo vse, kar je o njem povedanega. Obiskal sem ga nekočkrat in vselej se mi je prikupil, da sem se težko ločil od njega. Njegova odkritosrčnost mi je jako ugajala. Vendar je bilo med nama nekoč neko malo nasprotje, pa le stvarno, ne osebno, in še to le za kratek čas. V „Novicah“ je Hicinger razlagal ime naših „Brkinov“ od starorimskih „Obokrinov“. Ugovarjal sem mu, menda tudi v „Novicah“, in ime razlagal kot slovensko. Mož je bil nekoliko nejevoljen, kakor sem slišal, in morda ni odobral mojega spisa. Prišel sem k njemu kmalu zatem, a bil je prijazen, kakor po navadi. Ko je slišal, da sem bolan, me je obiskal in se vedel prav ljubeznivo. Moža so preostro, včasih tudi krivično sodili.

Bivajočega v Lozicah na Vipavskem me je povabil stari znanec kanonik dekan tomajski rajni Anton Ukmar na svojo zlato mašo. Rad sem se povabilu odzval in odšel v štiri ure oddaljeni Tomaj na lepo slovesnost. Tam sem našel tržaškega škofa Legata, več tržaških kanonikov in mnogo duhovnikov, ki so slavili častitega starca jubilanta. Najbolj me je pa veselilo, da sem tamkaj našel dva moža in se z njima seznanil, ki sem ju že davno po imenu poznal in

visoko cenil. Prvi je bil tržaški prošt Schneider, ascet, pisatelj nabožnih knjig in izvrsten latinski pesnik, čigar mnoge krasne himne je „Danica“ ponatisnila po tržaškem škofijskem listu. Drugi vrli mož je bil pokojni Stefan Kocijančič, uzor pobožnega duhovnika in pravega domoljuba. Kocijančič je bil izvrsten slovenski pisatelj, ki je mnogo spisov Slovincem napisal; zraventega je bil poznavatelj starih in novih jezikov. Ne vem, ali je kdaj kak Slovenec poznal in govoril toliko jezikov, kakor ta mož. Vesel sem se povrniti v vipavsko dolino, da sem se udeležil lepe slovesnosti prijatelja Ukmarja in da sem govoril z dvema tako odličnima pa tako skromnima in ljubeznivima duhovnikoma.

Leta 1871. je obhajal svojo zlato mašo naš metropolit, goriški nadškof dr. Andrej Gollmajer. Tajnik njegov, monsignor Globočnik, mi je nekoliko pred slovesnostjo pisal, da bi vzvišenega jubilanta gotovo veselilo, ko bi ga „Danica“, ki jo rad bere, s kako čestitko pozdravila. Izpolnil sem željo blagega monsignora Globočnika prav rad, ker sem bil prepričan, da vsi Slovenci radostno pozdravljajo dan, ko častiljivi starček, moj rojak in metropolit praznuje svojo petdesetletnico duhovniško. Poslal sem gospodu Jeranu kratek slavospev in „Zgodnje Danica“ ga je pred zlato mašo prinesla. Par mesecev po zlato maši sem bil v Gorici, obiskal sem monsignora Globočnika. Daroval mi je lepo knjigo, življenjepis svetih mučencev Kancijana in tovarišev s priloženimi molitvami. Knjigo je Globočnik spisal in na svetlo dal. Predstavil me je tudi nadškofu, kateremu sem se ponižno poklonil. Silno prijazno me je častiljivi starček sprejel ter mi zagotavljal, kako ga je veselila čestitka v „Danici“. Dolgo se je z menoj prijazno razgovarjal. Pri odhodu mi je v spomin izročil po en iztisek onih čestitk, katere je prejel ob svoji zlato maši, slovenske, hrvaške, italijanske, latinske in celo hebrejsko, katero mu je menda poklonil Kocijančič.

Pri tej priliki naj še omenim pokojnega Janeza Božiča, ki je bil moj profesor na Reki. Bil je kaplan v Krašnji in bil od tam s škofovim privoljenjem pozvan na Reko za namestnega profesorja. Bil je izvrsten jezikoslovec in je posebno latinski jezik temeljito poznal in klasično v njem pisal. Poslovenil je iz grškega Platonovega „Kritona“ in „Apologijo“, ki sta izšla l. 1862. v Janežičevem „Cvetju“. Poslal je marsikateri spis slovenskim časnikom in nekaj časa urejal Einspielerjevega „Slovenca“ v Celovcu.

Zavoljo bolehnosti torej sem se moral preseliti iz Lozic na svoj dom v Ilirsko Bistrico, kjer sem bil dalj časa le v začasnem pokoju. Ker se mi upanje ni izpolnilo, da se mi zdravje izboljša in utrdi, sem bil l. 1881. stalno umirovljen.

Svojega očeta sem izgubil l. 1880., dve leti poprej mi je umrl edini, srčno ljubljeni brat Jožef, nekaj nad trideset let star. Bil je marljiv, pobožen mladenič, blagega srca in trdnega značaja. Kdor ga je poznal, ga je spoštoval in ljubil; zato me je njegova smrt jako bridko zadela. Opisal sem njegovo lepo življenje in blaženo smrt v „Danici“ l. 1879.

Leta 1892. mi je umrl sorodnik in prijatelj, ki je v mojih dijaških letih očetovsko zame skrbel, o. Lju-

dovik Bilc, kapucin reškega samostana. Rečanom je bil jako priljubljen, ker je bil dober redovnik, siromakom pravi oče, ker so pri njem zmerom dobivali svéta in pomoči. Pogreb je imel veličasten; ljudstva vseh stanov brez števila ga je spremilo k večnemu počitku. Tudi njegovo življenje sem na kratko popisal l. 1893. v „Zgodni Danici“.

V Ilirski Bistrici, 25. januarja 1899.

Janez Bilc.

Pota.

Zložil Griša.

„Kam, brat pogum,
ti zvezdam pobratim,
kam v bojni šum,
ki smrt kosi za njim?

Kam bega slepa strast
nestalni ti korak?
Glej, rož razkošno slast,
ko pride mrak!

Na ustnah makovih
navžil se boš nocoj,
od solz boš Bakhovih
pijan z menoj!“

Noči prevalil grič
je zarje val,
zažvižgal v jutru bič
in vranec zaceptal:

Kaj mar titanom nam
olimpijskih vrtov,
nesmrtnih si bom sam
nabral cvetov. —

Kjer rožam krvavé
cvetovi pisani,
in streli govore,
iz cevi risani —

nesmrtnost vzknila bo
iz večnosti poljan,
in rože poženo
iz mojih ran!

Iz temnih dni.

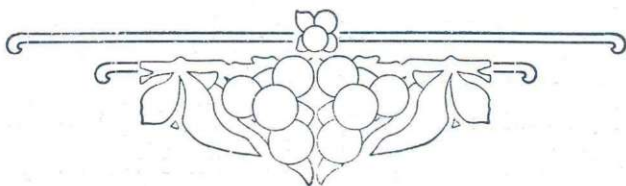
Zložil Griša.

Iz temnih dni, iz težkih dni
se zvezda prikazala je,
široko v temni nedogled
mi s prstom pokazala je:

Glej, svojo pot med zvezdami,
ki večni jih deli prepad,
glej, temno pot in jasen cilj
pod tronom svetlih mirijad.

Ko noga krvavela bo
na ostri poti svežo kri,
iz vsake kaplje poženo
ljubezni duri in oči. —

In čim temnejši je prepad,
ki mlada noga gazi v njem —
tem lepše zvezde zažaré
nad njim očaranim očem!

V žaru juga.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

V lepoti solnčnega dne žari hrvaška Riviera. Pesem lepote in moči, se širi ponosna Adrija pred očaranim pogledom. Preliva se svetla gladina, hité parniki, belé se jadra. V daljavo za srečo . . . Ob obrežju se giblje čolnič, se vrača truden v varni pristan. Zamišljeno štrlé sive skale iz prozornega, plitvega dna. Po njih brizgajo bele pene, krog njih se gibljejo podvodnice, plavajo ribe, se širi težak obmorski vonj. Drevje ob poti od Opatije do Ike se sklanja nad klopi, spušča svoje veje, posluša pluskanje valov, jim odgovarja z rahlim šepetanjem. O trudnih srcih govore valovi, o srcih, ki so iskala miru ob velebitnem morju. Ko se je igrala Adrija, krotko dete, v znožju ljubljenih bregov, ko se je dvigala razbesnela . . . Mir so iskala trudna srca, ali jih je upokojila, Adrija, tvoja pesem? . . . Šumé valovi, šepeče drevje: kje je mir? Odgovorite, sanjave palme in magnolije, odgovarjaj, cvetno razkošje juga! Molché palme in magnolije. Krasnocvetne lirijode zró na viseče veje otožne betunije. Prelomljena vejica rožmarina toži, pestro cvetje gredic odgovarja, kje je mir, sreča . . .

Stojé ob morju vilinski domovi. Ampifolia in pasiflora krijeta stene. Roža ovijača in svetloisti bršljan se vzpenjata po obokih, obvijata bele stebre. Po verandah se odpira oranžin blede cvet, žari rumeno lice limone. Pa črna šume krila po marmornih stopnicah. V žaru in krasu juga vidiš otožna lica. Vidiš hrepeneče poglede, ki hité po tako divni, tako kruti Adriji . . . Oranža cvete, nevesta čaka, mati hira . . .

Prijazne, s trto ovenčane hišice po bregeh okoli Opatije pozdravljajo krasne stavbe zdravilišča. Sneženobeli oleandri stražijo vhode, lavorjevi gaji senčijo poti. V parku vabita smreka in hoja bolnika v svojo senco, na vrteh se diči cvetje in drevje, iz vseh delov sveta. Tu vene palma od Nila pod tujim solncem, tu se trese zlatolistna trepetlika, širi mango orjaške liste. Čista lilija se sramuje žarečega cvetja tropičnih krajev, deviška kala se skriva, sanja. Nad cvetnim krasom se zibljejo veliki pestri metulji, med cvetnim krasom se sprehaja mladi svet. Vetrič zaveje od morja . . . Razkošni vonj, pozdrav sreče, napolni zrak.

Pod oleandri pred Kvarnerom je vse belo zasedeno, po promenadi se šeče in krog paviljona opatijske zdraviliške godbe zbira lepota vseh dežel. Izpod

gibčnega loka muzikantov se izliva morje melodij. Lahkoživi svet se ziblje v taktu, konverzira, kritikuje. Stari in mladi gospodje dvorijo namokanim lepoticam, ljubke kratkokrilke poskušajo moč svojega pogleda pri hitro vnetljivih mladcih. Vroče je solnce, vroča so srca. Hitro se sklene, hitro pozabi znanje. — Gospodov dan je. S tajnim šepetom ga slavi narava. Zvonček vabi. Ni daleč od promenade do male, nizke cerkvice. Ni daleč, vendar stopi Opatijec le nerad do nje, in če stopi, ostane rajši pred cerkvijo. Podpira zid, zeva . . . Iz cerkve prihaja glas pridigarja, orgelj, žvenkljanje, petje, vročina. Pod lipo veje prijetni hlad.

Po zidu so sedeli opaljeni sinovi Učke. Klobuk v rokah, glavo nagnjeno. Z glavo in z nogami so sledili glasu cerkvene pesmi. Pod lipo sta stala dva belo oblečena gospoda, pred cerkvenimi vrati nekaj nališpanih žensk. Pregibale so ustnice, rožljale z rožnimvencem, njih misli pa so bile bogvekje. Motil jih je tudi glasni pogovor dveh tujcev pod lipo. Nevoljni in radovedni ženski pogledi so hiteli do cerkve k njima. Naj bi govorila tujca, ko bi jih one razumele! . . . Pa onadva sta godla nekaj skozi nos, se norčevala morda iz ženske pobožnosti. Težko če ne Saj je pogledoval mlajši hudomušno na nje, si gladil plave, na krtačo postrizene brčice in govoril s porogljivim glasom in obrazom. Debeli, silno se poteči stari gospod se je brisal, stokal, hohotal. Ženske so postajale nevoljne. Stara, z zlatom navešena Kastavka je zamrmrala: „Uh! kako rugalo je taj konte!“ Priletna, životna in širokolična gospa v sivi svileni obleki, pa je pošepetala svoji, precej nerodno, polmestno napravljeni sosedi: „Vidiš Žefka — tako se obnašajo grofje pri maši . . .“

„Ježeš!“ je vzdihnila trideset let stara zdravolična Kranjica, „grofa sta to! Ali je vsak grof tako debel? Oh, potem ni čudo, da je v Opatiji draginja. Pa zakaj je oni drugi tako mršav? Gotovo še ni grof.“

„Ugenila si, Žefka. Ni grof, le grofov zdravnik. Mlad, pa prebrisan. Prišel je s tem bogatim dedcem z Dunaja . . . Toda molivi . . .“

Žvenkljalo je. Žefka je pokleknila, se klanjala in gledala grofa. Sklonil je le debelo glavo in zamahnil s pestjo proti nosu. Kamni na roki in na prsih so se svetili, da je Žefki kar jemalo vid. Po povzdigovanju je pošepetala teti:

„Gotovo ima gradov, da sam ne ve, koliko. Ali je dosti takih grofov tukaj, teta? Taki lahko plačajo.“

„Od boljših ljudi je zdaj le ta grof tukaj, že od zime. Z reškim guvernerjem sta dobra prijatelja. — Prišel je te dni tudi neki profesor z rodbino. Mislila sem, da vzame moje lepše sobe, ker izgleda zelo imenitno. Kaj še! Njegova ošabna žena je prevrgla vso Opatijo in dobila na tistem bregu, Varljeni se pravi, dve sobi po kroni . . . Kam bi prišli z našimi vilami . . . Toda molivi, Žefka!“

Poslednji glas orgelj je zamrl. Pičlo število pobožnih, ki ni napolnilo nizke cerkve, je prihajalo. Največ je bilo nališpanih otrok in polodrastlih deklic.

„Pojdivi!“ je dejala teta. „Glej, grof čaka soproge, ki je šla s pasterko in njeno guvernanto v cerkev.“

„Oh, teta! Še nobene grofice nisem videla v svojem življenju . . .“ je vzdihnila Žefa.

Opatijka se je nasmehnila preprosti nečakinji in postala. Neženirano, po navadi preprostih žensk, je premotrila Žefka grofa in ga obsodila tako:

„Lepega ni nič na njem, teta. To je cel nerodnež. Še oči ni videti iz masti. Glavo in brado obrito, lica zaraščena, sape pa ima kakor mlin na veter . . .“

„Molči! Grofica gre, razumela bi te nemara . . .“

Žefka je pričakovala gospe, slične debeluhu. Skoraj zazijala je, ko je zagledala zelo majhno in drobčkeno gospo. Obleka ji je bila modra kot nebo in v ušesih in na rokah so se svetili dragulji in žlahtni kameni.

Za grofico je stopicalo plavolaso dekletce in visoka, črno oblečena deklina, z naočniki na ponosnem nosu.

„Ta je kontesina Anica, ona je njena guvernanta. Ta otrok bo imel denarja na mernike in ženinov na izbiro,“ je pošepetala Opatijka.

„Ježeš! tako majhna, pa je kontesina in tako bogata!“

Žefka niti slutila ni, kako težko je bilo Anici baš to, da je kontesinja. — Kaj se ozirate za temi otroci? To ni za vaš stan. Kako se držite, kako hodite — ji gode venomer guvernanta in pazi na vsak migljaj. Da ni te sitnice, bi se igrala Anica z bosopetimi otroki na obrežnem pesku. Tako pa je stopila kontesina dostojno k papanu in mu pravila, da je molila zanj. Guvernanta je pohvalila zdravnika, da je vztrajal tako pobožno pod lipo, grofica se je pozdravila s soprogom in vrgla pajčolan raz lice.

V to lice je strmela Žefa. Bilo je lepo. Nežna polt, navdahnjena s komaj vidno rožnato bojo, po plemenitih potezah je bila razlita mehka žalost. Pogledala je Žefko. Tako gledajo spominčiče iz zelene mlake vprašaje v svet. Razcvetelo se je vse

polno spominčič pred Žefkinim pogledom. Širila se je mlaka pod dansko vasjo, zlatolasa, ljubka, je hodila med spominčicami deklica. Nikoli je ni pozabil, kdor jo je videl; „moja spominčica“, ji je rekala mati. Za las večji, mnogo tanjši, lepši, je bila ta grofica. Obleka deklice iz šume je bila preprosta, svila šumi na tej grofici, dragulj se sveti — pa vendar . . . Žefka je vzkliknila „Lilka!“ in hotela k grofici . . . Prestrašena teta jo je prijela: „Kaj si zmešana?“

Pri Žefkinem klicu se je stresla grofica. Živo se je ozrla v tujo ženo. Rdečica ji je zalila lice, usta so se odprla . . . hotela je k Žefki. Pa srpo je pogledal debeli soprog na njo, ki je stala kot otrok pred njim. Mrmral je nekaj o beraški predrznosti in odvedel prebledelo proti promenadi. Žefka je videla, kako je prepodil debeluharjev globoki bučni glas nekaj svetlega, milega, ki je zasijalo v grofičinem modrem oku pri imenu Lilka. Prepadena je strmela za gospôdo, teta pa se je kregala:

„Bogveda si znorela. Kaj hočeš grofici!“

„To je Lilka, teta . . . Smrti bi se bila prej nadejala . . .“

„Kaka Lilka? Dekle, vročina ti je šla v glavo. To je grofica Sternanova in njen mož.“

„Lilka je. Pojdivi za njo. Mundetova, davkarjeva Lilka . . .“

„Za božjo voljo, molči! Ali hočeš, da te dá grof zapreti?“ Opatijka je hitela za razburjeno nečakinjo. Ta ji je pravila naglo:

„No, teta, kaj se ne spominjate Belčevega Mundeta in Kumrove Neže? Mundetova Lilka iz gradiča pod Žneperkom je to.“

„Ne bodi no neumna. Grofica Sternanova je rojena na Francoskem. Grof jo je spoznal v Parizu — molči, saj vem, saj vsakdo tod ve . . . Grofica je umetnica. Bila je revna pa je vzela starega grofa. Rada ga nima, kajti grd dedec je to. No, pusti me, da povem . . . Francozinja je pa tukaj se je naučila malo hrvaški. Jako dobra je in občuje rada s Kastavci. Enega otroka ima, petmesečnega porodnežka, pa Bog ve, če ga ima kaj rada. Hišina pravi, da ljubi njena gospa samo gosli, da se zapre in svira po cele ure in same take, da se mora jokati, kdor sliši.“

„No vidite, teta, da je Lilka. Dajte si kaj dopovedati. Kaj ni Lilka svirala na gosli, da se je jokal še rajni Plantačev Nace, ko je cepil drva pri Mundetovih? Spomnite se no, teta, malo nazaj. Šest, osem ali devet let je tega. Saj veste: Munde je bil šel v pokoj v svoj gradič pod Žneperkom. Ni za vsakega gozd. Ivka, Mundetova in Nežina starejša hči, je bila ušla k teti v Trnovo; Lilka se je pojedala, mati jokarila, oče je streljal veverice. Na visoko je hotela Lilka — v neke šole na sam Dunaj,

pa oče ni pustil. Lahko bi se omožila, pa ji je bil vsak snubec preslab. Pa kaj je še naredila. Saj ste slišali, teta, od Šimonovega Pavleta iz Zemuna. Tisti, ki so pravili, da piše bukve. Mati je mislila, da bo duhovni gospod. Pa ti punčari, Lilka pa Ivka, sta mu pisarili. Kadar bi bil moral iti v tisto šolo, kjer se učijo za duhovne, je šel pa na Dunaj. Doma je bilo vse zadolženo, prodano. Mati in oče sta hodila delat za dnevno plačilo. Lilkin oče se je kregal, da ne da hčere beraču, pa je ne da. No, pogledajte, teta — pa je prišel neki grof na lov k Žneperskemu gospodu. Tisti nerodni motač, Matjanov Matija, je ustrelil namesto v volka v grofa. Zdravil se je grof pri Mundetovih. Potem so rekli, da je šla Lilka v šolo. Čez dve leti pa da jo je vzel grof, ki je neki prvi za cesarjem . . . In zdaj je tu.“

„Žefka, ti si neumna.“

„Seveda neumna! Šimonovemu Pavletu se je pa zmešalo. Starši so mu pomrli, in on ni prišel nikoli več domov. Ne ve se, kje je. Tudi Lilke ni bilo. Enkrat sta se odpeljala Munde in Neža. Dolgo se nista vrnila. Ali se je Neža prehladila ali kali — hirala je in umrla še tisto leto. Pravili so, da zet, grof, ni pustil staršev do hčere. Mundeta je ubilo v Maklavinovem borštu. Zdaj je Ivka sama v gradiču. Pravi, da je sestra mrtva zanjo. No, teta ali verujete zdaj?“

„Kaj mi ne poveš, Žefka!“ se je čudila Opatijka in zamislila. Sledili sta grofovi družini. Počasi je stopala nežna grofica ob strani hrupno dihajočega soproga. Če je slišala Žefkino pripovedovanje in je bila res — Lilka! . . .

Nerodno se je zazdelo Opatijki. Potegnila je sorodnico na drugo pot. Mladi zdravnik je gledal za Žefo in se zasmel: „Kakšen jezik govori ta ženska! Milostljiva gospa se učite hrvaški, pa vem, da tega blebetanja vendar niste umeli? Sploh je to ljudstvo čudno, kakor brez — duše!“

Grofičino lice je zažarelo od nevolje. Njen mehki glas je trepetal, ko je odgovorila:

„Ni res! Dušo čutečo, globoko kot morje, imajo ti ljudje. Bisere svojih čustev pa skrivajo skrbno tujemu očesu.“

„Da, da, Lijana,“ je zazehal Sternan, „tudi tvoja duša je morda taka. Škoda, da nisem pogumen potapljač, da bi se spustil v nevarno dno po skrite bisere . . . Passons la dessous!“

Mahnil je zaničljivo z roko in se obrnil k zdravniku:

„Kdaj naj se kopljem, doktor, pred ali po predjužniku!“

„Kateri predjužnik misli gospod grof? Prvi ali četrti?“

Sternan se je zasmel bučno. Drobna soproga se je odmaknila in hitela h klopi na promenadi. Krepka Boduljka je sedela na njej in pregibala lični voziček. Željno se je sklonila grofica pod zeleno

GORENJKA

PO FOTOGRAFIJI

zaveso. V čipkah in pentljah je ležalo tu njeno dete. Tolažbe išče pri njem . . . Rušijo se stebri, na katerih je sezidala svojo srečo, rušijo se — padajo grmeči v propad . . . Tuja ženska je spoznala v bogati grofici deklico iz šume, ji zaklicala v spomin, da je kletev na njeni glavi. Vsak greh naše mladosti se maščuje, in temna senca se vleče za njim skozi življenje.

Zakopala je spomine, nasula nanje biserov in zlata. Težko je zlato . . . Vendar vstajajo tolikokratov

divne davne sanje . . . Vstaja blede mladeniški obraz . . . Revščina bi bila njen delež ob njegovi strani, pa borna pred svetom bi stala velika, čista, pred svojo vestjo. V sinu bi gledala sliko plemenitega soproga, ž njim bi ga vzgajala vzorom . . . Tako pa . . . Ukradla je materi sina . . . Kolikokrat jo je pač klela mati, prevarjena v svojih nadah, revna . . . In ko je prišel čas — tedaj mu ni sledila v tiho skromno pristranišče, sebe je rešila na visoko skalo, njega je pahnila v valove . . . In zdaj ne more ljubiti moža in debeloglavi otrok ji tudi ne vzbujata tiste vroče materinske ljubezni, katero je pričakovala, se je radovala.

Pogledala je od otroka na soproga. Njegov pogled se je pasel ob kratkokrili Boduljki. Lijanino srce je zastokalo. In sin bo tudi tak! Ni mogla poljubiti sina tega očeta. Trudna je spustila zagrinjalce, mignila pestrni in sedla na klop.

Pestunja — Dana — je stresla s črnimi kitami gosto obvito glavo. Zaiskrela je kot črna grozdna jagoda sladko oko, zazibali so se veliki uhani, zalesketale se steklene koravde. Hčerka otokov je vzrastla pod oljko in trto, vse na njej je kipelo zdravja, življenja. Pogledala je smehljaje na gospodarja in odrinila voziček.

„Hm! Vročina je neznosna,“ je rekel Sternan. „Doktor, žrtvujte se damam, jaz grem v kopel. Z vašim dovoljenjem, grofica . . .“

„Poglej, mama,“ se je oglasila kontesina Anica, „kod gre papa v kopel! In slaščice daje Dani“.

Lijana ni odgovorila, njen obraz pa je bil tako izpremenjen, da sta se spogledala zdravnik in guvernanta. Anica je videla, da je mama disgustirana. Stisnila se je k njej. Godba je zasvirala vesel komad. Nališpani svet je šumel mimo klopi. Lijana si je zastrla oko. Divno je bilo v cerkvi, v tistem svetišču. Vse čisto. Hrum sveta je prihajal le zamolklo do duš, pogreznjenih v molitev. Z besedami svečenika, na krilu svete pesmi se je dvigala duša . . . Sence prošlosti so zaspale, pozabljeno, odpuščeno vse.

Zunaj pa . . . šumi blatna reka človeških strasti. Kam stopiš, kam se ogneš, da ostaneš čist? Zunaj čakajo spomini, kličejo s sladkim imenom, govore o materi, sestri . . . O nesrečni žrtvi mladostne lahkomiselnosti . . . Živi še Pavel? Bog ve. Je odpustil? Da sliši to iz njegovih ust, da bi vedela, da je srečen, morda bi občutila tudi ona hip sreče. Pride naj kmetica, tolaži grofico. Naj ji govori o materi, sestri, o Pavlu. Naj šumi zeleni gozd v tiste sladke spomine . . .

Lijano je dušilo v grlu. Grenke solze, ki so se nabirale že dolgo, so silile na dan. Pa bila je na promenadi. Svet, ki se klanja duhoviti umetnici, bogati grofici, bi jo pomiloval hinavsko. Ponosna duša

hrani svoje solze za tihe nočne ure, pomilovanje ji je ponižanje. Lijanin pogled je hladno odbil sočutno oko guvernante. Grofica Sternanova ne potrebuje sočutja od plačane osebe.

Kakor bi odrezal, je umolknila koračnica. Trudni goslarji so se krepili s pivom, se razgovarjali z dekleti. Otroci so se dolgočasili, se ozirali po premenitnem možu s paličico. Veseli vzklikl so pozdravljali kapelnika, ko se je vzpel zopet na svoj vzvišeni prostor in se ozrl po svojih ljudeh. Gosli ob ramah, loki v rokah. Vsem po vrsti je pogledal kapelnik v oko in stresel divje dolgo grivo . . . Črni čop las je zavihral, se spustil na blede čelo . . . Loki so švignili, po zraku so zopet zatrepotali sladki glasovi. Lijana je zastala v živem pogovoru. Obnemela je. Njen pogled se je izgubil v daljne dalje. Guvernanta je odšetala z zdravnikom, Anica se je stisnila v kot klopi in gledala žalostno na veselo skakajoče otroke, ki niso imeli sitne guvernante . . .

Mehki zvoki so se prelivali v solnčnem zlatu, se spajali s šepetanjem dreves, z vonjem cvetic, s šumenjem morja. Lijanin duh pa je splaval na trepetajočih krilih melanholične skladbe v izgubljeni raj dekliških let. Znani zvoki so priklicali druge, ki so spremljali tiste takrat . . . Šumenje smrek, kokodkanje kur, čivkanje piščet, gaganje gosi, golčanje golobov . . . Na glasovih je priplavala nikdar pozabljena slika: Temne so zakrivale smreke gradič. Na dvorišču, med živahno perutnino je stala deklica v modri, platneni obleki, krilo in rokavce zavihane. Z desnico je segala v povezano kozo v levici in metala oparjene otrobi . . . Kure so pokušale, vabile piščeta . . . Čopar, ponosni veliki petelin, je pazil, da ne požró nikdar site, dolgokljune gosi, njegovi družini večerje. Z otrobi nezadovoljni golobi so sedali Ivki na glavo in rame. Ona je naslanjala sveže lice na golobico, se smejala čoparju, klicala grahovko, velekračko in druge kure po imenu in se vrtela med njimi. Pri nagli kretnji sta ji vihrali dolgi, v solncu rdeče žareči kiti — hudobne gosi so segale z rmenim kljunom za njima.

Ivka se je smejala. Njen tako brezskrbni in nedolžni smeh je zvenel do okna v gradiču. Iz tega je gledalo blede lice, izza rožmarinovega grmiča je prihajala otožna melodija. Hitela je hrepeneče nad smreke, čez skalnato goro, se razlivala v širni svet . . .

Velika pisana žoga je izbila Lijani pahljačo iz roke in priklicala po prošlosti tavajočega duha. Osupla je pogledala okrog sebe. Godba je umolknila, veslarji so se odpravljali. Zabrnel je opatijski zvon, z močnim glasom mu je odgovarjal vološčanski. Srebrnoglasni so se odzivali iz krila Učke, iz Veprinaca, Rukavca. Oglasila se je Kastva, oglasil sv. Matej. Donelo je od celine do otokov, veliki in

mali so peli zvonovi slavo Prečiste. Adrija je šumela, drevje se klanjalo . . .

Lijana se je predramila, Anica je skočila za žogo. Vločila jo je in se ozirala po lastniku poskočne igrače. Žarečega ličeca je priskakljalo drobno dekletce. Slamnik s šmarnicami na kratkolasi glavi, obleka bela. Ustavilo se je pred Anico, stisnilo obrvi nad tenkim noskom in gledalo jezno na kontesino.

„Kako ljubko dete!“ je vzkliknila Lijana in hotela potegniti otroka k sebi. Pa dekletce ni dalo.

„Pusti me, jaz te ne maram! Ti punca! Daj žogo, moja je!“

„Ula!“ je zaklical svareči moški glas. Lijanini roki sta se odprli. Izza cvetočega grma je stopil visokorastel mož v obleki iz sivega listra. Razkril je svojo, s kostanjevimi lasmi gosto pokrito glavo in prosil Lijano, da oprostí neuljudnemu otroku. Nasmeš se je zazibal na prijetnem, gladko obritem obrazu, očetovska ljubezen je sevala iz oka, ko je objela drobna hčerka njegovo koleno in gledala iz varnega zavetja izpod čela na Anico. Tujec je nagovoril grofico francoski, pa njeno ostro oko je izluščilo iz moderne, elegantne obleke sina sloven-

skega kmeta, ki je gotovo profesor ali zdravnik, in si je ohranil, če tudi prebiva v tujini, tisto pristno svežost in odkritost, ki ju rodi samo naša zemlja. Slovensko mu je odgovorila, da občuduje lepoto njegovega otroka. Slovenska beseda, nepričakovana iz ust dame, ki je bila očitvidno iz višjih slojev, je priklicala iskro radosti v temno tujčevo oko.

„Veseli me“ — je pričel, pa lesen obroč je priletel, se zaletel v klop — za obročem krasen fantič, za njim vznešena, še mlada dama. Lovila je fantiča, pa ta se je glasno zasmel, udaril po obroču in poletel za njim. V naglem teku bi bil podrl skoraj staro, ob palico uprto damo.

Kakor poprej hčerka, je stisnil zdaj oče obrvi. „Zakaj ne paziš bolj na otroka, Julija?“ je očital zasopljeni ženi. Pozdravil je s ponosno gesto grofico in odhitel. Lijana je strmela za njim . . . Tudi Julija je še stala in gledala vilinsko prikazen grofinje. Kako da je govoril Pavel z lepo tujko, kaj pomeni njen čudni pogled, in zakaj jo kara on, ki je sicer tako potrpežljiv? Slutnja nečesa neugodnega, ki ji preti od nežne, lepe tujke, jo je prevzela. Naglo je vzela hčerko v naročje in izginila po beli stezi. Lijana pa je zakrila lice v roki in vzdihnila: „Pavel!“

(Dalje.)

Na vlaku.

Zložil Vekoslav Remec.

Po bliskovo vlak skozi temo drči
čez pusto polje bogvekam
in mimo letijo sence noči,
ki jaz jih le sam poznam . . .

Vsak hip pri oknu gledajo
v moj mračen, samotni kupé
in krohotaje me vprašajo:
„Kam žene te tvoje srce?“

Kam žene te, ti idealni fant,
ki cvete mladosti ti cvet,
kam žene te, ti neumni fant,
ki mislil si, tvoj da je svet?“ . . .

Po bliskovo vlak skozi temo drči —
odgovora jaz ne vem,
pred sencami žgoče zatisnem oči,
pogledati jih ne smem . . .

„NAJVIŠJA“ ŠOLA NA SPODNJEM ŠTAJERSKEM

Jovan Cvijić.

Biografska študija. — Napisal dr. Niko Županić.

Letos se izpolnjuje dvajseto leto, odkar se je prvič pojavil v znanstvenem svetu dr. Jovan Cvijić, sedanji rektor belgrajskega vseučilišča. V dveh desetletjih si je pridobil Cvijić velik ugled kot raziskovalec balkanskega polotoka in kot znanstvenik, ki je uvedel v morfologijo in tektoniko zemeljske površine mnogo strokovnih elementov in novih idej, ki je rešil več zelo važnih problemov in opozoril na nova razumevanja in razpravljanja znanstvenih vprašanj. Na ta način je Cvijić uspel, da je priboril svojim nazorom v seriji važnih morfoloških pojavov obče priznано vpoštevanje.

Četudi poznajo te znanstvene novosti v tujem znanstvenem svetu, našim Jugoslovanom so ostale docela nepoznane. Cvijića pač poznamo kot „dobrega geografa“, kot „izvrstnega potovavca“ iz bibliografskih sestavkov njegovih in iz zanimivih doživljajev po Albaniji in Stari Srbiji. Namen teh vrstic pa je, da spoznamo njegovo delovanje in njegovo znanstveno šolo. Vsekako je znak pretirane enostranosti, če se pri nas več zanimajo in več pišejo o pripovedovavcih in pesnikih neznatne provincialne vrednosti, nego o naših prvakah v eksaktnih disciplinah, kakor so: Cvijić, Gorjanović-Kramberger, Jagić, Petronijević, S. Novaković, Vulić, Zlatarski, Žujović.

Kakor nam je Vatroslav Jagić odkril s preiskovanjem zgodovine in strukture našega jezika in njegove enotnosti moč Jugoslovanstva, tako nam je Cvijić pokazal na osnovi oblik veličanstvo ustvarjajočih sil naše zemlje, po kateri hodimo kot njeni posebljeni refleksi. To je ona divna zemlja Ilirija med Trstom in Carigradom, od našega prvega pesnika nazvana „prstan Evropin“. Objasniti svetu postanek in obraz te zemlje, zibeli Jugoslovanstva, to zadačo poleg drugih občne naučne vrednosti si je postavil prvak slovanskih geografov, profesor dr. Jovan Cvijić.

I.

Cvijić predava geografijo na belgrajskem vseučilišču že skoraj dve desetletji. Gnan od nenasitne želje za znanjem je prepotoval z veliko ljubeznijo do širje jugoslovanske domovine mnogokrat Balkanski polotok in je kot prvi domačin razgledal s pogledom znanstvenika razne geografske pojave v onih tožnih in zapuščenih krajih, kjer vlada tema in sirova samovolja, ki pa bi mogli v rokah poštene

uprave postati pravi raj. Cvijić se ni na teh potovanjih ustavil pri nabiranju horografskega in kartografskega materiala; njega je vedno zanimala geneza pojavov, on je iskal problemov, in ti so ga vodili na potih, ti so bili pogoj za dolgost in pogostost potovanja. Vrednost na ta način pridobljenih rezultatov presega ozke meje navadnega „zemljepisa“ in Cvijić ni poznan znanstvenemu svetu samo kot balkanolog, ampak kot mislec-strokovnjak, ki rešuje moderne probleme raziskujoč jih na Balkanskem polotoku in zasledujoč jih s pomočjo literature po celi zemlji.

Cvijićeve učitelja sta bila geolog Edvard Suess in Albreht Penck, dolgoletni profesor fizikalne geografije na dunajski univerzi, ki se ga gotovo neprijetno spominjajo slovenski srednješolski učitelji za zemljepisje zaradi njegovih zbadljivih, strupenih opazk o Slovanih. Oba učenjaka sta kapaciteti v svojih strokah, nekdanj vodenja prvo besedo, pa še sedaj stojita v prvih vrstah pri delu za znanstveni napredek. Njiju dosti si nasprotujoči nazori in metode pri reševanju problemov so vplivali enako na Jovana Cvijića. Suess je imel navado odkrivati na zemeljski površini fenomene notranjih tektonskih dogodkov, on je začel v svojih problemih vedno s slojem, z njegovim položajem, razporedom po starosti, medtem ko so Penckova raziskavanja izhajala od pojavov na površini, od morfoloških prilik; on je smatral za glavni ustvarjajoči (tvorni) faktor v morfologiji zemeljskega površja erozijo ali delovanje tekoče vode. Penck pričinja vedno s temi v stvari sekundarnimi pojavi in šele pri vprašanju njihove geneze vpraša po tektonskih procesih, katere je treba vzeti za prvobitne ali vsaj prvobitnim bližnje faktorje. Mimogredé bodi omenjeno, da je Penckova šola zadnji čas precej izpremenjena pod vplivom Amerikanca Davisa (geografski cikli).

Cvijić ni postal popoln pristaš niti ene niti druge teh dveh šol, ampak je sprejel iz obojih, kar je smatral za dobro. On je prvi morfolog za Richtofenom, ki je globoko prodril v tajnost orogenije, ki je izostril svoje oko z dolgim razmotrivanjem tektonskih procesov. Nezadovoljen z ozkimi nazori erozijske šole, se je bavil Cvijić dolgo časa skoro samo z vprašanji iz orogenije, in izgledalo je, kakor da bi hotel Cvijić povsem prekoračiti področje geologije. Ali morfološki problemi so Cvijića neprestano mučili; intenzivno se je zanimal tačas za rezultate

nove tektonske šole na Francoskem in za ameriške teorije o ciklu. Na tak raznovrsten način proučevanja je Cvijić izbistril svoj nenavadni opazovalni dar; vpoštevajoč delovanje ne samo enega ampak kolikor mogoče veliko ustvarjajočih faktorjev, obogatil je svoje ideje ter stopa na znanstveno polje oborožen z uma svetlim mečem. Cvijićevo najnovejše delo o Bosporu, Trakiji, Makedoniji, Olimpu in Djerdapu kaže prave metode in rezultate njegove fiziogeografske šole.

II.

Težko je naštetiti vse rezultate dolgoletnega Cvijićevega mišljenja in delovanja, posebno ker bi s tem zašli preveč v strokovne podrobnosti, ki bi bile večini čitavcev nerazumljive. Zato navedemo samo nekatere izmed glavnih rezultatov v kratkih potezah, posebno da moremo izpregovoriti obširneje o njegovih antropogeografskih problemih, vprašanjih, ki jih laže razumemo in ki nas bolj zanimajo.

S svojo doktorsko disertacijo „Karstphänomen“ (izdal A. Penck) je Cvijić razjasnil serijo morfoloških pojavov, ki so ravno v jugoslovanskih deželah najbolj izraženo razviti. To so oni fenomeni mrežaste plastike Krasa, z množico manjših ali večjih izoliranih depresij, s čudno periodiciteto hidrografskih prilik, z golo neplodno površino, ki jo pojasnjujejo nebrojne razpokline v apnencu in kemijsko raztvorjanje (razločenje) apnenca pod uplivom atmosfere vode. S tem delom je v zvezi razprava „Karsna polja zapadne Bosne i Hercegovine“, kjer se nam tolmači geneza največjih kraških depresij.

Za geološko zgodovino Balkanskega polotoka kakor tudi za znatno ojačanje rečne erozije v diluviju, pa vsled tega tudi za postanek največjih rečnih dolin in za mnoge druge morfološke fenomene je bilo odkritje diluvialnih lednikov na gorah Balkanskega polotoka velike znanstvene vrednosti. Četudi niso ledniki sami na sebi znatno izpremenili krajevne plastike, vendar so oni kot rezultat klimatnega menjavanja in kot nadaljnja posledica nekkih tektonskih procesov skupno z vsemi pojavi, ki so z njimi v zvezi, povzročili toliko zanimanje znanstvenega sveta, da so pohitele prve kapacitete na Balkanski polotok in razgledale omenjene fenomene. Omenimo samo: A. Pencka, ameriškega profesorja Davisa, Francoza E. de Martonna, Vinassa de Regny, K. Oesterreicha, A. Grunda i. t. d. Značilno za nenavadni Cvijićev opazovalni dar je to, da so pred njim razni učenjaki proučavali mnoge gore zlasti v Bosni in Hercegovini, pa ni nobeden nič zasledil. Šele ko jih je Cvijić poučil s svojimi razpravami, so se vrnili ter potrdili istinitost njegovih opazovanj.

Kakor v navadnem življenju, tako se dogajajo tudi v znanstvu konkurence, znanstvene emulacije. Vsaka naučna šola gleda, da preteče drugo z odkritji, idejami, organizatorskim delom. Tako znanstveno, v stvari popolnoma lojalno rivaliziranje se je razvilo po odkritju ledniških sledov na Balkanskem polotoku.

Tedaj je moral Cvijić sam z velikim naporom vzdržati to častno borbo s poedinimi raziskovalci nemških šol. Težko je moralo biti istočasno zasledovati druge pojave, izobraževati si učence, organizirati znanstvena podjetja in večje publikacije. Šest let je moral Cvijić sam brez vsake pomoči braniti prvenstvo svoje šole v geografskih zadevah jugoslovanskih dežel. To težko borbo mu je zadnji čas olajšala pomoč mladih mož, Cvijićevih učencev, od katerih so se z zgoraj omenjenimi vprašanji resno in z uspehom bavili Petar Janković „Glacialni tragovi na Pirinu“ in dr. Jefto Dedijer „Glacialni tragovi na Zeleni Gori“, „Tovarnici i Magličići u Hercegovini“ („Glas“, knj. LXIX.).

Razen tega je važno za morfologijo in tip obali Balkanskega polotoka, da je dognal, da se križajo (Scharrung) gorovja dinarskega in grško-arbanaškega zistema, ki so prišedši od juga proti severu pri nabiranju v področju Skadra trčila drugo ob drugega, vpognila se proti severovzhodu in se zedinila v velikem gorskem vencu Prokletija. Na ta način je dobilo obrežje oni globoki medovski pregib, Adrija največjo globino, gore smer JZ — SJ (edina na zapadni strani Balkanskega polotoka) in komunikacije iz osrčja Balkanskega polotoka ugodno zvezo z morjem. To delo obenem z razpravo o tektonskih pokreth v rodopski masi je objavila dunajska „Akademija znanosti“ pod naslovom: „Die dinarisch-albanesische Scharrung“ in „Die tektonischen Vorgänge in der Rhodopemasse (Sitzungsber. der kais. Akad. d. Wiss. Dunaj 1901).

Omenimo še Cvijićev akademski nastopni govor „Struktura i podela planina Balkanskog poluostrva“ („Glas“ LXIII.), v katerem je zagovarjal pet mesto treh gorskih zistemov na Balkanskem polotoku, in pa njegovo predavanje na dunajskem geološkem kongresu „Die Tektonik der Balkanhalbinsel“. Razen teh je še mnogo razprav napisal v ilirskem („srbskem ali hrvaškem“ = „hrvaškem“ = „srbskem“ = „srbohrvaškem“), nemškem, francoskem in angleškem jeziku.

III.

Pri Cvijićevih delih iz fizične geografije smo se posebno zaradi tega zadržali, ker se je z njo razmeroma največ bavil in ker ga je ravno ona proslavila. Od geografskih disciplin se je Cvijić pečal

samo z antropogeografijo. Ta raziskovanja se imajo smatrati kot posledica tektonskih in morfoloških studij. Pri razlikovanju in omejevanju gorskih zistemov je zapazil velike razlike pri etnoloških in antropogeografskih pojavih. Zaradi tega spremljajo Cvijićeve fizio-geografske razprave vedno tudi premnogi kulturno-geografski pogledi. Te velike razlike so prisilile Cvijića, da osnuje posebno organizacijo dela, ker se omenjeni pojavi ne morejo tako lahko zbrati in obvladati; treba je bilo na podlagi zapaženih razlik podati lajikom gotova navodila in napotja, da bi se mogli bolj uglobiti v probleme v poedinih vaseh. To odlično organizirano, smotreno jasno urejeno delo se je vršilo tiho in stalno okoli dvanajst let. V ogromnih količinah priposlani material je razvijal in izpopolnjeval započete ideje in probleme i po jasnosti i po obširnosti; navodom in napotjem so bila dodana poedina vprašanja, posamezne probleme so izbrani Cvijićevi učenci predelovali v geografskem zavodu tedanje „Velike škole“ in jih potem še prerešetovali v seminarjih. To so oni na „Veliki školi“ znani geografski seminarji, ki so večkrat privabili tudi nestrokovnjake. Posebni ljudje so vodili korespondenco z raznimi sodelovavci in zbiratelji od Soluna do Spléta in Like. Odzvalo se je veliko število sotrudnikov, osobito učiteljev in duhovnikov, primeroma največ iz Srbije in Hercegovine. Tu se opaža ena žica patriarhalnega kulturnega pasu: poedinci so delali samo iz močnega čuta za skupnost in patriotsko delo, dolgo, globoko in intenzivno skoraj brezplačno ali za skromno nagrado.

Organizirano delovanje se ni bavilo samo z vplivi plastike, ampak je pritegnilo v svoj delokrog tudi prej komaj opažene činitelje. Med temi se odlikujejo po svoji važnosti osobito poedine kulturne sfere (krogi) Balkanskega polotoka, umirovljeni vplivi poedinih eksogenskih in periferičnih kultur, ki so prodirale od obrežij, ponekod globlje, drugje zopet samo malo v notranjost polotoka, v kolikor je bila plastika pogoj za zvezo notranjosti z obrežjem. Pri njihovem razporedu so torej važni momenti: položaj kraja ter plastična olajšavanja ali zapreke. Cvijić razločuje štiri take „kulturne kroge“ ali „pase“ s turškimi kulturnimi vplivi: I. bizantsko aromunski, ki obsega celo južno polovico Balkanskega polotoka, vzhodno Bolgarijo in dolino Morave v Srbiji; II. patriarhalni, ki obsega vse ostale dežele Balkanskega polotoka razen Posavine in Podunavlja na severu, potem ozki pas na zapadnih obalah in otokih; III. italijanski kulturni krog, v katerem je mogoče razlikovati vplive južne Italije v Epiru ter južni Arabniji in beneške vplive v severozapadnem Primorju; IV. srednjeevropski kulturni krog v severni Srbiji, deloma tudi v Bosni.

Vsi omenjeni kulturni pasovi se odlikujejo po raznih oblikah materialne kulture, posebno po naseljenju, vrsti hiš, po mišljenju in duši prebivalstva. Tako n. pr. se je razvila pod vplivom bizantsko aromunske kulture čaršija in v severnih delih Balkanskega polotoka tudi čaršijski duh, poseben način življenja in pridobivanja. To so dekadentna mesta s premnogimi iztrošenimi telesi, pravimi tipi oslabelosti, z osobito razvitimi vsakovrstnimi rafinamenti. To so centri slabe plodnosti s čudno moralo in čudnimi nazori o življenju, ki skoro ne poznajo dolžnosti in čuta pravice; skupno delo za povzdignjenje celote je tu sploh neznano, ker tu vlada morala divjega egoizma in vse početje, vse poslovanje počiva na malenkostnih slepljenjih in prevarah.

V področju patriarhalne kulture žive fizično najbolj čvrsta in etično najbolj sveža plemena Balkanskega polotoka; to so srbski in arbanaški predeli z ohranjenimi pojmi za pleme, bratstvo, rod, plemensko organizacijo in krvno osveto. Oni dajejo najplodnejša, najzdravejša in najekspanzivnejša plemena, iz katerih traja neprestano izseljevanje in naseljevanje sosednih krajev. To so zgolj pastirji, ljudje polni moči in energije, visoko rasteni, vitki, gibčni, nikdar odebeleli ali obteženi, z izrazitimi, inteligentnimi potezami na obrazu in ognjevitimi sokolskimi očmi: najlepše krvno pleme v Evropi. Strogagorska morala, viteštvo, gostoljubnost, vznemirljivo razvit čut za osebno in plemensko čast, pripravnost za požrtvovanje, zmisel za svobodo (posebno plemensko) in človeško društvo, so glavne duševne poteze tega ljudstva.

Vpliv laške kulture je zapaziti na zapadnem obrežju polotoka, osobito v Epiru in Dalmaciji. On je koncentriran skoraj samo po mestih, in je zaradi tega manj važen, kakor tudi srednje-evropski kulturni krog.

Po teh kulturnih krogih varijirajo položaji in in tipi naseljenja, oblike posestva, način pridobivanja, transporta, tipi in gradivo hiš, nekoliko tudi imena naselbin ter druga topografska zaznamovanja.

Vseh teh stvari ni mogoče dovolj pojasniti brez drugih dejstev, posebno brez zgodovinskih prevratov, brez poznanja migracij prebivavcev. V raziskovanju tega velikega problema je Cvijić izvzel samo novejšo migracijo iz zadnjih tristo let. Problem je torej načet samo deloma, le malo na podlagi zgodovinskih pisanih spomenikov, ampak veliko več na podlagi tradicije posameznih rodbin, potem s pomočjo raznih etnografskih in kulturnih pojavov, ki označujejo posamezne kraje. Če bi imeli na razpolago več historičnega materiala in če bi bili naši zgodovinarji prodrli globlje pri odkrivanju narodne prošlosti, bi morali smatrati za veliko napako, da niso

bolj pojasnjena starejša etnografska zlivanja in preokreti, tako pa se moramo z danim zadovoljiti, posebno ker je ogromna večina sedanjega balkanskega prebivalstva naseljena v svojih današnjih selih v dobi zadnjih treh stoletij.

Ta zanimiva preiskovanja so podala znatno število rezultatov občne znanstvene vrednosti, kakor so n. pr. širjenje narodov v novem veku, etnografska motenja in etnografska zlivanja, potem čudna vloga nekaterih dežel pri davanju in sprejemanju prebivalstva, kar je v zvezi na prvem mestu s plastiko, položajem in plodnostjo dežele, zatem s politično-socialnimi okoliščinami ter poedinimi večjimi politično-zgodovinskimi dogodki.

To so glavni tvorbeni faktorji v antropogeografiji Balkanskega polotoka, katerim je Cvijić posvetil v svojem delu največjo pozornost. Med vrstami in v krajših opombah vidimo, da je Cvijić tedaj mislil tudi o možnosti še enega faktorja, o etničnih posebnostih posameznih narodov na Balkanskem polotoku. Iz nekega njegovega članka, tiskanega v listu „Srpski narod“ l. 1905. pod naslovom „Šopsko u Staroj Srbiji i Makedoniji“, potem iz seminarских predavanj njegovega učenca dr. Jefteja Dedijera na dunajski univerzi vemo in moremo trditi, da je Cvijić s svojimi učenci globoko prodrli v lastnosti narodne duše, zasledujoč njene ustvarjajoče žice, in da je mogel razlikovati tudi več objektov materialne kulture, kot reflekse teh ustvarjajočih žic.¹⁾ Publikacija teh narodno-psiholoških študij bode, kolikor moremo za zdaj povedati, najfenomenalniji pojav v jugoslovanskem etnografskem slovstvu.

Kot rezultat organiziranega Cvijićevega delovanja na polju naše etnografije in antropogeografije moremo smatrati publikacije „Srbske kraljevske akademije“ pod naslovom „Naselja srpskih zemalja“. Naslov res ne odgovarja niti področju raziskovanja, niti ni po godu nam s širšim jugoslovanskim domovinskim čuvstvom, ali čas njegovega začetka in pojavljenja opravičuje ozkost njegovega imena. V tej publikaciji tiskajo raziskovanja posameznih problemov v raznih manjših predelih vedno po istem vzorcu. Sotrudniki so docela učenci Cvijićeve šole in možje iz naroda, ki so po dolgem letnem opisovanju vasi in mnogobrojni korespondenci toliko izvežbani v svojem poslu,

¹⁾ Po ljubeznivosti g. dr. J. Dedijera, bivšega Cvijićevega učenca, smo pregledali najnovejše Dedijerovo delo o antropogeografiji Hercegovine. Poleg velikega znanstvenega materijala, poleg ostro opaženih fenomenov nas je zanimal najbolj oddelek o psiholoških lastnostih Hercegovcev. Dedijeru se je posrečilo, da razpozna razne predele s posebnimi dispozicijami, vsled katerih se menja veliko število pojavov. Razen teh dispozicij, tako lokaliziranih, ki se jih lahko smatra za sekundarne pojave, razločuje Dedijer tudi takozvane „osnovne posebnosti“, ki jih on smatra za lastnosti rase.

da so mogli podati pregled celih pokrajinskih delov. Zamotanost problemov in težkočo njihovega pojasnjevanja je lahko opaziti pri teh sotrudnikih. Dela teh mladih, navdušenih in energičnih ljudi so ostala skoraj brezizjemno deskriptivna. Izvzeti moram elegantno, mirno pisano in etnografski mnogostrano razpravo dr. Jovana Erdeljanovića o plemenu Kuči v Črni gori. Tu se rešujejo problemi jugoslovanskega plemena pazljivo in točno.

Dasi je Cvijić izobrazil za fizikalno geografijo malo, skoraj premalo učencev, si je vzgojil za antropogeografijo večje število izvežbanih sodelavcev. Med temi se najbolj odlikujejo: Dr. Jovan Erdeljanović, sedanji docent za etnologijo, Rista Nikolić, Radomir Ilić, Ljuba Jovanović, dr. Jefto Dedijer, Svetozar Tomić in A. Pejatović. Od drugih sotrudnikov so omeniti osobito duhovniki: Obren Kozić iz Hercegovine, B. Lalević iz Andrijevice v Črni gori, Stevo Trifković iz Sarajeva ter učitelj Bušetić in prof. Lj. Pavlović.

Cvijićevo antropogeografsko delovanje se odlikuje po kratkih, čvrstih potezah, ostrem opazovanju, globokih pogledih, sigurnih zaključkih, bogastvu nabranega gradiva; celo delo bi mogli smatrati prej za pregled posameznih jasno opaženih problemov, kot za poizkus njihovega globljega razjasnjevanja. Razen markantno zasledenih pojavov opazamo samo skelet velike zgradbe, katerega je treba dopolniti, zaokrožiti, če hočemo dobiti pravo znotraj in zunaj dovršeno zgradbo. Menda je knjiga dobila zaraditega takov naslov. O mnogih stvareh bi radi več slišali: korak za korakom srečamo navodila, kako je treba problem dalje zasledovati in kako bi se ga dalo objasniti. Zaraditega se lahko nadajamo pri novem izdanju problemov velike množice novih stvari. Dasi je to samo skelet znanstvene zgradbe, vendar se mu mora priznati temeljitost in solidnost, kot prvi pogoji za to, da se razvije iz skeleta popolna zgradba.

Razun omenjenih del je Cvijić izobrazil dvojico svojih učencev v kartografiji, Radoja Dedinca in Dragotina Deroka, ki sta izdelala na osnovah svojega učitelja one divne zemljevide v Cvijićevem „Atlasu velikih jezera Balkanskega poluostrva“ (izdanje akademije 1903), tako, da se je celo E. Suess čudom čudil, da morejo balkanski Srbi kaj takega ustvariti.

Zelo važna je Cvijićeveva periodična publikacija „Pregled geografske literature Balkanskega poluostrva“ in potem njegov geografski institut, ki je za berlinskim, dunajskim, lipskim najboljši svoje vrste v Evropi.

S tem završujemo s Cvijićem kot znanstvenikom, da se še malo pomudimo pri njem kot človeku in Iliru ali Jugoslovanu.

IV.

Zgodovina Cvijićevega življenja je dosti enostavna.¹⁾ Celo svoje življenje se je bavil samo z znanstvom: Če ni kot dijak poslušal predavanj ali če ni kot profesor predaval, je delal ekskurze. Vedno je mislil samo na vedo, ki je polje Cvijićeve ljubavi, na katerem je preživel svoje velike duševne krize, to je polje njegovih žalostnih in veselih dni. Niti nebrzdana strankarska borba ni mogla tako močne narave pritegniti v svoj prevarljivi vrtinec. Cvijić se je metodično rešuje. Kakor hitro nastane v Srbiji močnejša strankarska borba, gre Cvijić v gore ali v Makedonijo ali v Arbanijo ali na Olimp ali na Durmitor. Dasi so mu večkrat ponudili ministrski stol, ga ni hotel nikdar sprejeti. In dasi se je držal daleč v stran od strankarskih bojev, jih je vendar zasledoval na svoj način. I kronane glave kraljevine Srbije so morale često trpko stisniti ustnice zaradi Cvijićevih prigovorov, ostrih, patriotskih, polnih logike.

Cvijićev življenjepis je vrlo kratek. Rojen v Loznici na Drini je gimnazijo dokončal v Belgradu. Iz nekega zapisnika gimnazijskega društva „Nade“ doznamo, da je Cvijić že v gimnaziji pisal geografske razprave. Tu je postal nanj pozoren stari srbski geograf, profesor Karić, ki je podpiral svojega omiljenega učenca vse do svoje smrti. Na „Veliki školi“ se je začel zanimati za Cvijića zaslužni srbski geolog Žujović, ki je izuril precejšnje število geologov, od katerih danes trije predavajo kot redni profesorji na vseučilišču.

Za nadaljnje poznavanje Cvijića kot človeka in rodoljuba, katerega ljubav ni omejena z ozkimi mejami posameznega plemena, so njegovi kulturni krogi neizmerne vrednosti. Brez njih ne moremo razumeti ni onega, kar se danes dogaja v Srbiji, ne moremo razumeti niti poedincev.

V Srbijo prodirajo vplivi gori opisane bizantsko-aromunske kulture. Pod njenim vplivom je vsa jugovzhodna, del vzhodne Srbije, v prvi vrsti pa mesta ob Moravi od Vranje do Belgrada. Ti kraji so naseljeni večinoma iz Makedonije in Stare Srbije. V tem duhu je odrasla in vzgojena truhla, sebična, neodkritosrčna, prepirljiva, trmoglava, omahljiva in nezanesljiva srbska inteligenca. Največje zlo je, da ne morejo zatajiti teh značilnih črt niti v javnih vprašanjih. Cinizem in samolastna brezobzirnost, ki ne pozna npravnega pravca, sta glavni lastnosti današnjih strankarskih borb v Srbiji, ki so skoraj uničile to krasno deželo.

¹⁾ Smatram za prijetno dolžnost, da na tem mestu zahvalim Rodoja Dedinca za življenjepisne podatke in g. dr. J. Dedijera za literarne pripomočke

Srbijanci iz patriarhalnih krajev se jako razlikujejo od prej opisanih črnogorskih in arbanaških hribovcev. Na jugozapadnem voglu imamo znane „Ere“ v Podrinju in užičkem okrožju. Tu ni več one krute resnosti, onega pretiranega osebnega ponosa, one velike pazljivosti in vmerjenosti govora, kakor pri Brdjanih. „Ere“ so lajša vrsta ljudi, znani šaljivci, zelo bistri in hitri, ali dosti površni, pri delu neizdržljivi. V političnem življenju Srbije so znani kot ekstremni elementi, stalnost prepričanja izšolanih ljudi iz teh krajev ni na dobrem glasu.

Mej temi je Šumadija, o katere prebivalstvu je prvi srbski geograf Karić podal izredno lepo sliko prirode v „Srbiji“ (glej tudi: Badalić, Hrv. čitanka za gornje razrede: „Šumadinčeva narav“). Osnovna črta v duši tega kraja je znana užička bistrost, in poleg nje se opaža večja inteligenca, iz katere izvira neka aristokratska dostojanstvenost in umerjenost. To je predel umirjenih individualnih in rodbinskih kontrastov, kjer bivajo gostoljubni ljudje širše duše, najmočnejših patriotskih čuvstev. V tem kraju se je zablislila prva iskra osvobojenja, tu so bili rojeni najslavnejši junaki, tu stoji Topola Črnega Jurja (Kara-Gjorgja).

Cvijić je rojen v Loznici na Drini (l. 1865.), kjer se vidijo dobro „erske“ posebnosti, a najlepšo dobo svojega življenja je prebil v Belgradu, kjer je pre mnogo orientskega elementa in njegovih npravnih pojavov. Etnologom so znani vplivi družbe, v kateri kdo živi in se vzgaja, in vemo, da se je težko emancipirati od teh vplivov. Cvijić ne pripada po svojih duševnih lastnostih izključno nobeni opisanih kulturnih sfer. On goji veliko ljubav za zemljo in narod kakor prebivavci zapadnih krajev, ima njihovo ostroumnost in bistrost, njihovo močno fantazijo, ki v znanosti dosti pomore, ali ima tudi nekoliko posebnosti drugega pasu, kakor solidnost in izdržljivost.

Razen tega je Cvijić živel dolgo časa v tujini in je mnogo sprejel iz zapadno-evropskega miljeja, osobito iz nemškega. Vendar si pa ne smemo misliti Cvijića kakor one nemške kapacitete z legendarno raztresenostjo, ki so mrtvi izven okvira svoje stroke. On ni podoben niti našim mladim učenjakom, ki napišejo po eno ali dve sterilni razpravi, pa mislijo, da so povsod doma v vsaki stroki, pa zato v pametnem društvu neznosni, domišljivi in napihnjeni, sangvinični in ročni v generaliziranju pojavov. Cvijić ni tudi od kalibra naših slavistov, ki iščejo in pretiravajo filološke malenkosti, samo da bi mogli podeliti slovanske narode na več kosov in koscev, ki ne razumejo drugega nego filologijo in ki mislijo, da je filologija alfa in omega pri etnoloških in nacionalnih problemih, ki so naredili iz ruskega naroda

BEDUINKE

Ruse in Rusine (= Ukrajince = Malo-Ruse = Rutene i. t. d.), ki so odločili Slovake od Čehov, ki so hoteli oddeliti „Bošnjake“ od ostalih Srbohrvatov. Nazadnje bi zagovarjali s spretno dialektiko in učenim cepljenjem zgodovinskega ter jezikoslovnega materiala tudi „kranjski“, „štajerski“, „koroški“ narod i. t. d., kar bi bilo gotovo po godu našim narodnim nasprotnikom.

S Cvijićem sem se seznanil l. 1993. Ko je bila objavljena moja razprava „Macedonien und das türkische Problem“, dobim nekega dne poziv od Cvijića, da bi se sestala v kavarni „Lardtmann“ nasproti dvornemu gledišču na dunajskem Ringu. Ker nisva prej drug drugega videla, nisem vedel, kako ga upoznam. Iz Srbije sem do tedaj poznal dve vrste ljudi: Živinske trgovce iz trga pri Sv. Marksu na Dunaju in srbske dijake, ki so bili do pred kratkim znani dunajski kvartopirci. Na podlagi teh obrazov sem si ustvaril Cvijićevo zunajnost in odidem v kavarno. Razgledam cel veliki prostor in pogled se mi ustavi pri neki marmornati mizici tik okna. Od ostalih gostov je razločno odbijal neki od solnca opaljen obraz, na močnem istotako rjavem vratu. Male, drzne brke so se obesile svobodno po zakonu težnosti; imponira mi visoko čelo. Ker so lasje kratko do kože postrizeni, izgleda prvi del temena dosti gol. Ko tako ta učenjaška ležernost žejno in ponosno sreba črno kavo in strastno puši cigarete, sklenem, da utegne biti brez dvoma doma z Balkanskega polotoka. Pristopim in vprašam iz opreznosti v nemškem jeziku: „Oprostite, gospod, ste-li morda vi profesor Cvijić?“ — in nisem se prevaril. Šele tedaj sem zagledal velike svetle, globoke oči, ki so dale na prvi pogled nekoliko indiferentnemu obrazu, močan, globok izraz, da osvaja in pridobiva.

Pustili bi veliko praznino, če ne bi omenili Cvijićevega kulturno-političnega prepričanja, njegove ljubezni do celega Jugoslovanstva.

Strokovnjak-učenjak more postati tudi manjša in srednja pamet, ako ji je dal učitelj znanstveno napotje in metodo in ako je delavna. Hoče-li pa biti strokovnjak cel človek in igrati važno vlogo pri narodnih vprašanjih na korist celote, potem mora razumeti svet v vsi mnogostranosti, kar se doseže z opazovanjem ljudskega življenja in zasledovanjem rezultatov v znanstvu. V prvi vrsti so poklicani etnografi in geografi — osobito če delujejo v zgodovinski smeri —, da izrekajo diagnoze in prognoze o evoluciji narodov. Oni morejo v kritičnih, težkih dnevih pokazati pravi pot in zaprečiti katastrofe.

Nas Slovence razbijajo ideje partikularizma, zato nas preseneti in obenem odškoduje prelepi govor Jovana Cvijića na dan sv. Save (27. januarja 1907.)

v navzočnosti kraljeve rodbine in kola srbskih sester „O nacionalnem radu“ (Srpska knjiž. Glasnik št. 146. Belgrad 1907).

V tem govoru pravi Cvijić:

„Kod nas se često zaboravlja, da smo mi (s Hrvatima) relativno veliki narod, koga, jednih psihičkih osobina i jednoga jezika, ima preko 9 miliuna. Od nemačke granice do Carigrada nema većeg naroda od našega: veći smo od Čeha, Madjara, Rumuna, Bugara, Grka. Mi znatno svake godine priraštamo. Izvzevši Bačku i Banat, godišnji priraštaj našega naroda je ili skoro isti, ili veći po njegovih nacionalnih protivnika. Naš jezik se na zapadu Balkanskoga Poluostrva čuje oko Trsta, na Istri, u Rijeci i Skadru; a jezik koji je našem srodan govori se oko Soluna i Sereza. Izvzemši Grčku, Epir, Tesaliju i južnu i srednju Arbaniju, sa srpskim se jezikom može proći Balkansko Poluostrvo i znatni delovi Austro-Ugarske.“

„Poznata je dalja vrednost i lepota našega narodnog jezika, i nesumljivo je na Balkanskom Poluostrvu nema jezika, koji je toliko formiran i usavršen za literaturu i nauku kao što je srpski jezik.“

„Nijedan deo srpskog naroda nije tako bespraven i potišten kao onaj u Metohiji, oko Peći, Dečana i Djakovice, izložen podpunoj anarhiji i divljaštvu Arbanasa. Ovde su starinci, potomci srpskog najkulturnijeg stanovništva, u kome su naj-svežije uspomene o nemanjičkoj državi. Taj narod zna, da su Metohija i Kosovo bili centri velike srpske države, zna za istorijske događaje, koji su se baš na ovom zemljištu desili, njihovi su pretci gledali glavo srpske crkve, najveće i najlepše nemanjičke crkvene gradjevine, razorene carske i kraljevske dvorove. — U oči jednog velikog praznika gledao sam taj svet i okupljen oko Svete Patrijaršije, iznad Peći, zaplašen, po neki prestravljen. Na njima se jasno vidi, da je molitva ne samo uteha, nego i nada i program, kad človek nema druge utehe i druge nade. Oni se mole za svoje spasenje, i to je upravo glavna sadržina molitve. Mole se ne samo Bogu, već i Nemanjićema i caru Lazaru, zatim Srbiji i Crnoj Gori. Ta mi je slika često iskrsavala pred očima kad sam gledao i slušao naše slobodoumne ljude, kako se oduševljavaju i ekscitiraju za nevolje i slobodu susednih i tudjih naroda. To su lepa osećenja, ali bi bilo i bliže i ponosnije, da mnogi od tih oduševljenih ljudi misle i rade na olakšavanju beskrajne bede ovoga dela svoga naroda, jer je njegovo ropstvo jedinstveno v Evropi.“

„Naš javni život pokazuje zbilja teških pojava, zbog kojih se ovda onda mogu očititi opravdane gornje sumnje. Ima nečega što liči i na političku ciganiju, ali je to poglavito samo spoljni izgled. Mahom

se izza toga kriju dublji psihološki motivi i jaka inervacija. Te su pojave poznate i zato ih je dovoljno s nekoliko opštih reči obeležiti. Mnogi politički ljudi neprekidno se svadjaju u celom njihovom radu prevladjuju lični motivi, kašto prostočka taština, motre jedan na drugoga i čisto su u stanju izneti jedan o drugome i najneverovatnije infamije. Dalje ima mnogo pakosti, zlobe, mržnje. Ima sličnoga i u drugim poslovima. Na primer u takozvanom makedonskom patriotizmu ima i neiskrenog, nesolidnog, reklamiskog, pa čak i nisko zainteresovanog patriotizma. Ali posmatrač koji ume da savlada svoja osećanja i traži prave motive, kašto će i kroz sve te rdjave pojave videti kao glavni motiv ljubav prema zemlji, i taj ih motiv mahom rukovodi i onda kad oni to sami ne znaju. Ali razume se, mahom znaju i teže da pomognu, kao što oni kažu, „ovoj jadnoj zemljici“.

„Vama je jasno, da ja mislim na istinski patriotizam, ne na patriotske fraze, koje se po navici i u svakoj prilici izgovaraju, ne na patriotsko brbljanje, ne na patriotizam, kao stvar mode, naposletku ne na patriotizam, koji je nešto zasebno i odvojeno od ostaloga života pojedinih ličnosti i naroda. Sasvim drukčiji patriotizam mora da obuzme ceo naš narod.

Taj patriotizam treba, da je deo života svakog poedinca, isto što i njegov život, njime treba da je prožet ceo život svake i najskromnije ličnosti u državi. Treba da udje u krv, da se svaki javni rad vrši samo radi nacionalnih interesa i ničega drugog. Isto treba tako, da bude da nije stvar razmišljanja

već instinkta. Svaka žrtva, koja se učini, treba da je učinjena prirodno, spontano i ne sme, da dodje ni na pomisao, da bi mogao drukčije roditi. Svaki treba neprestano, da radi i da čini stalne napore da svoju zemlju napravi snažnom i velikom. To se može da čini radeći i svakodnevnne poslove, od kojih se živi; ako se ti poslovi rade ozbiljno, čestito, i ako se u taj običan rad unese volja, namera, težnja, da se time i celini koristi, ako se dakle ima pred očima opšti cilj.“

„Svaki mora, da instinktivno stavi narodnu celinu i njene interese ispred sebe i svojih ličnih interesa. Samo se tako u stvari od jednog skupa ličnosti pravi narod. Treba da je u instinktu svakoga da na pitanjima i poslovima od nacionalnog značaja ne smeju partije tražiti svoje posebne partiske koristi. Opšta svest treba, da je tako jaka da odmah osudi partiju koja tako radi.“

„Mesto šovinističkog laskanja narodnoj taštini treba oštrom kritikom proceniti sposobnosti, prava i moć svoje države i svoga naroda. Takva kritika sebe samoga je ovde još potrebna no u životu pojedinaca. Treba ozbiljno proučiti i proceniti svoju moć i moć susednih naroda i prema tome ustanoviti pravce rada i nacionalne planove“ i. t. d.

*

Življenjepis Jovana Cvijića ob dvajsetletnici njegovega književnega delovanja završujemo z željo, da bi ga Bog poživel še dolgo vrsto let v korist ter čast resnici in Jugoslovanstvu.

Mučenec.

Zložil Anton Medved.

Korak ti je truden, počasen,
pogled ti je hladan, teman,
dim, prah se ti v zgubano lice
zaganjata leto in dan.
O delavec, tihi mučenec,
ti lovorjev nisi željan!

Željan si vstajenja iz groba,
ki dneve pretvarja ti v noč.
Živ stroj si med mrtvimi stroji,
tiran izsesava ti moč.
A kakšna je tvoja ideja,
ki zanjo boriš se mrjoč?

Ideja globoka, visoka!
Da človek si — trpka zavest —
da hočeš kot človek živeti,
da delo rodi naj obrest.
In kakšno je tvoje orožje?
Le trudna, povešena pest.

Hajdimo v Rezijo!

Spisal I. Trinko.

Turistika je danes na dnevnem redu. Romanje po zakotnih dolinah, pohajkovanje po hribih, plezanje na strmoglave pogorske višine, je postalo za nekatere ljudi prava potreba. Vsakoletne mnogoštevilne nezgode nikogar ne zadržujejo; nasprotno šele mikajo drznejše turiste, ki hlepé po nenavadnem, po pretresujočem, po tragičnem. Tudi jaz bi bil vdan do duše temu morda najpametnejšemu športu, če bi mi ne branile razmere.

Enoličnost vsakdanjega mestnega življenja, vedno isti tlak, iste zgradbe, isti šum in drdranje tako napolni glavo, da bi človek malodane obupal dobiti še kak drugačen vtisk. Ako bi ne bilo še jasnih, kakor v nedosegljivi daljavi svetlo se porajajočih spominov na domače gore, kakor so mi ostali zarisani še od mladih nog, bi otopel od tesnobe in od enostavne materialnosti. Ravno ti spomini napolnijo včasih dušo z mogočnim hrepenenjem. Takrat, če je človek prost, gre, teče, dere iz mesta kamorkoli si bodi, samo da je zopet na prostem, da zopet vidi ljube gorice, dragi gozd, mile travnike in tako prikupljivo žuboreče studenčke in potoke.

No, naivno, če hočete, a vendar resnično, lepo in pa nedolžno!

Tako se mi je nedavno nakrat zaželelo kreniti na deželo in kar mahiniti jo v Rezijo, kjer sem imel znanca, ki so me že dolgo vabili in pričakovali. Te male in slikovite deželice nisem nikoli prej videl, navzlic svoji dobri volji in živi želji upoznati karakteristične Rezijance. Bilo je septembra meseca, vreme prekrasno in celó toplo, skoraj že preveč za ta mesec; imel sem par dni prostih — hajd torej na postajo!

Videmska postaja ni bogvekaj. Razven pomladi, ko se Furlani na tisoče podajajo na delo v inozemlje, velike gneče navadno ne dobiš; a vendar je dobro poskrbeti o pravem času, da si zagotoviš ugodno mesto v kupeju. Sedimo k okencu, da med vožnjo uživamo menjajoče se prizore in pokrajinske razglede! Dobil sem ugodno mesto in kmalu za tem malo, a dostojno in ljubeznivo družbo. Duhovniku se pri nas nekako čudno, pa ne baš nevšečno godi pri zasedanju kupeja. Opazil sem namreč stokrat, da, če stojiš pri okencu preden si drugi potovavci dobijo mesta, z ovratnikom in s širokokrajnim duhovskim klobukom, kakršne nosimo na Laškem, na nekatere ljudi vplivaš privlačno; in ti so sploh miro-

ljubni, poštene in mirne družbe želeči ljudje; druge zopet strašiš in odganjaš, kakor strašilo vrane od koruze.

— C'è un prete; montiamo qui! (Duhovnik je; stopimo tu), pravijo prvi.

A zopet drugi:

— Un prete, uff! qui no. (Duhovnik, uh! tukaj ne.) In tako se ljudje povsem prosto in naravno sami delé na — kako bi rekel? — na „klerikalce“ in „antiklerikalce“. Zabavno in pa tudi podučljivo za spoznanje ljudi! . . .

Vožnja od Vidma proti Pontebbi je precej prijetna in slikovita. Izprva se pelješ po planem, a kmalu se začenjajo vrstiti prisojni, bogato obraščeni holmčeki, z malimi vasmi, s cerkvami, s starimi gradovi, z ličnimi vilami, z osamljenimi hišami, posejanimi med bujnim zelenjem in rodnimi vinogradi, vse prekrasno razpostavljeno pod najmilejšim, uprav italijansko se smehljajočim nebom.

Na desni dviga hribovje svoja grbasta pleča, obraščena z gozdi in s kostanjem, s skromnim poljem, ob vznožju z izvrstnimi trtami, zgoraj s pašniki. Posamezne, revne vasice se belé tuintam v hribovju, kakor razkropljene tolpe ovâc, med katere je, bogvekaj, nenadoma planilo, da so se plašno razpršile kamor je uprav nanoslo. Tam stojé s svojimi cerkvicami osamljene, zapuščene, brez vsake vidne zveze med seboj, temmanj z ostalim svetom. Milo mi je pri srcu, kedar jih gledam. Todi namreč stanuje oni del Beneških Slovencev, ki se zovejo Tarčentski, od furlanskega okrajnega središča Tarcento, ali tudi Terski, od reke Ter (Torre), ki izvira med njimi. Ah, ti ubogi revčki, ki jih je sram pred nagajivimi Furlani, kedar jim ti predbacivajo, da so Slovenci!

Še bolj notri za hribovjem se vzdiguje skalnato, precej strmo in grebenasto pogorje, ki se vzpenja skoraj do 2000 metrov; a še zadaj dviga ponosno glavo mrki Kanin, kakor da bi hotel pogledati, kaj vendar delajo ti ubogi nezavedni zemljani pred svojimi brezobzirnimi in drznimi sosedi. Za tem gorovjem, podobnim gorostasni steni, od kaninskega podnožja proti zahodu se razteza slikovita Rezijska dolina. A da pridemo v njo, moramo napraviti precejšen ovinek z železnico.

Gremo torej mimo prijaznega Tricesima, mimo v obrtnem oziru živahno se razvijajočega Tarcenta. Okolica tega trga, še nedavno slovenska in še zdaj

ne popolnoma pofurlanjena, je precej lepa in rodovitna; zlasti sloví po svojem izvrstnem vinu in okusnem sadju. Nadalje se voziš mimo prijaznih furlanskih vasi Magnano in Artegna; slikovito se ti prikaže nizko na obronku gruščatih gorâ ležeči trg Gemona s starodavnim na pečinasti steni štrlečim stolpom, ki je poslednji ostanek nekdanjega gradu. Gemona je bila nekoč živahna postaja za koroške in karniške prevoznike; a železnica ji je odvzela ta promet ter ji s tem znatno škodovala. Danes nima družega pomena, kot vsakdanje okrajno središče. Tudi v tem okraju se nahaja par slovenskih vasi. Na levi, ob reki Tagliamento, stoji na malem griču utrdba Osoppo, važna strateška točka, ki nadvladuje vhod v Italijo od pontebanske strani, znamenita v furlanski zgodovini posebno iz leta 1848.

Od Gemone naprej mimo Ospedaletta, mimo starega, odzunaj podrtini podobnega trga Venzona z lepo gotsko cerkvijo, slovitega radi njegovih mumij, prideš kmalu do karnijske postaje (Stazione della Carnia). Tu smo že v popolnoma goratem, dasi precej odprtem kraju, ki se deli v dve glavni veliki dolini, katerih ena gre na levo v Karnijo (Carnia) in se potem deli na več važnih dolin; druga bolj tesna in skalnata pelje na desno do Pontebbe in Pontafila ter se zove „Železni kanal“ (Canale del ferro). Karnija in mimo nje na zapadu Kadore (Cadore) tvori s prirodno krasoto nekako furlansko Švico, kamor tujci prihajajo na letovišče v obilnem številu. Sem je prihajal nekaj let, mimo drugih znamenitih oseb, veliki, letos umrli pesnik italijanski Carducci.

Pri karnijski postaji se stekata silni Tagliamento in deroča Fella (slov. Bela). Od tukaj naprej železnica postaja imenitna in ponekod kar drzovita. Škoda za potnika, da mora vsak čas iz predora v predor in da ne more mirno gledati divje romantičnih in impozantnih lepot, s katerimi je priroda obdarila te alpske pokrajine.

Svet je divje gorat, ozek in pust, zdaj pečinast, zdaj gruščast. Bela vali srdito svoje sivkasto zeleno valovje ter se meče kakor nevoljna od brega do brega čez prodasto strugo in trga, kjer le more, peščeno bregovje. Stara, trdna in zgodovinsko znamenita cesta se vije, kakor ji je dano, tesno ob reki, zdaj na enem, zdaj na drugem bregu, a ob povodnjih jo voda pogosto razrije, ali pa jo zasipljejo gruščasti plazovi, ki tupatam pridirjajo s strmega pogorja.

Zdajpazdaj zagledaš kako posamezno hišo ali kočjo, ki stoji kakor izgubljena in kakor začudena gleda v samoti, kako malo vasico ozko stisnjeno in tesno naslonjeno ob strmine, kakor da bi se bala reke, ki je res hudomušna in grozovita kedar naraste; saj je pred nekaterimi leti polovico Rakolane

raztrgala ter pokopališče prerila in odnesla, da je bila podvojena groza videti, kako je rakve in mrličje drvila in premetavala v črnem valovju, skupaj z ostanki hišne in kmetijske posode, z mrtvimi prašiči, ovcami, teleti, pobranimi bogvekod, in zatočenimi v strašni ples po dolini.

Hipoma se svet nekoliko odpre na levo, a na malem griču, lepo obkoljenem s krhatimi alpami, se ti kakor v nepričakovan pozdrav prijazno zasmeye naproti stara Možnica (Moggio) z nekdanjo krasno benediktinsko opatijo (sedaj župnišče), ki jo je bil ustanovil baje leta 1072. pobožni slovensko-koroški grof Kocelj (Chazelo, Chacellinus).

Kmalu smo v Rezijuti, ali, po rezijansko, na Beli, kjer se začinja Dolina rezijanska.

Naravno se glavna Železna dolina deli na več sodolin, bodi na levo, bodi na desno. Izmed njih sta posebno dve pozora vredni, obe na desni strani, ena že imenovana rezijanska, druga, njena vzporednica, Rakolanska dolina. Ta poslednja se deli od glavne pri postaji Chiusaforte. Slovana, ki se zanima za svojo kri, mora zanimati vsa ta pokrajina. Slovani (oziroma Slovenci) so bili tod zelo razširjeni; o tem jasno še zdaj pričajo razna imena gorâ, pritokov Bele, vasi i. dr. Rakolanska dolina, ki se razteza proti severozapadnemu podnožju Kanina, je precej zanimiva tudi za turiste radi obilnih, divjeromantičnih prirodnih krasot.

Toda, da ne pozabim svojega izleta! Pustimo, naj se vlak vije kakor črna kača po ozki in globoki dolini, in ustavimo se v Rezijuti, čedni in znatni furlanski vasi, ki ji Rezijanje pravijo „na Beli“. Že na postaji dobimo pošto v Rezijo, nekaj povsem primitivnega — konj, da ne rečem kljuse, z malo a trdno „kareto“, t. j. vozičkom brez strehe, ki ne obeta velike ugodnosti in zločnosti za pot. Medtem ko poštiljon, mlad, žilav in energičen Rezijan, pripravlja svoje reči, obiščem ondotnega znanca župnika, ki me sprejme gostoljubno prav po slovansko, dasi je Furlan.

Ko se vrnem k pošti, dobim še dva potnika, Rezijana in Rezijanko, ki me izprva nekam čudno in nezaupno gledata, a ko jih slovenski pozdravim, nam je takoj vsem lehče. Mož mi prijazno prepusti boljše mesto in sede spredaj k poštiljonu in hajd v Rezijo čez precejšen kamniti most nad rezijansko Belo, ki priteka v glavno Belo prav pri Rezijuti. Toda — kam plovemo? Človek bi mislil, da se pelje bogvekam in po kaj v gore; samo o Rezijanski dolini ni sledu ne znaka. Gledaš nazaj, češ, kje je in odkod prihaja na dan rezijanska rečica, a nika kega vhoda ali izhoda ne vidiš; zdi se ti, da reka izvira pod pečinami na zadnjem koncu vasi. Cesta se vije in vzpenja navkreber med travniki na pre-

cejšnje hribovsko rebro in samo kedar prideš že na vrh in zaviješ na drugo stran, se ti odpre začetek krasne Rezijanske doline.

Cesta se odtod polagoma spušča niže v dolgi črti brez ovinkov ob pobočju hriba na levi. Dolina spodaj je v obliki male, prekrasne kotline, s slikovito rezijansko rečico, v kateri stoprav sedaj opazujem, da se pretaka v glavno, za hrbtom zapuščeno dolino skozi tesni prostor med nasprotnim hribom in med podaljšanim, zakrivljenim rebrom gorovja, ob čigar pobočju se peljemo. Na dnu kotline, podobnih razpršenim po ravnem in gladkem travniku kakor čreda pasočim se ovcam je nekaj priprostih hiš, ki spadajo še pod občino Rezijuto. Hribovje onstran reke, precej visoko, je obraščeno sploh s smrekovimi gozdi; vmes je nekaj pašnikov, a vrhovje se nad zelenjem beli vse skrhano in melinasto. Dolgi, beli plazovi se tupatam spuščajo v dolino in krasno oživljajo enoličnost travnikov in gozdov. Vse skupaj je jako slikovito in estetično složeno ter napravlja ljubitelju gorskih pokrajin ugoden vtisk.

Cesta se kmalu poleže in teče ob reki dalje skozi dolino, ki se vedno zožuje. Reka ni velika, a krasno zelenkasto vodo ima, ki žubori sred svitlobelega proda; sivkasto vrbovje, ki bujno rase ob bregovih, jo dela še lepšo.

Z velikim zanimanjem okolico ogledujem, stara Rezijanka molči in kima, a spredaj poštiljon in njegov tovariš živahno razpravljata. Zdajpazdaj poslušam, pa ni lahka stvar razumeti to slovensko primitivno, samostojno razvito narečje, v katerem zamolkli in guturalni glasovi in zamotane oblike igrajo precejšnjo vlogo.

V premolkih sem poskusil izpregovoriti v šempe-terški slovenščini; dobil sem tudi točen odgovor. Vprašal sem med drugim, kako se kaj počutijo v gospodarskem oziru domačini razen onih, ki si znajo izvrstno pomagati s kupčijo v velikem svetu, in zvedel sem, da sploh ne bi bilo povsem slabo, ako ne bi bilo toliko državnih in občinskih davkov. Plačaj za zemljišče, plačaj za ognjišče, plačaj za zdravnika, plačaj za učiteljice, plačaj tu, plačaj tam, plačaj za to, plačaj za ono in človeku ne ostane nič za pošteno življenje — se je togotil živahni Rezijanec.

Čez kake pol ure smo na rezijanski zemlji in ob cesti dobimo prvo samotno hišo in gostilno obenem. Ne vem, ali se mora kaj davka tudi tu plačati. Vse skupaj izgleda precej skromno, a vendar si potnik lahko malce opočije v senci, če mu je vroče,

in dobi vina, piva ali žganja, da se okrepča za silo. Nad vrati ne baš prostorne hiše visi gostilniško znamenje z naslovno sliko, primernim umotvorom z laškim napisom „Al cacciatore“ (pri lovcu). Toliko se ustavimo, da odda poštiljon gospodarju mali, klepetavi italijanski dnevnik „Il Gazzettino“, čigar babje čenčarije in novice se prav po ceni povsod prodajajo v nižjih slojih in ki dobivajo marsikakega čitatelja tudi med našimi Slovenci. Slabo začenjamo! sem tožno pomislil sam s seboj.

Naprej! Svet se nekako odpira in postaja bolj pitom. Tuintam samotari kaka redka hišica s pičlimi njivami, s kako starikasto hruško, ali z osamelim orehom. Ti raztreseni prizori niso baš veseli; s tesnim srcem jih gledaš in beda ti zija naproti.

Na malem, temno zelenem travniku mi idiličen prizorček nenadoma razprši neugodne vtiske. Prava pravcata živa slika, da jo je veselje gledati! Kopica bosopetih, živahnih otrok in par veselih kozic, vse skupaj se družabno igrajoče ob poetično žuboreči rečici z veselim vriščem in skakljanjem, nedolžno, brezskrbno, preprosto v naročju prekrasne in nedolžne prirode. Ob robu travnika kopa velikanskih, najbrže v ledeni dobi semkaj zanesenih skal, obraščenih z grmovjem; par bujno razraščeni orehov na sredi; rečica z gostim, krasno zaokroženim vrbjem za travnikom; v ozadju daleko se raztezajoče, tuintam s črnimi gozdnimi plastmi obraščeno, prerito, raztrgano, gručasto in na vse mogoče načine akcidentirano gorovje — divota za pogled!

A poštno kljuse še pridno hodi in mi se pomikamo dovolj hitro naprej. Cesta se vzpenja nekoliko navzgor; ne daleč na ovinku zapazim zvonik in sivkasta zidišča prve rezijanske vasi. To je Bilo, ali Šan Džorč (sv. Jurij). Pot nas pelje pod vasjo navkreber preko male dolinice. Po zeleni a medli senožeti ležijo prav po slučaju semintje razmetane velikanske kroglaste skale, kakor kiklopske igrače, pozabljene v naglici na travniku. Klavrno orešce rase bojazljivo in tihotapno, edini zastopnik drevja v tem gorostasnem, kamnitem svetu.

Toda stopimo v vas po ozkem kamnitem mostiču čez skaloviti hudournik! Vas je precej enolična; hiše so zidane tesno druga ob drugi, na eno ali pa tudi na dve nadstropji ter krite z opeko. Vas šteje okolo tisoč duš in ima svojo cerkev, posvečeno sv. Juriju, kateremu domačini pravijo „sveti šan Džorč“. Šan Džorč je furlanski rečeno in znači svetega Jurija.

(Dalje.)

NAPOLJ: CASTEL DELL' OVO

Pod oljko in lavorom.

Zapiski iz solnčne Italije. — Spisal dr. Evgen Lampe.

(Dalje.)

Capri.

Santa Lucia!“ Kdo še ni slišal te napolitanske melodije, v kateri se družijo globoko lirično čuvstvo z radostjo nad naravo, nad čudesi neba in morja, z domovinsko ljubavjo in naivno pobožnostjo? Nad valovi trepečejo žarki srebrne luči, morje je mirno in vabljivo, ugoden vetrič kliče na pot, sveta Lucija pa prosi na obrežju za srečno vrnitev!

Hitel sem navsezgodaj čez obrežje Svete Lucije navzdol k morju do parobroda. O sveta Lucija, kam si prišla! Električna železnica vozi po široki ulici, stare hiše ginejo, nedogledna vrsta velikanskih modernih hotelov sega daleč naprej ob vsem obrežju, doklej sega oko, in vsi ti hoteli so nemški ali švicarski, notri pa polno Angležev, Nemcev in Američanov. O sveta Lucija! Zvečer hodijo tu okoli pevci z mandolinami, se ustavljajo pred hotelskimi okni in delajo serenade petičnim gostom. Pevajo in pevajo in brenkajo in godejo na ves glas, da bi jih slišali bogataši, ki se gugajo notri v mehkih naslonjačih in puhajo importirane smodke, čitajoč angleške časopise in borzne novice. Pa stopi sloka miss ali lady na balkon visoko zgoraj v četrtem nadstropju in poslušajo pesem o sveti Luciji, o migljajočih zvezdah in svežem morskem vetriču. In vrže med pevce pest denarja ali pa jim po lakaju sporoči, da je dovolj. Pa gredó za dvajset korakov dalje pred sosedni hotel. Tako proza modernega življenja mori poezijo starih časov, ki niso poznali toliko zlata in mednarodnega prometa, pa so bili zato bogatejši mirne sreče. Danes ne bi nihče več mogel tukaj zložiti

pesmi o sveti Luciji, in ko jo slišimo, se nam zdi kot odmev davno minulih dni.

Od obrežja sega daleč v morje ozek otočič, na katerega koncu stoji srednjeveški grad, pol v razvalinah, pol zakrpan in prirejen za ubožna ribiška stanovanja. „Castel dell' Ovo“ je bil nekoč trdnjava, in Stavfi so imeli v njem spravljene svoje zaklade, da so bili na varnem pred napadi od zemske strani. Ta stari grad je tukaj ob morju še edini ostanek srednjeveškega časa, in z veseljem počiva oko, trudno od enakomernih, ostrovoglatih novodobnih stavb na tej sivkasto-rjavi razvalini, ki se v svojem razpadu vrača zopet k naravi. Ženskih in otrok mrgoli tu okolo, ribiške mreže in perilo se suši vse vprek. Celó obrežje obkrožuje močan zid, ki brani morskim valovom na suho, in na njem sedé sključeni tu pa tam napolitanski ribiči s trnkom. Po ure in ure čepi nepremakljiv in čaka, kdaj se mu kaj nabode. Kakor kip strmi na eno točko in se ne gane, kakor ga ne bi ves svet nič brigal. Nekoliko naprej pa vlečejo ribiči dolgo vrv iz morja. Daleč zunaj so položili mreže, in zdaj jih vlečejo na suho. Neskončno dolga je vrv, ki jo vleče po šest do osem mož; vedno enakomerno se nazaj nagnjeni prestopajo, in ko zadnji pride do konca, se vstopi spredaj in koraka zopet nazaj. Izpod visoko zavihanih hlač jim gledajo žilave boste noge; kakor mački so gibčni, roke vajene veslanja. A njih delo je dolgočasno, kajti če prideš čez eno uro, vlečejo še vedno, in vrvi neče biti konec. Na drugi strani je ladjedelnica, ravno pod kraljevim gradom, in poleg nje pristanišče za vojno mornarico.

Nekoč sem se tu izprehajal in seznanil z italijanskim mornarjem z ne vem katere bojne ladje. Bil je odkritosrčen, zaupen dečko, bolj drobne, elastične postave z izrazitim južnim tipom. Kot ogelj črne oči so mu žarele pod ostrimi obrvmi, obraz je bil temnorjav in črne brčice so se mu ravno začele vihati nad ustnicami.

Sedla sva ob morju in dal sem mu svalčico.

„Kako pa kaj živite na bojnih ladjah?“ sem ga vprašal.

„E, slabo, gospod. Ni večjega trpljenja in žalostnejšega življenja, kakor na bojni ladji. Vedno služba in delo. Ni razločka med petkom in svetkom. Vi ste najbrže Inghlese ali Tedesco. Pri vas je bolje, tam se vsaj nedelja spoštuje, pri nas pa ni ne nedelje ne praznika. Maledetti massoni so krivi, da nimamo ne božje službe ne počitka in živimo kakor pogani in živina. Pride človek na ladjo, pa ne sliši več krščanske besede. Pri nas je v tem oziru zelo na slabem.“

„Pa bo bolje sčasom. Zdaj je država še v rokah onih, ki so vse krščanstvo iztisnili iz državnega življenja, torej tudi vojaka in mornarja prisilili, da utihne njegovo versko prepričanje. Bolje bo, kadar se katoličani organizirajo, in tedaj boste imeli zopet nedeljo in praznik in svoj počitek na dan Gospodov.“ —

Pa hitimo dalje k našemu parobrodu!

Ob morju si kupim vozni list za Capri. Precej daleč zunaj stoji lep parobrod, do katerega se je treba prepeljati s čolnom. Dvajset se jih oglasi takoj, da me prepeljejo, in kmalu drči moj čolnič po lahnih valčkih vun na morje. Kakor lupinica se guglje in beži naprej pred krepkimi udarci vesel.

Na parobrodu je zbrana že elegantna gospôda, ljudje, ki imajo denarja in časa v izobilici. Da niso Italijani, se vidi na prvi pogled; mirno se pogovarjajo po dva in dva, ali tiho z daljnogledom opazujejo okolico, ta ali oni nastavlja kodak in fotografira. Strežaji ponujajo delikatese in likerje. Pa kmalu obrne nase vso pozornost prizor na morju tik ob ladji, ki se pripravlja na odhod. Iz majhnega čolna skoči v morje slečen rjav mladenič in plava kričaje okoli ladje.

„Eno liro, eno liro!“ vpije na ves glas. „Vrzite mi eno liro!“

Eden potnikov potegne mošnjiček in srebrn denar se zabliski v solncu ter pade v vodo. Kakor bi trenil, je s par udarci potapljač na onem mestu, in šine z glavo navzdol za denarjem. Še noge se pokažejo na vrhu, potem pa izgine na dno. Nekaj trenutkov ga ni videti, potem pa priplava na vrh, kažoč denar, ki ga je z bistrim očesom našel na dnu.

„Eno liro, signora, eno liro!“ vpije dalje in ker nima žepov, spravi prisluženi denar v usta.

S krova začno frčati lire. Za vsako se požene potapljač, in malokatera mu uide. Ta ali oni vrže bakren denar, in ko pride potapljač ž njim na vrh, se jezi, da ni vredno za tako beračijo skakati na dno morja. Polna usta ima denarja, pa še vpije po lirah, dokler ne zašumi vijak in ne požene ladje proti odprtemu morju.

Ni lepše vožnje kakor od Napolja do otoka Capri. Mimo oddaljenega Vezuva se bližamo počasi Sorrentu. Na krovu nastopi godba, ki igra melodije iz italijanskih oper in pevci zapojó. Šaljiv starec okroglega obraza pleše po krovu in tleska pri tem s ploščicami, ki jih tišči v rokah. Hladni morski vetrič, čist in krepilen, ki ni v njem nobenega praška, polni prsi in sveži čelo; nasloniš se na sedežu in gledaš panoramo, ki se razgrinja na vseh straneh.

V štirih urah smo obšli zaliv in se bližamo Capriju. Prva točka je na programu: Obisk azurne grote. Pred nami raste iz morja visok skalnat otok. Več sto metrov padajo navpične stene naravnost doli v morje, in zgoraj na vrhu je razvalina gradu cesarja Tiberija, ki je konec svojega življenja prebil tu polblazen, mrk, krvoločen in človekomrzen. Rimski imperatorji so imeli poseben okus za letovišča, a največji posebnost je bil Tiberij, ki je pobegnil sem na nepristopno skalo. V glavi se vrti človeku, če gleda doli v neznansko globino, kjer se šume razlivajo valovi ob ostrih skalah, tudi na zemsko stran je zavarovan divji vrh s strmimi pečinami. Od kesa in obupa mučen je odtod strmel vladar sveta v temno globino in premišljaj, koga bi se iznebil, da bi bil varen.

Romantično skalovje beži mimo nas, plovemo mimo pristanišča in se ustavimo slednjič ob golem strmem obrežju, kjer ni videti nobenega sela, in tudi ni ne prostora, da bi se ob skalo prilepilo človeško bivališče.

Na morju pa kar mrgoli majhnih čolničkov. Še nikdar nisem videl takega morja; pravijo, da nikjer na svetu nima morje tako krasne temnomodre barve. Čudoviti svetlobni refleksi se združujejo tako, da se zdi vse kakor nasičeno z najkrepkejšimi barvami.

Drug za drugim se spustimo v te drobne čolniče. Morje je mirno, kakor mravlje drčijo čolnički proti bregu in drug za drugim izginejo v majhni odprtini, ki je ravno tolika, da smukne čolnič vanjo.

„Lezite na dno,“ mi reče veslač, ko prideva do votline.

Kmalu sem videl, da je to potrebno, sicer bi bil ob glavo. Odprtina sega namreč samo en meter nad morsko površino, tako, da je samo pri popolnoma mirnem morju mogoče priti vanjo. Veslač udari krepko z veslom, nameri čolnič naravnost v odprtino, skoči na dno in se z roko vjame za vrv,

ki je napeljana ob skali ter potegne ob njej čolnič noter v temno votlino.

Nepopisen prizor vidi oko, ko se privadi svetlobe v jami. Velika votlina kakor mogočna dvorana je pred nami, čudovito razsvetljena, dasi od nikoder ne zgoraj ne ob straneh ne pride noben svetloben žarek vanjo. Krasna, svetlo-azurna luč seva iz vode ter napolnjuje celo votlino z milo, mirno srebrno-modrikasto svetlobo brez vsaktere sence. Solnčna luč, ki jo vsrkava zunaj morska voda ob vhodu,

odmevali od skalnih sten. Drug za drugim smo zdrknili zopet na prosto morje, in parnik nas je sprejel nazaj na krov. Zopet zanimiv prizor! S parnika vržejo čolnarjem vrvi, ti se privežejo, in zdaj vleče parnik za seboj celo procesijo majhnih čolničkov, ki v naglem teku skačejo čez globoke valove, ki jih pušča za seboj mogočni morski velikan. Kakor mušice jih meče semtertje, in zelo spreten mora biti Kaprez, da ga ne vrže vun iz njegove lupinice v žrelo razoranega valovja, ki se kar peni,

IZ BENEŠKE SLOVENIJE: MOŽNICA

se tako lomi, da odseva navzgor in meče krasno morsko modrino v temperiranih žarkih ob skalnati svod.

Veslo v vodi, roka, ki jo spustiš v morsko površino, vse se zdi kot čisto srebro. Ribiški dečki skačejo s skale in plavajo med čolnički, da se vidijo na njih srebrni odsevi; spomnil sem se pravljic iz „Tisoč in ene noči“, v katerih se popisujejo podzemne zakladnice začaranih svetov, ki jih stražijo nevidni duhovi. Tako je v azurni votlini.

Vozili smo se nekaj časa semtertja kakor meglene sence, in klici začudenega iznenadenja so

razvrtano od parnega vijaka. To je upitja in razgovarjanja med čolnarji, kakor ob semnju! Slednjič nas vse skup izkrca parnik v glavnem pristanišču Marina grande.

Ves otok obstoji iz dveh visokih in strmih skalnatih gorâ, med katerima leži v precejšnji višini ozko gorsko sedlo z mestom Capri. Višja gora je Monte Solaro, v katerega naročje je položeno mesto Anacapri. Prebivavci so na prvi strani italijanskega, na drugi bolj saracenskega rodu, seveda zelo pomešani, in pravijo, da so Saraceni bolj delavni in vztrajni od pravih Lahov. Sicer je pa Capri v

zimskih mesecih prava nemška kolonija. S severne Nemčije hiti vse na Capri, kajti tu imaš na majhnem prostoru najrazličnejšo prirodno zabavo. Hribolazec dela tu lahko po skalah vratolomne ture in se poskuša s kozami, od katerih ima otok svoje ime, kajti ni trideset pedi ravnega sveta na celem otoku; gori in doli in semtertje vodijo strme steze in za vsakim ovinkom se odpre nov presenetljiv razgled. Podnebje je neizrečeno milo in mehko, tako da se uživajo tu hkrati ugodnosti planinskega in morskega sveta. Zato je Capri pravi eldorado za hamburške veletržce in berlinske kapitaliste, katerih je poln ves otok, ki ga hvalijo še posebno zato, ker ni na njem nobene strupene kače.

Po serpentinah se pripeljem v mesto Capri. Pred cerkvijo na glavnem trgu se igrajo otroci, v prodajalnah so razstavljene kapreške lično vezene opanke; ljudje nimajo mnogo drugega dela, kakor streči tujcem in jih obirati. Vse polno je hotelov, in jaz sem se namenil v hotel „Quisisana“, v katerem je prebival to zimo ruski pisatelj Maksim Gorkij. Zakaj se ne bi, ker imam en popoldan časa, ustavil ravno tu?

Lepa veranda daje širok pogled na vile, ki se vrste spodaj ob navpičnem bregu kakor lastavičja gnezda, sredi krasnih nasadov. Zunaj v morju štrle visoko v zrak divjeromantične skalne pečine, kakor pogumna predstraža, ki kljubuje butajočim valovom. Odpočijem si v prijetnem naslonjaču in uživam veličastni mir, ki leži nad vso pokrajino, težko dihajočo v vročih žarkih popoldanskega solnca.

Torej tukaj je našel svoj mir ruski revolucionar Maksim Gorkij!

Mnogo sem čital o njem na potovanju, kajti italijanski socialisti in anarhisti so ga imeli za imenitno reklamo. Sicer se ne morem ogreti za njegove spise, ker on ne išče lepote, ampak sega z drzno roko, poln gneva in sovraštva do ruskih razmer na najgloblje dno ruske družbe in od tam vleče na pozorišče raztrgane bosjake, propalo ljudstvo, ki vegetira v okuženem ozračju, ter ga pozivlje na vstanek in krvavi upor. Vse je temno in blatno v njegovem svetu, in tisti žar, ki seva vanj, ni svetla luč nadepolne krščanske omike, ampak je krvavi svit požigajočih bakelj in grozeče svetlikanje pogubnih strel, ki udarjajo in ubijajo in s svojim svitom oslepé oko za trenutek, a sledi jim zopet črna, brezupna noč. A zanimiv problem je Maksim Gorkij, in zato mi je bil često na mislih, ko sem v železniškem kupeju ali na parnikovem krovu prebiral liste z ruskimi novicami.

Odsedel je bolan svojo ječo, a takoj se zopet vrgel v revolucijo. Moral je bežati iz domovine. Prišel je v Ameriko, v deželo svobode, željan, da se

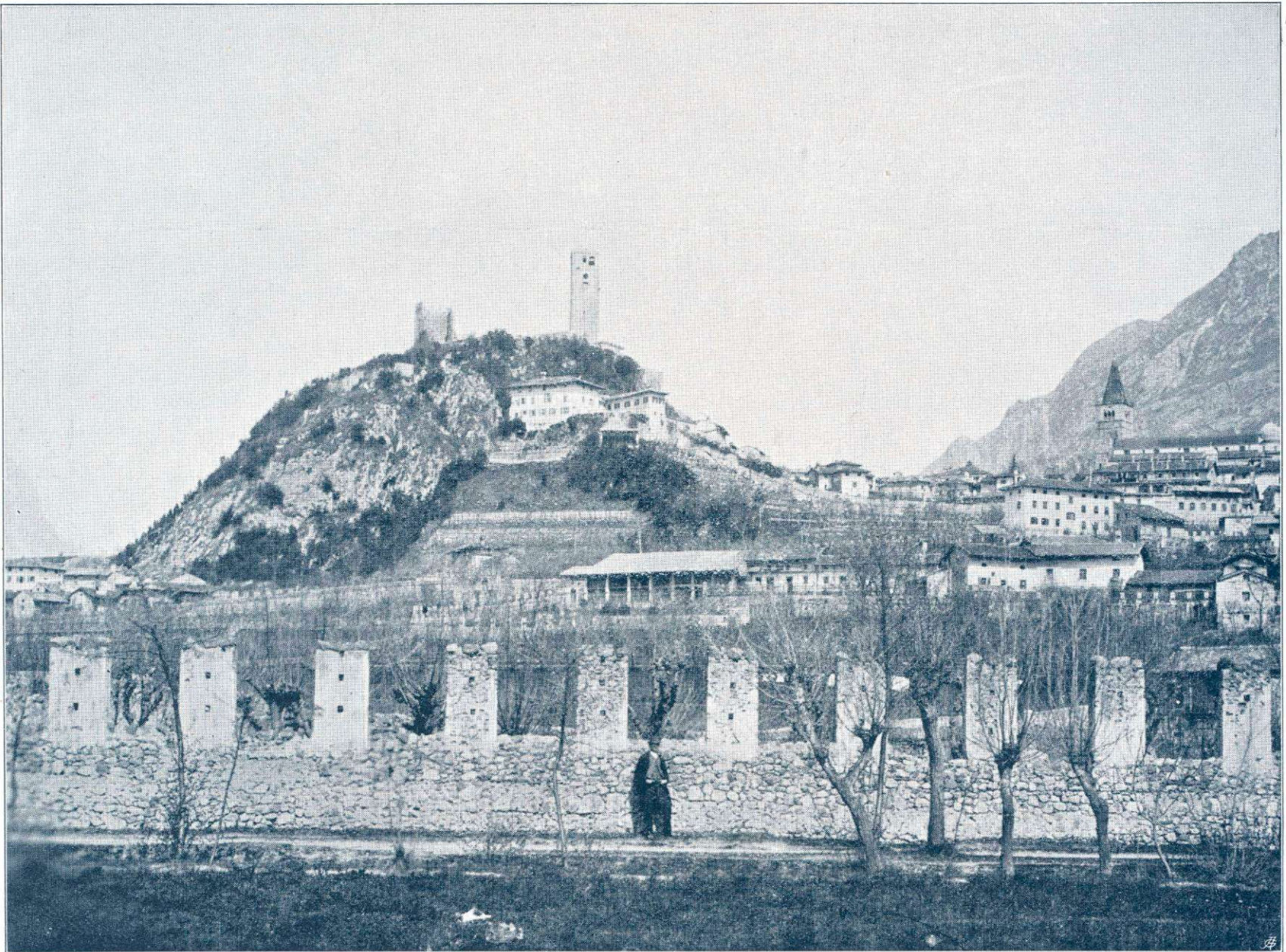
navžije prostega zraka. A kako se je varal! Dežela svobode ga ni bila vesela, ker ne mara vsake svobode. Imel je pri sebi prijateljico igravko Andrejevno, kajti od svoje žene živi ločen. Američan pa ima o taki svobodi svoje misli. Hotelir ga je vprašal, ali je Andrejevna njegova žena. — „Ne? — Potem ne smeta skupaj stanovati. Oprostite, gospod Gorkij, policijski predpisi za hotele, čast moje hiše . . . Hm, prosim, da gresta drugam.“ — Tako so ju izkomplementirali iz hotelov. Američan je v tem oziru strog kakor sploh ljudje angleške kulture in nima nič zmisla za tako svobodo, za kakršno se bori Gorkij. Razočaran je zapustil Gorkij Ameriko in se zopet izročil oceanskim valovom, ki so ga prenesli v Italijo. Tu išče zdravja za bolno telo in raztrgano dušo, in se slednjič nastani na otoku Capri. Italijanska policija ni tako natančna kakor ameriška in laški socialisti, katerih delovanje ni drugega nego upitje in stavka, rabijo vedno novo reklamo. Zato so sprejeli Gorkega z največjim krikom in vikom. Nekaj posebnega so na Laškem demonstracije proti ruskemu absolutizmu. Sicer ima laški proletarec dovolj lastnih ran, ki ga bole, in težav, ki ga tarejo, pa temu ljudstvu je lastno, da si mora vsako idejo predstaviti v neki konkretni obliki, vsako težnjo v neki osebi, in zato so jim njihovi voditelji vcepili v dušo ruskega carja kot vir in vzor vsega zla. Gorkega so pa slavili kot nekako počelo svobode in mučeništva in so mu v procesijah hodili nasproti ter mu prirejali velikanske shode in demonstracije.

Med slovanskim in italijanskim značajem je marsikaj podobnega, dasi sta si tudi v važnih potezah nasprotna. Oba sta mehka in občutljiva, malo agresivna proti drugim narodnostim, z malim zadovoljna, lirični naravi, ki izlivata svoja čuvstva v sanjavo glasbo in poezjo. Pa Italijan je gibčnejši in izpremenljivejši od Slovana, se hitreje vname in si vse konkretneje predstavlja. Slovan je abstrakten mislec, ki se izgubi rad v meglene teorije, Italijan pa si živo naslika svoj vzor in plane za njim. Mislite si srbskega guslarja ali ukrajinskega kobzarja, ki melanholično brenka na svojo plunko ter peva žalostne pesmi o Kosovu ali o stepnih bojih s Tatari, in ga primerjajte z veselo družbo laških pevcev, ki ob mandolini pojó burne pesmi o črnih očeh in o pljuska-jočih valih. Tam zamaknjeno, mirno premišljevanje, zatopljeno v prošlost, tu kipeča strast sedanjosti. Zategnjeni akordi naših fantovskih pesmi, koliko so drugačni od brzih in melodično razdrobljenih laških spevov! Tolstega Italijan vkljub vsej reklami ne more prebaviti, ker so mu njegove misli premalo praktične in konkretne, polne megle in nejasnosti ter se ne dajo z roko prijeti. Zato je italijanski pendant Tolstega — Fogazzaro — svojo nalogo čisto dru-

gače izvršil in je svoje misli o reformi vere in družbe vlil v bleščečo obliko modernega dušeslovnega romana, ki ne taji cerkve, ampak vidi v njenem zunanem konkretnem organizmu potreben steber za vero, dasi ga hoče po svoje oklesati in dekorirati.

Molčeči severni kolos je bil od nekdej za južne narode nekaj neumljivega, in ko je počila revolucija v njem, je to vplivalo kakor velik elementarni dogodek, ki je radovedne oči vsega sveta obrnil nase. Kakor da bi se odprlo vulkansko žrelo, so strmeli vanj, da bi videli, kaj se v njem skriva. In to rado-

anarhist imel v milanskem gledišču, kajti italijanska gledišča niso tako skrbno odločena samo za dramatične predstave, ampak služijo često tudi za javna predavanja in za demonstracije. Na prvi strani mladi predavatelj prezentira svojo fotografijo, na drugem listu beremo slovesen poziv na Njega Eminenco kardinala Ferrarija v Milanu, da se naj poda v javno disputacijo proti tezam predavatelja, in nato sledi v visokih frazah teorija o neskončnem izpopolnjevanju človeka, ki bo prej ali slej ustvarilo tako popolno družbo, da ne bo treba nobene oblasti, ampak da bo

IZ BENEŠKE SLOVENIJE: GEMONA

vednost, pol boječo, pol navdušeno za nasilne zločine sem opazil pri vseh italijanskih demonstracijah, ki so jih priredili socialisti in anarhisti v proslavo in podporo ruski revoluciji.

Da, anarhisti! Šel sem nekoč po Rimu in na vogalu od prodajavke časopisov kupil eno razstavljenih brošur, ki je kričavo naznanjala, da je v njej dokazana teorija anarhije. Radoveden, kako je mogoče dokazati tako stvar, ki je po svoji naravi nasprotna vsemu dokazovanju, prečitam anarhistovsko brošuro. Bilo je neko predavanje, ki ga je mlad

sam od sebe vladal na celem svetu najkrasnejši raj. Nobenega ugovora ni, ki ga ne bi anarhist takoj pobil s svojo lepo teorijo. Če ne bo lastnine, ne bo nihče delal, pravimo mi. „Zakaj ne,“ pravi anarhist, „ker bo takrat človeštvo tako popolno, da si bo vsak sam diktiral svobodno postavo: Jaz moram delati, kolikor človeštvo potrebuje mojega dela.“ — Pa si ne bo človek mogel brez lastnine pridobivati, kar potrebuje za življenje! „Vi se motite,“ se smehlja naš teoretik, „ker bo takrat človeštvo v popolni pravičnosti dajalo vsakomu vse, kar mu je

treba.“ — Pa kako se bodo darovi prirode pravično delili? Kdo bo jedel slabo vsakdanjo hrano, in kdo bo dobil fazane in sladkarije? „To bo šlo vse po vrsti, tako da bo vsak dobil od vsega.“ Pa bodo eni prebivali v puščavi, drugi pa ob napoljskem zalivu; ta neenakost jim ne bo všeč. „To bo vse izenačila ljubezen in kar samoobsebi se bo človeštvo uravnalo, da bodo vsi srečni in zadovoljni. Nobena postava, noben ukaz ne sme omejevati absolutne človeške svobode.“ Pa potem bo marsikdo svojo svobodo zlorabil na škodo drugim. „To ni mogoče, ker bodo gospodarski pogoji vsi drugačni.“ Ali mislite, da ne bo v anarhični družbi nobenih zločinov? „Nikakor ne, ker zločini izvirajo iz družabne bolezni naše dobe, prihodnja družba bo pa ozdravljena in torej ne bo nihče tako nenormalen, da bi delal družbi škodo.“ Pa se bodo narodne skupine borile med seboj. „Nikoli, ker bo v vseh razvit čut pravičnosti.“ Tako zavrne teoretik anarhije vsak ugovor, in ni se mogoče prerekati ž njim, ker ima on pred očmi drug svet nego mi: Mi računamo z ljudmi, kakršni so, oni pa si ustvarijo na podlagi neke meglene evolucijske teorije pojem o človeštvu, kakršnega nikdar ne bo na zemlji.

Take misli so mi hodile po glavi, ko sem gledal doli na morje. V prijetnem brezdelju pod južnim nebom se tako lepo sanja; fantastične pesmi o zemeljskem rajju se oglašajo v duši, in žalostni se zbudimo iz sanj, ko vidimo, da je vse le zlata pena in

da leži nad svetom težki jarem krivde, dela, krivice in truda.

„Kje je gospod Maksim Gorkij?“ vprašam strežaja.

„Ga ni danes tu; odpeljal se je v Napolj, da predseduje veliki manifestaciji proti ruskemu absolutizmu.“

„Saj res!“ sem se udaril po čelu. „Videl sem velike oglase po mestu, in nisem pomislil, da sva se najbrže na poti srečala; on je šel v Napolj, jaz pa na Capri.“

Ko se je nagibal dan k zatonu, smo se vračali v mesto. Zopet je svirala godba, pevci so peli: „Addio, bella Capri!“, mesec je priplaval na nebo, in zvezdni svit je odseval iz valov.

Po mestu pa je šumelo. „Proti ruskemu absolutizmu“ so demonstrirali. Socialistični voditelji so sklicali vse svoje pristaše. Častni predsednik je bil Gorkij, ki ni znal povedati nobene italijanske besede. Zato so pa več govorili Lahi. Slikali so z vnetimi besedami mučeništvo revolucionarja, da so Gorkega polile solze, in stari anarhisti so si brisali oči. Potem so pa prisegli smrt absolutizmu in se navduševali za prevrat in upor proletariata.

Ko sem šel zvečer proti domu, mi pride nasproti kričeč spreved. V sredi se je peljal voz, v katerem sem zagledal iz podob mi znani okorni, oglati obraz ruskega pisatelja.

„Evviva Gorkij, abbasso lo czar!“ je vpila množica.

(Dalje.)

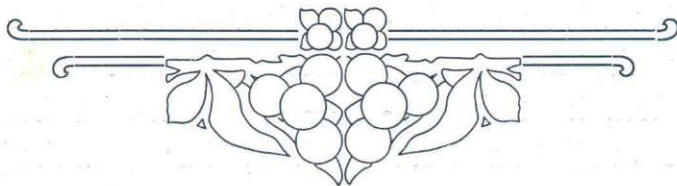
Domov.

Zložil Vekoslav Remec.

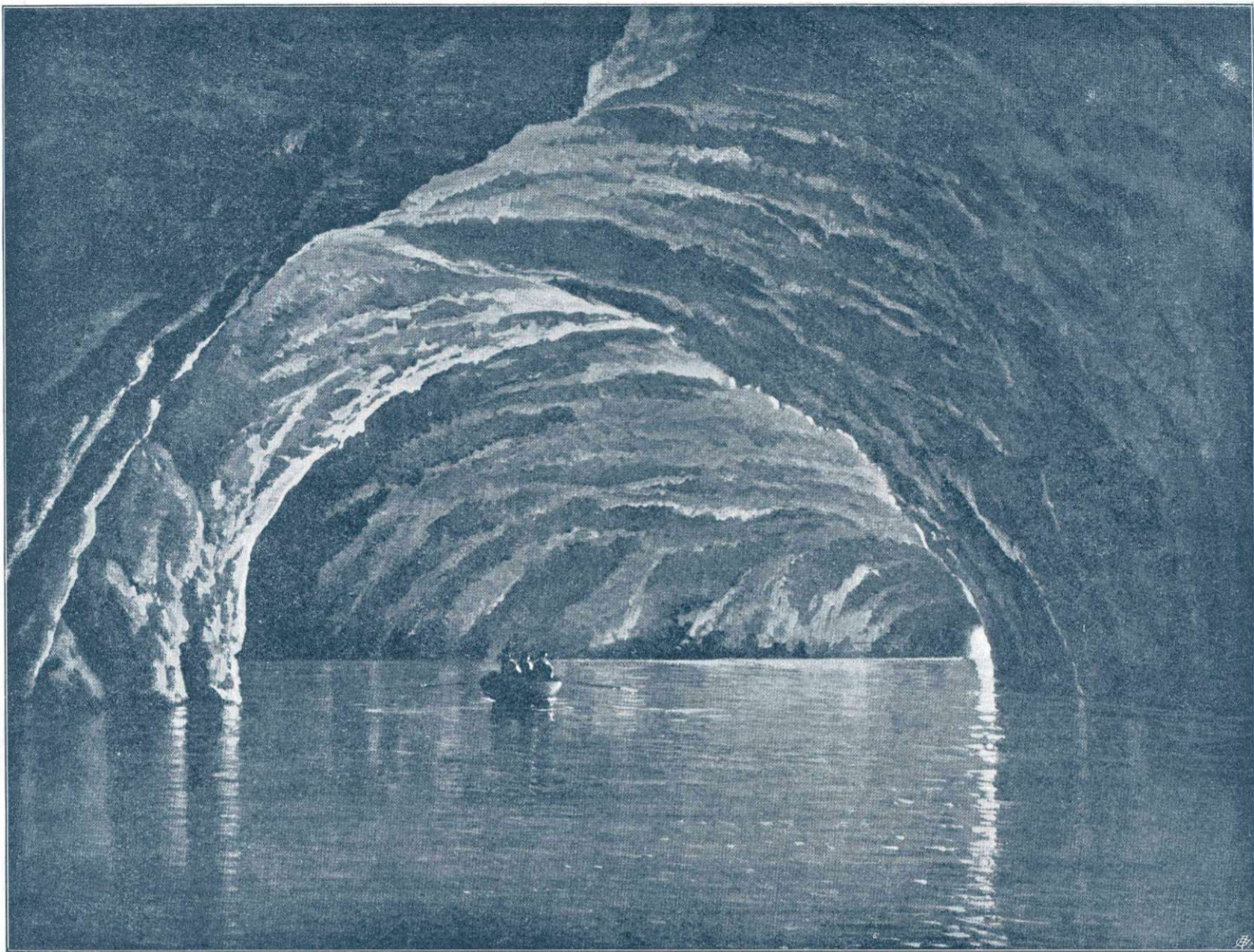
Le brzo poženi, postiljon,
počasne konjiče —
ne veš ti, kako vso pot
me nekaj vabi in kliče
s skrivnostno, sladko močjo
proti daljnemu domu! . . .

Tam daleč v večeru pod sivo goró
vasica sniva,
pred hišo domačo stoji
ves čas moja mamica siva
in senči z rokó si oči
in gleda na cesto . . .

In čaka in čaka in sredi srca
tako ji sladkó je —
ne ve nič za sinov nemir,
ne ve za prevare in boje . . .

V AZURNI VOTLINI NA CAPRI

Bela vrana.

Slika iz narave. — Spisal Milan Pugalj.

Pravili so, da se širi tisti gozd silno daleč. Do tujih krajev in tujih mej da se vleče neprenehoma dalje in tuintam je kdo celo trdil, da se razprostira v vedno nepretrgani črti prav do morja. Ta silna gozdova obsežnost je bila vzrok, da se je pojavila včasih v hudi zimi nenadoma divjačina v takem kraju, kjer je bila že čisto iztrebljena in so se spominjali na volkove in medvede in jelene komaj starci in starke, ki jim je trkala že smrt na duri. Kako leto, ko je bila zima nenavadno ostra, ko je zapadel sneg meter visoko, se je razširila semtertja po okolici vest, da so videli tuintu medvedko z mladiči, ali morda troje, čvetero volkov, ki so se klatili sestradani in divji na plen ob polnočnem času po bližini posameznih vasi. Včasih je bila vse prazna govorica, a kako leto je bila tudi resnica. Po brezmejni zasneženi hosti je tavalala gladna zver, iskala plena na levo in desno, šla za njim dalje in dalje in dospela tako po širnem gozdu v kraje,

kjer je vzbujala nenavadno pozornost in kjer jo je doletela povečini tudi smrt.

V tistem kraju se je vil gozd v polkrogu gor proti holmu, tam se je okrenil v položnem loku zopet nazaj v dolino, zavil v skoro ostrem kotu na desno, kjer ga je pretrgala nenadoma široka cesarska cesta in za njo njive in polja. A gore so bile zelo blizu in po njih se je širil gozd po kratkem presledku dalje, se vzpenjal na njihove visoke grebene in se izgubljal na njih v nedogledu. Na holmu zgoraj so rastle večinoma smreke in bori. Kadar se je budil na spomlad prvi jug, tedaj je oznanjal v naprej samega sebe med tistimi smrekami in bori. Vstalo je silno šumenje in bučanje, ki se je razlegalo daleč po vsi dolini. In v vasi, ki je stala sredi nje, so se vaščanje nekako prebudili in prerodili, živahnije so hodili mimo koč in hlevov, ozirali se v tiste težke južne oblake, ki so se valili preko neba kakor valovi črnega in zlobnega morja, v nekakšni

hvaležni slutnji so meli roke in v besedi neizraženo veselje je objelo njihovo notranjost.

Tuintam je rastel sredi smrek in borov visok, star in silno močen hrast. Po teh hrastih so gnezdile vrane, sive vrane, črne poljske vrane, tuintam kavke in včasih tudi srake in šoje. Na hrastu, ki je stal ob robu gozda na desni strani, je spletalo svoje gnezdo leto za letom dvojje črnih poljskih vran, valilo potem, redilo mladiče in jih izredilo. Visoko v vrhu je stalo leto za letom gnezdo uprav tam, kjer so se razraščale na tri strani tri za palec močne veje in napravljale z deblom, ki je bilo na tistem mestu že ozko, široko odprto kot. Poleti je varovalo gnezdo pred dežjem in solnčnimi žarki gosto listje vršnih vej in vejic, a pozimi je to odpadlo, gnezdo je zapadel sneg, kadar je bil visok in težak, ga je čisto razrušil, a kadar ni bila zima ostra in so bili zapadi neznatni, takrat je gnezdo dočakalo nove pomladi. No, mrazi, prevelika močevina in vedna vlaga so ga poškodovali vedno toliko, da ga je dvojica gnezdečih poljskih vran razkljuvala in spletla novega iz svežih prožnih vejic, iz suhih trav in travic in si napravila tako po svojem ukusu svoje domače ognjišče.

Samica je bila nekoliko manjša od samca, zamolklo temne barve je bila, ki ni prehajala v nobeno lepšo in svetlejšo. Oči je imela nekako črnosive, neprijazne, nikomur zaupajoče in plašne, kljun črn in dolg in zgornji del na koncu nekoliko prikrivljen nad spodnjim delom, njene noge so bile svetločrne in kako rpkrite z luskami in na levi ji je manjkal na nazaj obrnjenem prstu črni krempelj. Izgubila ga je bila nekoč pred leti v silno hudi zimi. Zapletla se je bila v zanjke, nastavljene med grmovjem in obsute s hrano, prišel je grdogled in kuštrav fant, razmotaval jo, a jo pritem tako neprevidno držal, da mu je izpolznila iz rok. V istem hipu je zagrabil po njej, vjel jo baš za krempelj na levi nogi in ji ga odlomil. Od takrat je bila brez njega, a zanjke je poznala zato in se jim ni nikoli več bližala. In ljudi se je bala od takrat še bolj. Če je obstal človek sredi pota in gledal morda od daleč na njivo, kjer je sedela, se je dvignila nemudoma od tal visoko v zrak in odletela v daljo, odkoder ni bilo več videti človeka. Tudi pozimi, ko je vladala lakota, se ni bližala nikoli vasi. Njen drug, samec, je šel, najedel se je tam sam in tudi njej je prinesel. In kadar je šel v mrazu in snegu na tako pot, je vselej prej nekako nemirno in nervozno poletavala krog njega, kakor bi se bala zanj. Sedala je na njegovo desno in levo, poravnavala s kljunom njegovo perje v perutih, potem ono v repu, prav kakor bi se hotela uveriti, če mu bo mogoče uteči morda preteči nevarnosti. In ko je odletel, je sedela kje na najvišjem

drevesu ob robu gozda in gledala za njim. In tako je sedela dolgo, dolgo, strmela enakomerno s svojimi nezaupljivimi in plašnimi očmi proti vasi, da bi že videla samca, kako leti s hrano v kljunu proti njej. In spoznala ga je vselej že iz velike daljave. Po letu ga je poznala, po mahanju peruti, pozdravila ga je z veselim krokanjem, zatrepala enkrat, dvakrat veselo s svojimi krili in mu jadrno letela nasproti.

Samec je bil večji od nje, oči je imel temnejše in svetle, njegovo perje se je spreminjalo v svetlo modro kovinsko barvo. Njegov kljun je bil čisto raven, noge črne in nepoškodovane, a krila dolga in močna. V pogledu njegovih oči je odsevalo nekaj drznega, prešernega, zlobnega in nagajivega obenem. Njega še ni nihče ujel, on je hodil pozimi varno med zanjkami in pobral počasi, brez nevarnosti vso hrano. Ljudi se ni bal. Dokler ni prišel človek tako blizu do njega, da bi ga lahko dosegel s palico, ni odletel. Če je bil ob taki priliki na njivi, je iskal nemoteno hrane, če je bil v jeseni v koruzi, je obiral popolnoma brezbržno svoj strok. Nekoč, ko so peli mogočno naglas zvonovi, kakor redkokdaj pojo, in je bila prišla v deželo baš pomlad, je zletel pri odprtem oknu v prazno vaško hišo, vzel z mize kos pisanega kruha, ki je imel med rjavimi okroglimi progami silno sladke in sočne jagode, in z njim v kljunu veselo odletel.

Samica se mu je smilila takrat, ko je imela na nogi rano. V tistih časih je odstranjeval s kljunom prst in prah, ki sta se oprijemala bolnega in krvavečega prsta, hranil samico in ostal odtistihdob vedno pri njej. Na pomlad je pomagal spletati gnezdo, ko je samica sedela na jajcih in valila, je stal vse noči tik nje na veji in jo varoval, podnevi je hodil iskat hrane in ji jo prinašal in včasih je sedel za par ur tudi sam v gnezdu in valil mesto nje. Poleti je pital mladiče, učil jih letati, vodil jih po gozdu, kazal, kako je treba iskati živeža in kako se je treba varovati pred gozdnimi živalmi.

Tudi to pomlad je pletel gnezdo. Od vseh strani je prinašal drobne prožne vejice, zatikal drugo pod drugo in jih tako prepletal. Samica je pričela nesti jajca, sedela je v gnezdu noč in dan in gledala mirno in nekako vdano in plašnohvaležno v lepi spomladanski čas, ki je prerodil in navdahnil z novim življenjem vso široko in lepo naravo. Ves gozd se je oživil, nad njo in pod njo je že zelenelo hrastovo listje, spodaj v nižjih vejah so gnezdili majhni pisani ptički in peli od jutra do mraka.

Prišel je čas, izvalili so se mladiči, in na veliko čudo je ležalo med desetimi črnimi telesi eno, ki je bilo čisto bele, rožnate barve. Samica se je čudila

molče, stala v gnezdu in gledala podse, a samec je od presenečenja zakrakal. S kljunom je rahlo obrnil čudnega mladiča in se tako prepričal, da je tudi spodaj popolnoma iste rožnate barve.

Beli mladič je istodobno z drugimi rastele in dobival svetlobelo perje. Njegov kljun je bil medlordeče barve, istotake so bile noge, a oči so bile rdeče. Ko je dorastlo devetero njegovih bratov in sester in se pričelo razgubljati po gozdu, je hote z njimi tudi sam. Ali zasovražili so ga nenadoma — preko ene same noči. Zjutraj, ko se je hotel dvigniti z njimi v zeleno polje, so ga pričeli kljuvati vsi po vrsti; vsi so se zaletavali vanj in mu pulili z dolgimi črnimi kljuni belo perje. Bežal je od drevesa do drevesa, a jata deveterih bratov in sester se je drvila z glasnim krokanjem za njim. In spotoma so se ji pridružile tudi druge tuje vrane, ki so vse glasno kričale in ga podile po hosti semintja. Od takrat, ko je stalo solnce še visoko, in prav do večera se je vršilo divje in sovražno preganjanje. Ko je zašlo solnce in se je pričelo po gozdu mračiti, so se vrane kričaje razletele na vse strani in se izgubile po visokih drevesnih vrhovi.

Beli mladič je ostal sam v nizkem mladem in gostem smrečju, ki je rastle v gručah ob gozdni poti. Stal je na tleh, dihal z odprtim kljunom in zasopljeno, peruti je povešal od trudnosti tako, da so se dotikale mahovitih tal. Z rdečimi očmi je begal plašno med odprtini, ki so jih puščale temnozelenne smrečne veje, obmiroval z glavo in se plaho stisnil k zemlji, kadar je začul zgoraj kje v vrhu krokanje vrane, poslušal tako dolgo in zlezal naposled počasi iz smrečja na plano. Zletel je od tal v vrh bližnjega bora, pogledal proti hrastu, kjer se je rodil, in se dvignil v tisti smeri nad gozdnimi vrhovi v še soparni večerni zrak. Ko je tako nekaj časa letel, je opazil velikega ptiča, ki se je bližal od desne naravnost proti njemu silno naglo. Spoznal je kragulja, pričel je leteti na vso moč in krogal je na ves glas. Nad gozdnimi vrhovi se je dvignila nenadno s krokanjem priklicana jata vran, obstala za hip visoko v zraku in se zapodila z brzim poletom in divjim in sovražnim kričanjem za kraguljem, ki je lovil mladiča. Nove jate vran, ki so se pojavile v ospredju, so mu preprečile pot, troje, čvetero velikih sivih vran se je zagnalo kričaje vanj, ko se je skušal okreniti, zagrabilo po njem z močnimi in velikimi kljuni in mu izrvalo velike šope perja, ki je padalo v mirnem večeru v malih ovinkih naravnost doli proti gozdnim vrhovom. Tudi kragulj je kljuval na desno in levo, gledal s svojimi hudobnimi očmi krog sebe in grabil z ostrimi in močnimi kremplji po vranah, ki so se trle že v veliki gneči krog njega. Kljuvale so z ostrimi kljuni

po njegovi glavi, silile mu v oči, pulile perje iz peruti, iz repa in kričale kakor besne. Kragulj je opešal, spustil se je naravnost doli proti gozdu, kakor kamen, in izginil tako mahoma med vrhovi. Vrane so se spustile za njim, dvignile se nato kvišku visoko v zrak, letele v širokih krogih nad že mračnim gozdom in kričale ponosno, kakor bi slavile svojo zmago.

Beli mladič je bil dospel v tistem času do hrasta, kjer se je rodil. Njegova mati, plaha samica brez kremplja na nazaj obrnjenem prstu leve noge, je sedela tik praznega gnezda in čula. Samec se je bil odzval krokanju, ki je bilo vstalo nenadno v zraku, odletel je bil, in zdaj je čakala samica nanj, gledala s plašnimi in že dremotnimi očmi v noč, stala na eni nogi in pričenjala polagoma dremati. Šum, ki ga je povzročil med vejami njen beli mladič, jo je nekoliko predramil. Stegnila je levo perut in ob njej levo nogo, stresla perje, na široko odprla kljun in zazdehala in se okrenila potem počasi proti mladiču, ki se je ustavil na veji nad njo, gledal zvedavo in nekako vprašajoče nanjo in sklanjal pri tem glavo in vil vrat na levo in desno. Samica je zletela k njemu, pričela mu popravljati po glavi perje, hodila okrog njega po vejah in se stisnila naposled tesno k njemu in obmirovala.

Ko se je vrnil samec, je beli mladič že spal. Stal je na eni nogi, glavo je imel zataknjeno pod levo perutnico in pri dihanju se je njegovo telo rahlo in enakomerno zibalo. Samec je sedel k samici in ko je pogledal preko nje na belega mladiča, se je stegnil in ga hotel menda okljupati. A tudi samica se je stegnila istočasno, prijela poltrdo in polljubeznivo njegov kljun in ga potisnila v stran. Samec se je oglasil na vse to z nekakšnim grgrajočim glasom, potem je poravnaval svoje perje, potem pričel dremati, zataknil glavo pod perut in naposled mirno zaspal.

Noč je bila primerno tiha. Sove so letale po njej in sovikale tuintam, ali redko. Tudi čuk se je včasih kje v bližini oglasil in enkrat je zalajala prav spodaj pod hrastom lisica. Gledala je morda na drevo, opazila belega mladiča in mislila, da je golob.

Pred polnočjo ni bilo nikakšne sape, a po polnoči je pričel dihati čisto rahel veter. Popolnoma nalahko se je majalo hrastovo listje in šepetalo komaj slišno in silno skrivnostno. Ko se je pričelo daniti in se je razlilo po zraku od raznih strani zvonjenje, se je ozračje zopet do malega pomirilo. Od listja je visela rosa, tuintam kapala v debelih svetlih kapljah na veje in listje, ki je rastle nižje in od tam včasih na z mahom in steljo zaraščena gozdna tla.

Vrane so se prebudile zgodaj. Samec in samica sta stresala svoje perje in ga poravnavala s kljunom,

beli mladič je spal zelo razšopirjen tako dolgo, dokler ga ni predramil samec, ki mu je izpulil iz perutnice dolgo pero. Mladič se je stresel, plaho je dvignil glavo in se stisnil v tesno kepo, a samica je vzela samcu iz kljuna belo pero in se kazala, kakor bi hotela braniti. Skočila je med samca in mladiča, a samec je kljuval preko nje po mladičevem belem perju in se tuintam tiho, nekako jeznogrgrajoče oglašal. Samica je branila resnično, prestrezavala samčev kljun, in ko je zadel samec mladiča enkrat uprav nad kljunom, da se je pokazala živordeča kri, se je nenadoma razljutila. Razprostrla je peruti, zakrakala je dvakrat, trikrat naglas, odprla nekoliko

ČEŠKI MINISTER-ROJAK DR. PACAK

kljun in se zagnala v samca. Kljuvala ga je po glavi in po hrbtu, njegovo črno, v modro kovinsko barvo se izpreminjajoče perje se je lovilo po listju in vejah nižje spodaj, a samec se ni branil. Miroval je, zatisnil parkrat oči, ko ga je izkljuvala baš po temenu, naposled se počasi dvignil na vejo, ki je rastla višje, zakrakal s čisto vsakdanjim odurnim glasom in odletel. Vzpel se je visoko v zrak, letel enkrat, dvakrat v krogu nad tistim krajem, nato se obrnil naravnost proti goram in odletel v visoki in popolnoma ravni črti.

Samica ni gledala za njim. Mladiču je poravnala perje, skušala mu odstraniti kri, ki se je bila zbrala v živordeči kaplji na njegovem kljunu, in

končno je odletela ž njim na polje. Tam mu je poiskala hrane, sama mu polagala v kljun in ga branila pred vranami, ki so se zaletavale vanj. In hodila je od tistih časov vedno z njim. Skupaj sta spala na hrastu tik gnezda, zjutraj sta skupaj letela na kraj, kjer sta bila sama in sta lahko nemoteno iskala hrane, v popoldanski vročini sta čepela v gostem grmičevju ob samotnem potoku in na večer, ko so se že vsi gozdni prebivalci umirili, sta letela večinoma na skrivaj in nizko ob robu gozda proti hrastu, kjer sta prenočevala.

Beli mladič je rastel naglo in je bil že skoro prav tako velik kakor samica. Ali čez prsi je bil drobnejši, njegova glava je bila manjša, kljun krajši in ožji in skoro sličen golobjemu, noge tanjše in slabše, a njegove rdeče, velike oči so bile še daleč bolj plašne in nezaupljive kakor samičine črnosive, neprijazne in neverne oči. On se ni bal samo ljudi, ampak tudi vsakega ptiča, ki je bil vsaj njegove velikosti. In nekoč se je celo dogodilo, da je bežal pred vrabci. Za hip je bil sam na njivi, priletela je jata vrabcev, sedla krog njega, kričala vanj, šopirila se in se zaletavala proti njemu, a on se je preplašil nenadoma in zletel. Tiho je letel, nevisoko nad zemljo, kakor tat je bežal skrivoma ob maji in se naglo skrnil v gostem grmičevju. Tam je dihal ves zasopljen, spustil peruti do tal in se tresel po svojem belem slabotnem telesu.

Samec se ni vrnil nikoli več. Mogoče je, da se je samica kdaj spominjala nanj, takrat morda da so ga iskale njene nikomur zaupajoče oči, ko se je dvignila včasih ob jutrih nenadno visoko nad gozdom kvišku, letela tam semintja v dolgih, vijugastih črtah, obstala za hip včasih na mestu, trepala naglo s perutnicami in strmela tja nekam daleč proti goram. Nekoč je tudi odletela v tisto stran zjutraj navsezgodaj in vrnila se je šele takrat, ko je bilo zašlo solnce in se je po naravi polagoma mračilo.

Beli mladič je bil prepuščen tisti dan čisto sam sebi. Zjutraj se je spustil varno po hrastovem vejevju do zadnjih vej in zletel od tam na tla. In ko je tako iskal ob robu gozda hrane, mu je vdaril mahoma na uho silen pok, vse krog njega so se zarila v zemljo majhna svetla zrna, drobci prsti so odleteli v zrak, rjav pes je letel preko polja proti njemu in tam daleč je vpil visok, bradat človek: „Bela vrana, bela vrana!“

V hipnem in silnem strahu se je dvignil v zrak, visoko se je vzpel, letel tja proti drevesu, ki je stalo globoko v dolini, in je počilo vnovič in čisto mimo njegovih oči je zletela množica drobnih svetlih zrn, ki so se zasvetila v solnčnih žarkih kakor rosa. In tako vdručič prestrašen je letel na vso moč v vijugasti črti dalje in dalje. Čez dolino, čez holm,

čez novo dolino, čez nov holm in ustavil se je šele takrat, ko je bil tako truden, da je padel čisto brez moči na zemljo. Na solnčnem visokem kraju je bilo to, solnce je upiralo tja na vso moč svoje žarke, pripekalo je in žgalo, a on je ležal tam na goli zemlji s široko razprostrtimi belimi perutnicami, z odprtim kljunom, težko sopeč in z napolzastrtimi trudnomeglenimi očmi. Ure so tekle, a mladič je ležal razprostrt na vroči zemlji. Čez dolgo naposled se je oprl na noge in šel opotekaje in kakor slep zdaj naravnost dále, zdaj na desno in zdaj na levo. Razprostrte peruti so se vleklye po zemlji za njim, rep se je drsal zadaj po tleh, trepalnice so postajale težje in težje, dvigal jih je siloma in z naporom in strmel v nedoločno daljo z rdečimi motnimi in zmešanimi očmi. Suhi kljun bi bil rad kje omočil, nečesa hladnega bi bil rad, opotekal se je dalje in obležal zopet na planoti. In ko je tako vnovič miroval, je padla nanj kakor kamen težka ptica. In oprijela ga je z ostrimi kremplji, ki so se zapičili globoko v njegovo meso, izkljuvala je v hipu blodne oči, vso glavo je razkljuvala in srebala z žejno strastjo njegove bele vodene možgane. In raztrgala je vsega, vsega razkljuvala in požrla. Nato se je dvignila v skoro navpični črti v višave, zazibala se visoko v

zraku kakor čoln na viharnih valovih in izginila v daljavi. In ko se je delal mrak, se je vrnila na hrast samotna samica. Gledala je, iskala po vejah, spustila se v zrak, ozirala se po daljavi in krakala, ali oglašale so se tuje, neznane vrane. Priletele so bliže, odletele so zopet in se razgubile med že mračnimi gozdnimi vrhovi. Belega mladiča ni bilo, samica se je vrnila v hrast in tisto noč prenočevala prvokrat sama po silno dolgem, dolgem času. In tako je bilo potem celo vrsto noči. A nekoč, ko je bila že pozna jesen, ko so pota že pomrzovala in je bila slana že davno zamorila vse rože, se je njeno življenje mahoma izteklo. Ponoči, ko je spala, se je naenkrat prebudila, v njeni notrini se je nekaj stiskalo in krčilo, zakrakala je enkrat, dvakrat od hipne bolečine, izgubila na veji ravnotežje in se prevrnila tako vznak, da je visela na nogah. In tudi iz prstov je odhajala moč. Popuščali so jo drug za drugim, peruti so visele od nje, pričela je padati od veje do veje in naposled je obležala mrtva na z listjem pokritih gozdnih tleh.

Hladna noč je bila takrat in prvi led se je delal po gozdnih lužah. Tiho je bilo vse, samo hladen dih je šel preko dalje, neka neznana mrzla moč, ki je umorila zadnje zelenje.

Književnost.

Ljubislava. Drama v petih dejanjih. Spisal Etbin Kristan. Čas dejanja: Sredi osmega stoletja. Pozorišče: Korotan. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1907.

„Ljubislava“ ni drama, ampak daljši epos, ki mesto posameznih spevov nosi napise: Prvo, drugo dejanje itd. Vzlic temu pa pisatelj tudi pripovedovavnega talenta nima; ena sama, precej vsakdanja misel se vleče po vseh petih dejanjih, se semtertja zamota z drugimi nič manj vsakdanjimi, se z vso silo in umetnostjo ter trudom nekje zapleta in zaplete in konča kakor krepka beseda natolčnica na kakem plakatu: „Naprej! Pogin kristjanom! V boj!“ Bogobvari, da bi kdo zgolj zaradi te tendence obsodil vso kompozicijo „Ljubislavino“; kompozicija sama ne velja nič. Temeljna hiba je ta, da je vendar v tej drami vse tako markirano in napeljeno, kakor da se mora osredotočiti okoli Ljubislave, in vendar teče vse dejanje mimo nje in bi se vse lahko tudi brez nje godilo. Ljubislava ni dejansko žarišče vse drame, dasi bi morala biti. Z boji z Nemci „Ljubislava“ ni v nobeni bistveni zvezi — tudi strastna ljubezzen Nemca, napolkristjana Gottwalda do Ljubislave dejanja ne premika dalje, ga ne vodi in ne določuje. In vendar pisatelj rine vsak prizor dalje s pomočjo Ljubislave, ki je pa v celi drami le imaginarna količina. Posebno na odru se opazi, kako so vsi ti zapletljaji

le narejeni. V resnici je pisatelju šlo tudi samo za to, da naslika v Ljubislavi neko posebno bitje — „interessanten slučaj“, kakor navadno pravimo. Ali ta značaj je skozinskoz ponesrečen. Ljubislava je nervozna, histerična ženska, ki se v drugem dejanju brez motivov izpreobrne v kristjano, ki je pa tudi kot kristjana precej čudna. Kot poganka je Ljubislava podobna čudežni sibili, kot kristjana pa kaki prorokinji iz Viljem Boothove „Heilsarmee“ ali pa kaki antimilitaristiški sodrugi. Meniha Winimunda je pisatelj študiral v grofa Hoensbroecha brošurah ali pa v podobnih zgodovinskih virih, Ljubislavo iz kakega kompendija za psihiatre, v Bistromiru je nameraval posebiti „die reine Vernunft“, Milorad je stari zaljubljeni znanec iz romanc, Ljubičan častitljivi očaj, patriarh, včasih ravnotako hudo zamaknjen kot njegova hči. Vsi staroslovanski pogani so angeli, nemški kristjani pa vrage — to je kompozicija te drame, kakor na kaki „zadnji sodbi“, kjer je polovica ljudij uvrščenih med blažence, polovica pa med peklenščke. Čudno, da so take drame mogoče med Slovenci, ki imamo „Krst pri Savici“. F. T.

Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda. Napisao Janko Barle. Preštampano iz „Liječničkog Vijestnika“. U Zagrebu. Tiskom Dioničke tiskare. — Zgodovina zdravilstva nas pelje v srednjem veku in še

dolgo v novem veku po samostanih, kajti redovniki so se bavili tudi z zdravilstvom, ker ni bilo dovolj zdravnikov iz poklica. Tudi lekarništvo ima svoj početek v samostanih. Najprej se je bavil z zdravilstvom benediktinski red, za časa križarskih vojsk viteški redovi, potem frančiškani, tako da je zdravstvo dolgo časa bilo skoro izključno v duhovskih rokah. Naš rojak g. Janko Barle zasleduje frančiškane-zdravnike in lekarnarje po hrvaški zemlji in je sestavil jako zanimive podatke, ki jih je našel po arhivih. Segel je pa tudi na slovensko stran in našteva razne samostanske zdravnike, ki jih je tu zasledil. Posnemimo iz njegovega spisa nekaj imen!

V Brežicah je umrl l. 1773. brat Bernard Winterholler, „insignis chyrurgus“. V Kamniku se spominjata ranocelnika br. Damijan Möhr (1778) in br. Sebald Fürst (1789). V Ljubljani je bil ranocelnik br. Severin Bader (1733), o katerem pravi samostanski nekrolog, da je bil „chyrgurgus eximius“, potem br. Sekund Neudekker (1798) in br. Just John, ki je živel v redu čez petdeset let kot „chyrgurgus eximius plenusque charitate fraterna“. V Nazaretu na Štajerskem vemo za ranocelnike br. Tadeja Windischa (1695), za br. Salomona Lipolda (1822), br. Kancija Raka (1825), br. Filipa Močilarja (1825) in za lekarnarja br. Aleksandra Pergerja (1736), ki je bil „pharmaceuta peritus“. Obširnejši so podatki iz Novega mesta. Tu nahajamo že l. 1698.

posvetnega zdravnika dr. Rochnerja in dr. Konrada pl. Breckkenfelda (1696—1706), a zdravili so tudi frančiškani. Gvardijan o. Bernardin Gregorič je zgradil l. 1722. novo samostansko bolnišnico, za lekarno so pa l. 1757. določili bolj pripraven prostor. Tu so bili stalni ranocelniki med redovniki. Imenujejo se: br. Donul Ekhard (1713), br. Adalbert Kronberg (1738), br. Arzenij Pierling (1760) in br. Damjan Petz (1824). V Ormožu so umrli ranocelniki br. Egidij Ritter (1701), br. Rafael Kirschner (1760), br. Pantaleon Reysner (1760) in br. Krispin Oswald (1769). Imenuje se tu tudi lekarnar br. Maksimilijan Gorsichky (1695). V Pazinu: br. Primož Stör (1705), br. Jenö Höss (1775), br. Goar Mešutar (Ljubljčan, 1784), br. Severin Krampferer (1795) in lekarnar o. Hilarij Astler (1785). Na Sveti Gori pri Gorici so delovali ranocelniki br. David Egger (1733), br. Marcij Pals (1767), br. Dionizij Koberwein (1773) in br. Viljem Cavallar (Korošec, 1775). Na Trsatu se imenujejo br. Vojteh Egger (1712), br. Just Schak (1745), br. Viktorin Tichi (1768), br. Mazej Smrekar (1808) in br. Gašper Vidoc (1834). Mnogo tožba so vložili posvetni zdravniki proti konkurenci redovnikov, in cesarica Marija Terezija je prepovedala redovnikom zdraviti izven samostana. Ljudstvo je bilo vsled tega nevoljno, ker je zdravnikov manjkalo.

Študija g. Barleta je jako primeren donesek k naši kulturni zgodovini. L.

To in ono.

Naše slike. Cvetlični korso v Opatiji (str. 245.) Tudi letošnjo spomlad je Opatija praznovala svoj cvetlični sprevod. Na naši sliki se vidi na desni strani loža za razsojevalce nagrad. Tam sedita v razgovoru nadvojvoda Rainer (v uniformi) in tržaški cesarski namestnik princ Hohenlohe. — Dr. Pacák (str. 284.) je češki minister-rojak, katerega naloga je skrbeti, da se njegovi narodnosti ne zgodi krivica od vladne strani. Dr. Pacak je bil zopet izvoljen za poslanca. Važna naloga ministra-rojaka je za Slovane v sedanjem položaju pač dovolj jasna. Jugoslovani ga še nismo imeli... — Iv. pl. Zajc (str. 287.) je prošli mesec praznoval 70letnico svojega rojstva. Odlični hrvaški skladatelj je tudi nam Slovincem dobro znan po mnogih krasnih zborih, ki se odlikujejo po silno krepkih, izrazitih melodijah, polnih pravega južnega žara.

Še nekaj o Baragu. K spisu zadnje številke „Dom in Sveta“ si dovoljujem podati sledeče dokaze, oziroma opazke. V spomin škofa Baraga se nahaja v geografiji države Michigan dvoje imen: 1. Baraga County; county je upravna politiška skupina, nekaj takega kar je v Avstriji okrajno glavarstvo, na Nemškem Kreis, na Francoskem Departement. Lego Baraga County je lahko najti, ker meji njegova severna meja na skrajni kot zaliva Keweenaw, ki nosi tamkaj tudi ime L'Anse Bay. — 2. Nekoliko nad tisoč prebivavcev broječe mesto Baraga, ki leži v kotu zaliva L'Anse, skoro zahodno od enako imenovanega mesta. Navedena Baraga Association ni zveza slovenskih duhovnikov v Ameriki, ki se oficijelno vedno naziva le: „Zveza slovenskih duhovnikov v Ameriki“ (mej drugim glej v „Poduk Slovincem“, spisal Rev. F. S. Šusteršič, predsednik Zveze); najbrže bo to zveza duhovnikov marquetteške

škofije sploh. P. O. Skolla O. F. M. se je pisal slovensko čisto gotovo Skale, kakor je dobiti Skaletov v Novem mestu, in nobenega Skolla. Povod izpremembi imena je dala želja, da bi Američani prav izgovarjali njegovo ime. In ako se izpregovori ime Skolla s pomočjo izgovarjave, običajno v ameriški angleščini, slišimo slovensko ime Skale; Skale pa se izgovori kakor Skêli, in ker bi vsak Anglež na ta način izgovarjal njegovo ime, je umevno, da se je hotel P. O. Skolla izogniti napačnemu izgovarjanju svojega imena ter ga prikrojil angleškemu pravopisu. I. M.

Koncert „Glasbene Matice“ dne 8. in 9. maja t. l. v veliki dvorani „Uniona“ je sijajno vzpel z Giuseppe Verdija svetovnoznanim „Requiem“, ki ga je veliki italijanski glasbenik zložil za obletnico Manzonijske l. 1874. Pod vodstvom koncertnega vodja gosp. Hubada je zopet nastopil veliki zbor „Glasbene Matice“ v vsej svoji moči. Čuli smo 210 pevk in pevcev, ki so pokazali svojo izborna šolo. Moč Hubadova je v nepresekni preciznosti in v fini, globoko premišljeni dinamiki, ki z elementarno silo prevzame poslušavca. Religiozna glasba je tudi drugod častno prišla v veljavo. V Pragi in na Dunaju so se zadnji čas proizvajale slične religiozne skladbe in prepričani smo, da bi Hubadov zbor vzdržal primero z najboljšimi. Solisti gospa Jeanetta pl. dr. Foedranspergova (sopran), gospa Ivica dr. Wagnerjeva (alt), gospod Ernesto vitez Cammarota (tenor), gospod Julij Betetto (bas) so z globokim glasbenim umevanjem pretresljive skladbe pripomogli do najvišjega efekta, za katerega gre zasluga tudi velikemu orkestru (popolna godba c. in kr. pešpolka št. 27. iz Ljubljane, oddelku vojaške godbe c. in kr. pešpolka št. 97. iz Trsta in posameznim članom „Glas-

bene Matice“, tako da je orkester štel 74 godcev. Tak ensemble v rokah najspretnjšega našega koncertnega vodje, ki z bistrim in globokim umevanjem glasbene literature družni nežen in fin okus, s katerim izbira to, kar je najboljšega, je pripomogel Ljubljani do glasbenega vžitka, ki je najvišje vzgojevalne in umetniške vrednosti in kakršen je mogoč samo v glas-

IVAN PL. ZAJC
hrvaški skladatelj

Tomšičeva slavnost na Vinici. Dva brata pisatelja in vzgojeslovca nam je podarila Vinica: Ivana Slovincem in Ljudevita Hrvatom. Že njiju oče, učitelj Bernard Tomšič, je bil slovenski pisatelj od l. 1839., ko je v „Carnioliji“ opisoval Vinico in Viničane, in pozneje v „Novicah“, v „Vedežu“ in v „Šolskem Prijatelju“. Tudi na gledališkem odru se je poizkusil z igrama „Lahkoverni“ in „Ravna pot najboljša pot“ ter po Valvasorju zložil pripovedno pesem „Boj pri Budoškem“. Njegov sin Ivan je Slovincem dovolj znan kot mladinski pisatelj in ustanovitelj ter dolgotrajni urednik vrlega „Vrtca“, ki je še danes najboljši literarni prijatelj naše šolske mladine. Brat mu po rodu in po duhu Ljudevita je isto nalogo vršil med Hrvati, katerim je izdajal mladinski list „Bršljan“. Letos na binkoštni torek, dne 21. maja, je odkrilo belokranjsko učiteljsko društvo spominski plošči obema Tomšičema ob veličastni udeležbi Hrvatov, ki jih je pripeljalo književno društvo „Zmaj“ v Vinico na slovenska tla, da se oddolže Slovincem za vrlega Ljudevita Tomšiča. Govoril je gosp. Emilij pl. Laszowski, na grobu Bernarda Tomšiča pa dr. Vladimir Deželić iz Zagreba. Slavnost se je zvršila ob najlepšem soglasju v edinosti in bratski slogi Slovincem in Hrvatov.

Dr. Petr Gudev, bolgarski publicist in bivši urednik, je postal ministrski predsednik na Bolgarskem. Njegov življenjepis je zelo zanimiv, ker je dr. Gudev samo po svoji popolnoma ameriški energiji in neumorni marljivosti dosegel tako visoke in častne službe na Bolgarskem. — Gudev se je porodil leta 1863. v vasi Gradec v kotlenskem okraju. Njegovi starši so bili analfabeti in revni seljaki. Prvo omiko je dr. Gudev dobil v rojstveni vasi, kjer je tudi dovršil kurz na štirirazredni srednji šoli, ki je takrat bila v njegovi rojstni vasi. Ob času vstaje in rusko-turške vojske mladi Peter ni mogel iti v Dobrudžo k svojemu očetu, ki je tam služil za pastirja, in zato se je učil rokodelstva pri nekem krojaču, ali samo nekoliko časa. Kmalu je rokodelstvo zapustil in postal je sluga v krčmi in pozneje

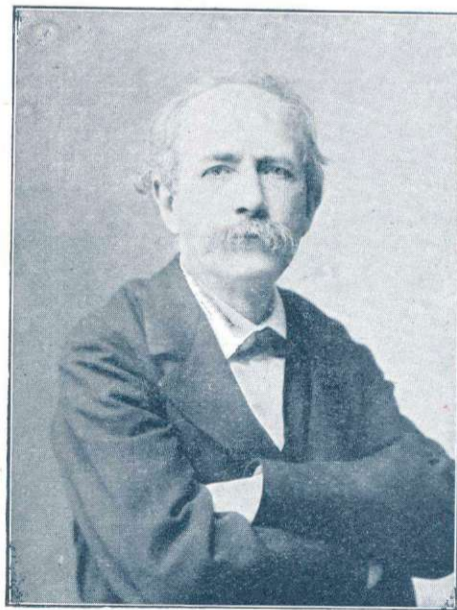
pri nekem peku. V tem času so otvorili državno gimnazijo v mestu Slivnu in preprosti sluga Gudev, hrepeneč po omiki, je bil eden izmed njenih prvih učencev. Gimnazijo je dovršil z odliko l. 1884. Ker ni imel sredstev, da bi mogel dalje študirati, je prevzel učiteljsko službo v haskovski okrajni šoli in pozneje je hotel iti v Makedonijo, kjer so bili takrat učitelji boljše plačani nego na Bolgarskem. Ali medtem, ko se je spravljal v Makedonijo, je bila v Plovdivu razglašena zveza vzhodne Rumelije z Bolgarijo, in Gudev kot navdušen Bolgar je vstopil v prostovoljno legijo, ki se je udeležila srbsko-bolgarske vojske. Po končani vojski je bil Gudev pisar v društvu Rdečega križa in pozneje učitelj v poljedelskem učilišču v Ruščuku. Prištedivši si nekaj denarja, je šel l. 1887. v Pariz, da bi na tamošnji univerzi študiral pravo. Ko je dovršil z odliko pariško univerzo, je šel Gudev v Bruselj, kjer je postal doktor pravoslovja. Iz Bruselja je šel v London in pozneje v Rim, kjer je proučeval v knjižnicah stare bolgarske rokopise. Plod teh študij je Gudev objavil v „Zborniku ministrstva prosvete“. Vrnivši se v domovino je opravljal razne službe pri bolgarskem ministrstvu. Preden je postal ministrski predsednik, se je pečal z odvetništvom, pri katerem je pokazal svojo izredno nadarjenost. Dr. Gudev je avtor cele vrste političnih brošur; največ uspeha je imela njegova brošura o bistvu socializma. Kar se je vrnil v domovino, je bil Gudev ves čas glavni urednik lista „Nov Vek“, za katerega je pisal temeljite članke o raznih bolgarskih političnih vprašanjih.

25 letnica časnikarske delavnosti M. V. Jurkeviča.

Pred 25 leti je v enem izmed baš takrat od turškega jarma osvobojenih bolgarskih mest, v Svištovu (Sistovu) izšel list „Prosveštenie“, katerega namen je bil širiti duševno obzorje Bolgarov ter jih seznanjati z bolgarsko osvoboditeljico Rusijo. Izdajatelj in urednik lista je bil mladi prostovoljec v rusko-turški vojski, M. V. Jurkevič, ki je bil od začetka vojske vojni poročevavec „Letučega Voennega Listka“. Po končani vojski se je Jurkevič naselil v Svištovu, kjer je bil učitelj zgodovine in staroslovanskega jezika. V tem času je začel pisati v ruske liste, ki je v njih seznanjal rusko občinstvo z Bolgari in slovanskim vprašanjem na Balkanu. Odločni in odkritosrčni spisi so Jurkeviču na

Bolgarskem vzbudili mnogo sovražnikov tako, da je v dobi „stambulovščine“ zapustil domovino ter šel v Rusijo. Tam je bil sotrudenik „S. Pet. Vedomosti“, „Russkega Truda“ in „Novorossijskega Telegrafa“ ter je urejeval slovanski oddelek „Varšavskega Dnevnika“. Zasluga Jurkevičeva je, da se od osemdesetih let rusko občinstvo bolj zanima za slovanska vprašanja. Ko je na Bolgarskem minila takozvana „doba paločnikov“, se je vrnil Jurkevič v Sofijo ter marljivo sodeluje pri ruskih in bolgarskih listih. Od l. 1898. izdaja temeljito delo pod naslovom „Dvadcatipjatiletnie itogi knjažestva Bolgarii“, katerega sta že izšla dva velika zvezka.

E. M. Berthelot. Nekoliko tednov po smrti imenitnega ruskega kemika Mendelejeva, katerega življenjepis in sliko je

E. M. BERTHELOT

„Dom in Svet“ že priobčil, je umrl drugi imenitni kemik, Francoz E. M. Berthelot. Prvi je ustvaril teoretično podlago za razvoj sodobne kemije — drugi je Mendelejevo teorijo spravil v življenje. — E. M. Berthelot se je porodil 28. oktobra 1827 v Parizu; bil je sin pariškega zdravnika. Študije je dovršil v zavodu Henrika IV. in potem se je posvetil kemiji. L. 1861. je dobil nagrado pariške akademije v znesku 3000 frankov za študije o sintezi kemičnih snovi, ki se nahajajo v živih organizmih. L. 1869. je bil imenovan za profesorja organske kemije pri višji farmacevtski šoli v Parizu. Šest let pozneje je bila za Berthelota ustanovljena posebna, nova učiteljska stolica kemije v „Collège de France“. Poleg znanstva se je Berthelot pečal tudi s politiko. Ob času prusko-francoske vojske pri obleganju Pariza se je bavil Berthelot z izdelovanjem strelnega prahu in zlasti nitroglicerina in dinamita. Po končani vojski je bil izvoljen za poslanca, četudi ni kandidiral. Pozneje je bil imenovan za generalnega nadzornika vseh višjih šol na Francoskem. L. 1886. je bil v kabinetu Gobleta naučni minister in potem minister notranjih zadev. Deset let pozneje se je zopet vrnil k profesorski službi v „Collège de France“. Berthelot

je ustvaril organsko sintetično kemijo. Njegovi spisi so raztreseni po raznih znanstvenih časopisih. Berthelot je bil v obče praktik, a tudi njegovi teoretični spisi imajo veliko vrednost; tičejo se zlasti dela na polju sintetičnih metod organske kemije, iromerije, termokemije in alhemije. — Berthelot je umrl zelo tragično. Njegova soproga, ki je bila nekoliko dni nevarno bolna, je umrla vsled srčne kapi. Ko je Berthelot izvedel o smrti svoje soproge, ga je tudi zadela kap ter je naglo umrl. Še na dan svoje smrti, ko se je vrnil iz seje akademije, je rekel svojim sinovom, ki so stali pri smrtni postelji svoje matere: „Ako vaša mati umrje, ne preživim tega niti en dan.“ Te besede Berthelotove so se izpolnile s tragično natančnostjo.

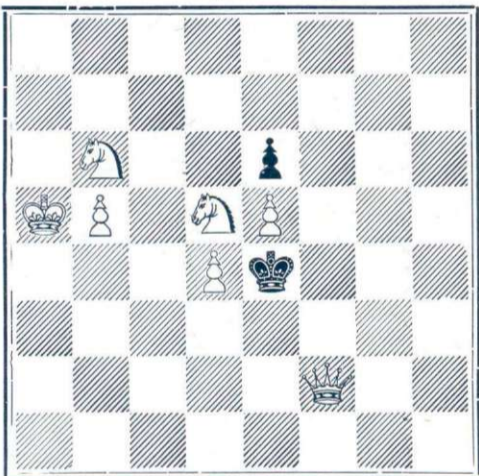
Popravek. V zadnji številki „Dom in Sveta“ se je urinilo nekoliko tiskarskih pogrškov, ki naj se blagovolijo sledeče popraviti: mesto New-Jork na več mestih čitaj New York; v spisu: H. W. Longfellow čitaj na str. 229. v 20. vrsti, 2. stopca bajni junak mesto bojni junak, v 30. vrsti, 2. stopca Courtship mesto court ship, 31. vrsti 2. stopca Inn mesto lun; na strani 224. pa v 10. vrsti 1. stopca Miltona, Tennysona, mesto Mil-tona Tennysona.

Šah.

Prيرهja A. Uršič.

Naloga 288.

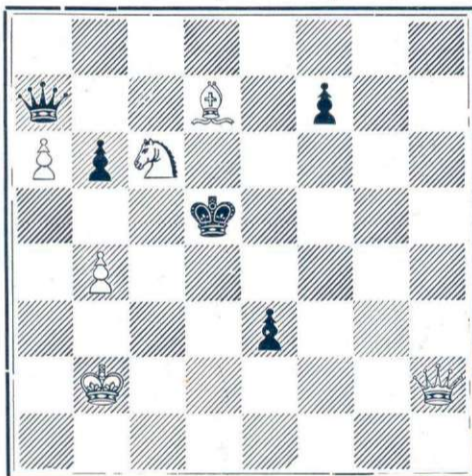
A. Uršič. (Prva objava.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 289.

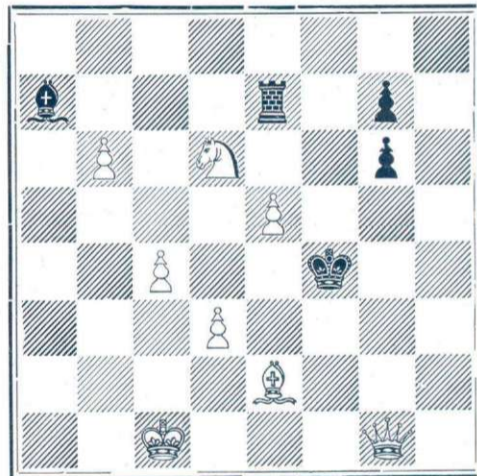
A. Uršič. (Prva objava.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 290.

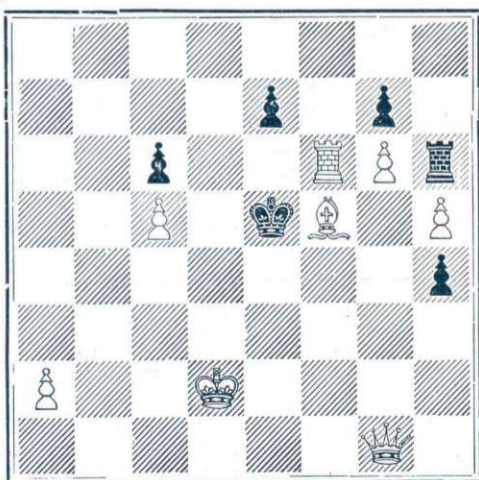
A. Uršič. (Aftonbladet.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 291.

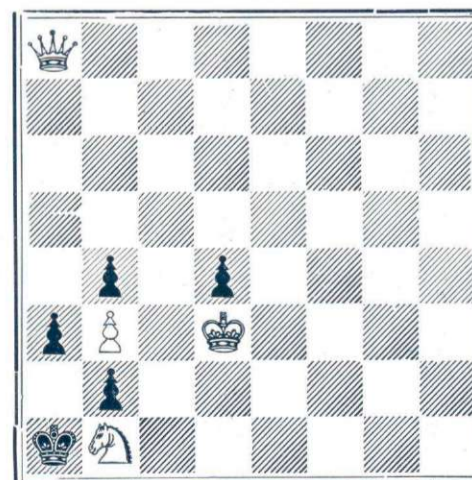
A. Uršič. (Aftonbladet.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 292.

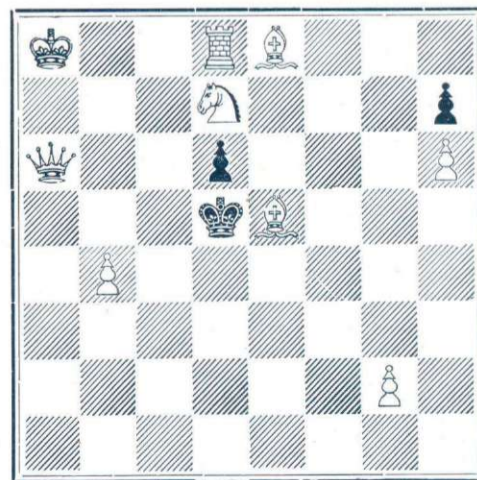
V. Holst. (Skakbladet.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 293.

P. H. Mikkelsen. (Skakbladet.)

Mat v drugi potezi.